

OVR : Special 20 de ani

Diferitele grupuri de coordonare pe plan național ale mișcării OVR organizează de mai multe luni comemorări pentru a sărbători cei 20 de ani de la înființarea asociației *Operațiunea Satele Românești (OVR)*.

Cu ocazia sărbătoririi celor 20 de ani de existență a OVR, organizate de OVR-Internațional, la București, în februarie anul acesta, comitetul de coordonare elvețian a cerut unor vorbitori participanți la colocviu să formuleze viziunea lor asupra României, în trecut, prezent și viitor, precum și rolul pe care ar putea să-l joace OVR, și ce ar putea să mai insufle spiritul OVR. Nu este vorba despre *Actele* colocviului, cât despre contribuțiile originale și specifice pe care acești specialiști au vrut să le împărtășească cu noi. Moment privilegiat de reflecție asupra situației actuale a țării, întrebărilor pe care aceasta și le pune și problemelor cu care se confruntă.

Acest număr special este bilingv ; el nu se adresează numai cititorilor obișnuiți ai revistei, ci și celor care locuiesc în diferitele comune din România. Acesta e motivul pentru care toate paginile din stânga sunt scrise în română, iar cele din dreapta, în franceză. Mai mult, legendele diferitelor documente sunt de asemenea bilingve, indiferent de amplasarea lor – pe paginile pare sau impare – pentru a facilita înțelegerea cititorilor.

« Cuprinsul » se află pe ultima pagină a acestui număr *Special 20 de ani de existență* ; « Editorialul » prezentat de către președintele comitetului românesc de coordonare OVR – se găsește în paginile următoare, imediat după această « introducere ».

Vă dorim o lectură plăcută a acestui număr special și sperăm că acesta vă va aduce elemente variate care să vă fie sursă de reflecție și de acțiune !

Christiane BÉGUIN, Hubert ROSSEL
Coordonatorii acestui număr special

OVR : Spécial 20e anniversaire

Les différentes coordinations nationales du mouvement OVR organisent depuis plusieurs mois des commémorations pour les 20 années de la fondation de l'association *Opération Villages Roumains*.

A l'occasion de la célébration du 20e anniversaire de l'OVR, organisée par OVR-International, à Bucarest, en février dernier, la coordination suisse a demandé à différents intervenants au colloque de donner leur vision de la Roumanie, passée, présente et future, ainsi que de celle que le mouvement OVR pourrait y jouer, celle que l'esprit OVR pourrait encore y insuffler. Il ne s'agit donc pas des *Actes* du colloque, mais bien de contributions originales et spécifiques que ces spécialistes ont bien voulu partager avec nous. Moment privilégié de réflexion sur la situation actuelle du pays, les questions qu'il se pose et les problèmes qu'il doit affronter.

Ce numéro spécial est bilingue ; il ne s'adresse pas seulement aux lecteurs habituels de la revue, mais est aussi largement acheminé dans les différentes communes de Roumanie. C'est la raison pour laquelle toutes les pages de gauche sont écrites en roumain ; toutes celles de droite, en français. De plus, les légendes des différents documents sont aussi bilingues, quel que soit leur emplacement – sur des pages paires ou impaires –, pour permettre une compréhension aisée par chaque lecteur.

Le « Sommaire » se trouve à la dernière page de ce numéro *Spécial 20e anniversaire* ; l'« Editorial », présenté par le président de la coordination roumaine de l'OVR, se trouve aux pages suivantes, immédiatement après cet « Envoi ».

Nous vous souhaitons une bonne lecture de ce numéro spécial et espérons qu'il puisse vous apporter des éléments différents pour alimenter votre réflexion et votre action !

Christiane BÉGUIN, Hubert ROSSEL
Coordinateurs de ce numéro spécial

EDITORIAL

OVR – 20 ani

Un elan de solidaritate care rezistă timpului

Am scris multe articole despre OVR, despre cei implicați în această mișcare de solidaritate unică în Europa și fără precedent.

Nascută în 1989 în Belgia a reprezentat la acea vreme o mișcare de protest, de informare a opiniei publice occidentale despre măsurile dure și aberante pe care Partidul Comunist Român și Ceaușescu le luaseră în privința satului românesc și anume :

- distrugerea și ștergerea lui de pe hartă ;
- sistematizarea și modernizarea satului în concepție și viziune comuniste.

Cu timpul, mișcarea OVR a devenit dintr-un protest o adevărată mobilizare pe teren și cele peste 3000 mii de comune europene și-au început aventura în România după căderea regimului lui Ceaușescu.

În decursul celor peste 20 ani de OVR, acest elan de solidaritate s-a concretizat în proiecte și acțiuni în domenii diferite, între partenerii români și cei occidentali, având la bază permanent o expertiză locală - nevoia urgentă a satului și a locuitorilor acestuia - dând posibilitatea deschiderii dialogului între cetățenii și puterea locală.

OVR a fost primul promotor al formării societății civile la nivel de sat și comună după 1990, inițiatorul de comitete locale și mai târziu, de asociații și fundații juridic constituite în baza legislației de la acea vreme.

Dacă până în anul 2000 nu se discuta în termeni și date concrete în ceea ce privește aderarea României la Uniunea Europeană, OVR a făcut posibil ca peste 100 000 de mii de cetățeni din satele și comunele din România să cunoască și să intre în contact cu realitățile și democrațiile occidentale. Concret a fost factorul mobilizator al construirii Europei de jos în sus, având în vedere faptul că peste 50% din populația României este în mediul rural.

Munca de furnică, efectul bulgărelui de zăpadă care a stat la bază și conceptul OVR, au făcut posibil apropierea între

cetățenii Uniunii Europene, dezvoltarea și consolidarea acestor relații, și au deschis o legătură vie între nivele locale de putere și cele centrale.

Acești militanți OVR, fie ei persoane individuale sau asociații, grupuri locale, etc. au fost cei care au dăruit « zidul » dintre Est și Vest, au participat direct sau indirect la succesul aderării României la Uniunea Europeană.

Acum în 2009, la 20 ani de existență a OVR, viitorul apropiat și îndepărtat al României, al satului românesc, se confruntă cu alte provocări. Nu sunt nici la această dată realizate cele mai necesare investiții de infrastructură cum ar fi : drumuri, școli, dispensare,

etc., că deja satul românesc se confruntă cu alte probleme importante :

- agricultura, ramura și ocupația de bază în mediul rural, a rămas una primitivă, la nivelul anilor '40 - '50 ;
- foamea și sărăcia s-au accentuat ;
- alcoolismul s-a extins la toate categoriile de populație ;
- abandonul școlar s-a accentuat de la un an la altul ;
- șomajul a crescut în rândul populației rural ;
- tinerilor din mediul rural, nimeni nu poate să le garanteze că pot avea un loc de muncă și o perspectivă în viitor ;
- bătrânilor, cine le poate asigura o bătrânețe liniștită ; etc.

Toate aceste provocări și probleme sunt și pentru OVR și Uniunea Europeană.

Europa, un continent frumos, cu o istorie fascinantă, cu oameni de știință, inventatori, artiști și compozitori renumiți, are încă nevoie și de militanți ca cei din rețeaua asociativă OVR care, fără îndoială, a fost unică în Europa.

Acum, la 20 ani, ne amintim, nu numai pentru a readuce în memorie evenimentele și acțiunile realizate, pentru a sărbători o aniversare, dar și pentru a continua această acțiune, pentru a o adapta la noul context, la provocările ce ne așteaptă zi de zi.

Francisc GIURGIU
Președintele OVR-RO

Hubert ROSSEEL

Francisc Giurgiu, Președ. OVR-RO
Francisc Giurgiu, Présid. OVR-RO

EDITORIAL

OVR – 20 ans

Un élan de solidarité qui résiste au temps

J'ai écrit de nombreux articles sur OVR, sur ceux qui sont impliqués au sein de ce mouvement de solidarité unique en Europe et sans précédent.

Né en 1989 en Belgique, il était à l'époque un mouvement de protestation, d'information de l'opinion publique occidentale sur les mesures dures et aberrantes que le Parti communiste roumain et Ceaușescu avaient prises à propos du village roumain, à savoir :

- sa destruction et son éradication de la carte ;
- la systématisation et la modernisation du village dans la conception et la vision communistes.

Avec le temps, le mouvement OVR est passé d'une protestation à une réelle mobilisation sur le terrain et plus de 3000 communes européennes ont commencé leur aventure en Roumanie, après la chute du régime de Ceaușescu.

Au cours des 20 années de l'OVR, cet élan de solidarité s'est concrétisé par des projets et des actions dans différents domaines, entre les partenaires roumains et occidentaux, en fixant un fondement permanent, une expertise locale – nécessité urgente pour le village et ses habitants –, par la possibilité d'ouvrir un dialogue entre les citoyens et le pouvoir local.

OVR a été le premier promoteur de la formation de la société civile dans le village et dans la commune après 1990, l'initiateur de comités locaux et, plus tard, d'associations et de fondations juridiques établies en vertu de la législation de l'époque.

Si jusqu'en l'an 2000 il n'y avait pas eu de discussion sur les conditions et les données concrètes relatives à l'entrée de la Roumanie dans l'Union européenne, OVR a permis à plus de 100 000 personnes des villages et des communes de Roumanie de se connaître et d'être en contact avec les réalités et les démocraties occidentales. Concrètement, elle a été le facteur mobilisateur de la construction de l'Europe de bas en haut, tenant compte du fait que plus de 50% de la population de la Roumanie est en milieu rural.

Le travail de fourmi, l'effet boule de neige qui en constitue la base et le concept d'OVR, ont permis le rapprochement entre les citoyens de l'Union européenne, le développement et la consolidation de ces relations, et ont permis un lien solide entre les niveaux locaux et le pouvoir central.

Ce sont les militants de l'OVR qui ont abattu le « mur » entre l'Est et l'Ouest, qu'il s'agisse de particuliers, d'associations, de groupes locaux, etc., ce sont eux qui ont participé – de manière directe ou indirecte – au succès de l'adhésion de la Roumanie à l'Union européenne.

Actuellement, en 2009, aux 20 ans de l'OVR, l'avenir proche et lointain de la Roumanie et du village roumain est confronté à un autre défi. Alors que les investissements d'infrastructure nécessaires, tels que les routes, les écoles, les dispensaires, etc. n'ont même pas encore été réalisés jusqu'à présent, le village roumain est déjà confronté à d'autres problèmes importants :

- l'agriculture, branche et occupation de base dans le monde rural, en est resté à un niveau primitif, à celui des années '40 - '50 ;
- la faim et la pauvreté se sont aggravées ;
- l'alcoolisme a touché toutes les catégories de population ;
- l'abandon scolaire s'est renforcé d'une année à l'autre ;
- le chômage a augmenté parmi la population rurale ;
- pour les jeunes des milieux ruraux, nul ne peut être sûr d'avoir un emploi et un avenir ;
- pour les anciens, qui peut s'assurer une vieillesse paisible ; etc.

Tous ces défis et problèmes concernent aussi bien OVR que l'Union européenne.

L'Europe, un beau continent, avec une histoire fascinante, des hommes de sciences, des inventeurs, des artistes et des compositeurs renommés, a encore besoin de militants comme ceux du réseau associatif OVR, qui a été sans aucun doute unique en Europe.

Maintenant, ces 20 ans ne doivent pas seulement nous rappeler les événements et les actions réalisées, évoquer la célébration d'un anniversaire, mais nous inciter à poursuivre cette action, à l'adapter au nouveau contexte, aux défis qui nous attendent tous les jours.

Francisc GIURGIU
Président OVR-RO

Traduction : Hubert ROSSEL

Mesajul Președintelui României

cu ocazia aniversării a 20 de ani de la lansarea OVR

Mesajul Președintelui Traian Băsescu a fost transmis de DI Cristian Preda, consilier prezidențial, la Institutul Cultural Român (ICR), în cadrul comemorării oficiale a celor 20 de ani OVR. A fost reluat, de asemenea, în *Revista 22*, Revista grupului pentru dialog social.

« Doresc să transmit un salut cordial tuturor participanților și în numele românilor să-mi exprim recunoștința față de cei care au inițiat *Opération Villages*

« Ajutorul oferit în 1989 satului românesc, aflat în pragul sistematizării, amenințat cu dispariția sau alterarea gravă a identității sale, a însemnat enorm nu doar pentru preservarea memoriei culturii naționale, dar și pentru moștenirea culturală europeană, vatra românească reprezentând, de facto, un element al genezei civilizației pe aceste meleaguri.

Hubert Rossel

Figura 1. DI Cristian Preda citește mesajul prezidențial la ICR
Figure 1. M. Cristian Preda lit le message présidentiel à l'ICR

Roumains, menita să salveze satul românesc de la dezastrul planificat cu atâta minuțiozitate, în numele progresului, de un stat totalitar allat în pragul descompunerii. Abnegația cu care organizații din toată Europa și înalți funcționari au aderat la această mișcare îmi dă curajul să afirm că Europa are șansa să se sprijine, dincolo de factorii economici și politici, pe o solidaritate umană și o dorință de a păstra și transmite valorile comune.

« La 20 de ani de la înființarea sa, *Opération Villages Roumains* a fost și rămâne un exemplu grăitor pentru amploarea și forța proiectelor născute din convingere. Această mână întinsă națiunii române, în vremuri de cumplită amenințare a identității noastre, a contribuit la modul în care ne privim și ne păstrăm propriile noastre tradiții.

« Demersul internațional dedicat satului românesc a revitalizat spațiul rural, 1-a readus în centrul atenției prin diversificarea potențialului său real, salvând vieți omenești de la o existență derutantă, încurajând instituțiile locale în a-și clădi singure reperle unei viitoare reconstrucții.

« În final aș dori să urez celor care au urmat acest crez forța și entuziasmul de a continua, pe acest drum extrem de greu, dar cu nenumărate satisfacții.»

Președintele României
Traian BĂSESCU

Message du Président de la Roumanie

à l'occasion de l'anniversaire des 20 ans du lancement de l'OVR

Le message du Président Traian Băsescu a été donné par M. Cristian Preda, conseiller présidentiel, à l'Institut Culturel Roumain (ICR), lors de la commémoration officielle des 20 ans de l'OVR. Il a également été repris dans la revue *Revista 22*, Revue du groupe pour un dialogue social.

« Je souhaite transmettre un cordial salut à tous les participants et, au nom des Roumains, exprimer ma reconnaissance envers ceux qui ont initialement fondé

Figura 2. Președintele Traian Băsescu
Figura 2. Le Président Traian Băsescu

l'Opération Villages Roumains, destinée à sauver le village roumain du désastre planifié avec tant de méticulosité, au nom du progrès, par un Etat totalitaire se trouvant sur le seuil de sa décomposition. Le dévouement avec lequel

des organisations de toute l'Europe et de hauts fonctionnaires ont adhéré à ce mouvement me donne le courage d'affirmer que l'Europe a la chance de s'appuyer, au-delà des facteurs économiques et politiques, sur une solidarité humaine et un désir de garder et de transmettre des valeurs communes.

« L'aide offerte en 1989 au village roumain, se trouvant au début de la systématisation, menacé de disparition ou d'altération grave de son identité, a énormément compté, non seulement pour la préservation de la mémoire culturelle nationale, mais aussi pour l'héritage culturel européen, le foyer roumain représentant, en fait, un élément de la genèse de la civilisation dans ces contrées.

« A 20 ans de sa fondation, *Opération Villages Roumains* a été et reste un exemple éloquent, de par l'ampleur et la force des projets nés dans la conviction. Cette main tendue à la nation roumaine, à une époque de terrible menace par rapport à notre identité, a contribué à la manière par laquelle nous nous percevons et gardons nos propres traditions.

« La démarche internationale consacrée au village roumain a revitalisé l'espace rural, l'a remis au centre de l'attention par la diversification de son potentiel réel, sauvant des vies humaines d'une existence déroutante, encourageant les institutions locales à édifier leurs propres repères vers une reconstruction future.

« Finalement, je voudrais souhaiter, à ceux qui ont suivi ce credo, force et enthousiasme à continuer, sur cette route extrêmement difficile, mais avec d'innombrables satisfactions. »

Le Président de la Roumanie

Traian BĂSESCU

Traduction : Liliانا & Alain NICOLA

20 de ani OVR

Comunicat de presă din 27 februarie 2009 (Mediafax)

TRAIAN BĂSESCU – DECORARE – OVR

Asociația Opération Villages Roumains, decorată de președintele Traian Băsescu

Date : Fri 27 feb 2009, 08:52:28 GMT, București (Mediafax)

Președintele Traian Băsescu a acordat Ordinul "Meritul Cultural" în grad de Comandor Asociației internaționale Opération Villages Roumains (OVR), care sărbătorește zilele acesteia 20 de ani de activitate desfășurată pentru salvarea satelor românești. Președintele a acordat Asociației Opération Villages Roumains Ordinul "Meritul Cultural" în grad de Comandor, Categoria E – "Patrimoniu cultural național", printr-un decret semnat pe 25 februarie. Consilierul prezidențial Cristian Preda l-a decorat pe președintele OVR-Internațional, Michel De Backer, joi seară, la Institutul Cultural Român (ICR) unde a avut loc deschiderea evenimentelor de celebrare a celor 20 de ani de activitate a asociației create în scopul salvării satelor românești de sistematizare comunistă și a sprijinirii acestora după Revoluție.

Organizația a fost fondată pe 22 decembrie 1988, la Bruxelles, de jurnalistul belgian Paul Hermant și profesorul român Nelu Negruțiu, aflat pe atunci în Belgia, iar lansarea ei oficială a avut loc printr-o conferință de presă pe 3 februarie 1989. OVR s-a extins apoi în 15 țări europene, printre care Franța, Elveția, Olanda și Marea Britanie, și circa 3.000 de comune din aceste țări au adoptat câte un sat românesc. Satele românești au primit ajutoare umanitare din partea comunelor care le-au adoptat, după Revoluția din 1989, iar țărani români au vizitat localitățile occidentale înfrățite. După cum a precizat Francisc Giurgiu, președintele OVR-România, într-o conferință de presă, joi la Clubul Țăranului, înainte de integrarea României în Uniunea Europeană, 70.000 de țărani români din satele adoptate fuseseră deja în vizită în comunele occidentale înrudite.

Țărani români au putut participa, totodată, la diverse stagii pentru îmbunătățirea condițiilor de trai postcomuniste din mediul rural și pentru a învăța ce înseamnă valorificarea patrimoniului rural. De asemenea, prin OVR, o organizație europeană unică, fără corespondent pentru o altă țară din fostul bloc comunist, cetățenii străini afiliați rețelei de parteneriate între comune au venit în România să viziteze satele pe care le adoptaseră, încurajând turismul rural.

Consilierul prezidențial Cristian Preda a citit la ICR mesajul președintelui Traian Băsescu, în care acesta își exprimă recu-

noștința, în numele românilor, față de cei care au inițiat OVR, organizație "menită să salveze satul românesc de la dezastrul planificat cu atâta minuțiozitate, în numele progresului, de un stat totalitar aflat în pragul descompunerii". Abnegația cu care organizația din toată Europa și înalți funcționari au aderat la această mișcare îmi dă curajul să afirm că Europa are șansa să sprijine, dincolo de factorii economici și politici, pe o solidaritate umană și o dorință de a păstra și transmite valorile commune", remarcă Traian Băsescu. Președintele mai arată, în mesajul său, că ajutorul oferit satului românesc "a însemnat enorm, nu doar pentru prezervarea memoriei culturii naționale, dar și pentru moștenirea culturală europeană, vatra românească reprezentând, de facto, un element al genezei civilizației pe aceste meleaguri". OVR este "un exemplu grăitor pentru amploarea și forța proiectelor născute din convingere", care "a contribuit la modul în care ne privim și ne păstrăm propriile noastre tradiții", se mai arată în mesajul prezidențial, enumerându-se meritele OVR de a fi revitalizat spațiul rural, de a-l fi readus în centrul atenției prin diversificarea potențialului său real, "salvând vieți omenești de la o existență derutantă, încurajând instituțiile locale în a-și clădi singure reperele unei viitoare reconstrucții".

La evenimentul organizat joi la ICR au mai luat cuvântul, printre alții, pentru a felicita OVR, președintele Institutului, Horia-Roman Patapievici, ministrul Culturii, Theodor Paleologu, Gheorghe Pătrașcu, arhitect-șef al Capitalei, din partea Primăriei Municipului București, ambasadorul Belgiei la București, Leo d'Aes, ambasadorul Franței la București, Henri Paul, și delegatul Comunității franceze Valonia-Bruxelles la București, Fabienne Reuter. Președintele ICR, Horia-Roman Patapievici a subliniat faptul că OVR a fost "întreprinderea unor oameni plini de suflet" atât contra statului totalitar românesc, cât și contra guvernelor țărilor libere, care îl respectau pe Ceaușescu. Astfel, a remarcat Patapievici, fondatorii OVR, printre care s-au numărat Mihnea Berindei și Edith Lhomel, au fost singuri împotriva tuturor și au dat dovadă, nu numai de căldură sufletească, dar și eficiență în acțiunea lor. Președintele ICR a spus, de asemenea, că OVR poate fi luat ca model pentru ceea ce societatea civilă poate face singură împotriva statului.

Les 20 ans d'OVR

Communiqué de presse du 27 février 2009 (Mediafax)

TRAIAN BĂSESCU – DÉCORATION – OVR

L'Association Opération Villages Roumains, décorée par le Président Traian Bănescu

Date : vendredi 27 février 2009, 8h52' GMT, Bucarest (Mediafax)

Le Président Traian Bănescu a décerné l'Ordre du « Mérite Culturel », grade de Commandeur, à l'Association internationale Opération Villages Roumains (OVR), qui fête ces jours-ci 20 ans d'activité menée pour sauver les villages roumains. Le Président a décerné à l'Association Opération Villages Roumains l'Ordre du « Mérite Culturel », grade de Commandeur, Catégorie E – « Patrimoine culturel national », par un décret signé le 25 février. Le conseiller présidentiel Cristian Preda a décoré le président d'OVR-International, Michel De Backer, jeudi soir à l'Institut Culturel Roumain (ICR), où a eu lieu l'ouverture des événements commémoratifs des 20 ans d'activité de l'association, créée dans le but de sauver les villages roumains de la systématisation communiste et de les soutenir après la Révolution.

L'Organisation a été fondée le 22 décembre 1988 à Bruxelles par le journaliste belge Paul Hermant et le professeur roumain

Hubert Rossel

Figure 1. DI Horia-Roman Patapievici, președinte al Institutului Cultural Român

Figure 1. M. Horia-Roman Patapievici, președinte de l'Institut Culturel Roumain

Nelu Negruțiu qui se trouvait alors en Belgique, mais son lancement officiel a eu lieu lors d'une conférence de presse le 3 février 1989. Ensuite, l'OVR s'est étendue à 15 pays européens, parmi lesquels la France, la Suisse, la Hollande et la Grande-Bretagne, et environ 3000 communes de ces pays ont adopté un village roumain. Après la Révolution de 1989, les villages roumains ont reçu

de l'aide humanitaire de la part des communes qui les ont adoptés, tandis que les paysans roumains ont visité les localités occidentales jumelées. Comme l'a précisé Francisc Giurgiu, président d'OVR-Roumanie, dans une conférence de presse tenue jeudi au Club du Paysan, avant l'intégration de la Roumanie à l'Union européenne, 70 000 paysans roumains des villages adoptés avaient déjà rendu visite aux communes occidentales partenaires.

Durant la même période, les paysans roumains ont pu participer à divers stages pour améliorer les conditions de vie post-communistes en milieu rural et pour apprendre ce que signifie la valorisation du patrimoine rural. Par ailleurs, par l'OVR – une organisation européenne unique, sans correspondant pour un autre pays de l'ancien bloc communiste – les citoyens étrangers, affiliés au réseau de partenariat entre communes, sont venus en Roumanie visiter les villages qu'ils avaient adoptés, encourageant le tourisme rural.

Le conseiller présidentiel Cristian Preda a lu à l'ICR le message du président Traian Bănescu, dans lequel celui-ci exprime sa reconnaissance, au nom des Roumains, envers ceux qui ont initialement fondé l'OVR, organisation « destinée à sauver le village roumain du désastre planifié avec tant de méticulosité, au nom du progrès, par un Etat totalitaire se trouvant sur le seuil de sa décomposition ». « Le dévouement avec lequel des organisations de toute l'Europe et de hauts fonctionnaires ont adhéré à ce mouvement me donne le courage d'affirmer que l'Europe a la chance de s'appuyer, au-delà des facteurs économiques et politiques, sur une solidarité humaine et un désir de garder et de transmettre des valeurs communes », a précisé Traian Bănescu. Le Président indique encore, dans son message, que l'aide offerte au village roumain « a énormément compté, non seulement pour la préservation de la mémoire culturelle nationale, mais aussi pour l'héritage culturel européen, le foyer roumain représentant, en fait, un élément de la genèse de la civilisation dans ces contrées ». OVR est « un exemple éloquent, de par l'ampleur et la force des projets nés dans la conviction » qui « a contribué à la manière par laquelle nous nous percevons et gardons nos propres traditions », figure encore dans le message présidentiel, énumérant les mérites de l'OVR d'avoir revitalisé l'espace rural, de l'avoir remis

Și ministrul Culturii, Theodor Paleologu, a lăudat inițiativa OVR și a evocat, ca și Patapievi, transmisiunile de la Radio Europa Liberă în care se vorbea despre acest demers. Pe de altă parte, Paleologu a spus că nu este chiar o plăcere pentru ei să asiste la sărbătorirea celor 20 de ani de activitate OVR, întrucât își dă seama, după acești 20 de ani, problema distrugerii patrimoniului persistă. Ministrul Culturii a remarcat, însă, că dacă înainte statul distrugea sistematic patrimoniul, acum acesta este distrus în mod haotic. "Am privatizat distrugerea patrimoniului", a remarcat Paleologu, precizând că această distrugere se face în parteneriat public-privat, ceea ce în România nu înseamnă că statul beneficiază de bani din surse private, ci banii publici ajung în buzunare private. Ambasadorul Franței la București, Henri Paul, a ținut în schimb să arate că s-a și schimbat ceva pentru România în ultimii 20 de ani, subliniind că "România este pe de-a-ntregul în Europa, are acces la finanțări europene și la *savoir-faire-ul* european". "România nu mai este izolată, ea contează pînă la țările europene. Iată ce s-a schimbat", a spus ambasadorul Franței.

Au mai luat cuvântul, joi seară, la ICR, pentru a evoca momente importante din cei 20 de ani de existență a OVR, reprezentanți ai organizației, printre care președintele Michel De Backer, președintele OVR-Franța, Evelyne Pivert, președintele OVR-România, Francisc Giurgiu, precum și membrii fondatori Mihnea Berindei și Edith Lhomel.

Hubert Rossel

Figura 2. Masă rotundă asupra viitorului tineretului în mediul rural
Figure 2. Table ronde sur l'avenir de la jeunesse en milieu rural

Manifestarea a mai inclus și proiecția unui reportaj de Michel De Backer, cuprinzând mărturiile ale lui Paul Hermant, Mihnea Berindei, Doina Cornea și ale altor persoane care au sprijinit OVR în demersul său. De asemenea, în holul ICR au fost expuse panouri cu imagini și texte, sub titulatura "OVR – 20 de ani: Trecut-Prezent-Viitor".

Academia Română va găzdui vineri, de la ora 9.00, un colocviu consacrat memoriei și transmiterii ei, precum și experienței

acumulate în cei 20 de ani ai *Opération Villages Roumains*. Sâmbătă, între orele 9.30 și 12.00, la Muzeul Țăranului Român se va desfășura o masă rotundă despre viitorul tineretului în mediul rural. Programul va continua, de la ora 13.00, cu reuniunea OVR-Internațional, sub genericul "Perspective de viitor pentru OVR – piste de lucru", iar de la ora 16.00, la Institutul Francez va avea loc o proiecție cinema-

tografică, organizată de OVR în cadrul Festivalului Filmului Belgian Francofon. Evenimentele dedicate aniversării OVR se desfășoară sub înaltul patronaj al Președintelui României și sunt organizate de OVR în parteneriat cu Delegația Wallonie-Bruxelles la București, Ambasada Belgiei și Ambasada Franței, sub patronajul Academiei Române, al Institutului Cultural Român și al Muzeului Țăranului Român, cu sprijinul Ambasadelor României la Bruxelles și la Paris.

Laura MITRAN
 laura.mitran@mediafax.ro

au centre de l'attention par la diversification de son potentiel réel, « sauvant des vies humaines d'une existence déroutante, encourageant les institutions locales à édifier leurs propres repères vers une future reconstruction ».

Ont encore pris la parole à cette occasion jeudi soir à l'ICR, parmi d'autres, et pour féliciter l'OVR, le président de l'Institut, Horia-Roman Patapievici ; le ministre de la Culture, Theodor Paleologu ; Gheorghe Pătrașcu, architecte-chef de la capitale auprès de la mairie de Bucarest ; l'ambassadeur de Belgique à Bucarest, Leo d'Aes ; l'ambassadeur de France à Bucarest, Henri Paul ; et le délégué de la Communauté française Wallonie-Bruxelles à Bucarest, Fabienne Reuter. Le Président de l'ICR, Horia-Roman Patapievici, a souligné le fait que l'OVR a été « l'entreprise d'hommes au grand cœur », autant contre l'Etat totalitaire roumain que contre les gouvernements des pays libres qui respectaient Ceaușescu. De cette manière, a fait remarquer Patapievici, les fondateurs de l'OVR, parmi lesquels on compte Mihnea Berindei et Edith Lhomel, ont été seuls contre tous et ont fait preuve, non seulement de chaleur humaine, mais aussi d'efficacité dans leur action. Le président de l'ICR a par ailleurs dit que l'OVR peut être considérée comme un modèle pour ce que la société civile peut faire toute seule contre l'Etat.

Et le ministre de la Culture, Theodor Paleologu, a loué l'initiative OVR et a évoqué, comme Patapievici, les transmissions de la Radio Europe Libre dans lesquelles on parlait de cette opération. D'autre part, Paleologu a dit que ce n'est pas totalement un plaisir pour lui d'assister à la fête des 20 ans d'activité de l'OVR, parce qu'il se rend compte que, après ces 20 ans, le problème de la destruction du patrimoine persiste toujours. Le ministre de la Culture a par contre indiqué que, si auparavant l'Etat détruisait systématiquement le patrimoine, maintenant ce dernier est détruit de façon chaotique. « Nous avons privatisé la destruction du patrimoine », a fait remarquer Paleologu, précisant que cette destruction se fait en partenariat public-privé, ce qui en Roumanie ne signifie pas que l'Etat bénéficie de l'argent de sources privées, mais que l'argent public parvient dans les poches des privés.

L'ambassadeur de France à Bucarest, Henri Paul, a tenu par contre à montrer que quelque chose a aussi changé en Roumanie durant les 20 dernières années, soulignant que « la Roumanie est entièrement en Europe, elle a accès aux financements européens et au savoir-faire européen ». « La Roumanie n'est plus isolée, elle compte parmi les pays européens. Voici ce qui a changé », a dit l'ambassadeur de France.

Ont encore pris la parole, jeudi soir à l'ICR, pour évoquer les moments importants de l'existence de l'OVR, des représentants de l'organisation, parmi lesquels son président Michel De Backer, la présidente de l'OVR-France, Evelyne Pivert, le président

de l'OVR-Roumanie, Francisc Giurgiu, ainsi que les membres fondateurs Mihnea Berindei et Edith Lhomel.

Hubert Rossel

Figure 3. Mihnea Berindei, membru fondator, la Institutul Cultural Român

Figure 3. Mihnea Berindei, membre fondateur, à l'Institut Culturel Roumain

La manifestation a aussi inclus la projection d'un reportage de Michel De Backer, contenant des témoignages de Paul Hermant, Mihnea Berindei, Doina Cornea et d'autres personnes qui ont soutenu l'OVR dans sa démarche. Par ailleurs, dans le hall de l'ICR, des panneaux ont été exposés avec des images et des textes, sous le titre « OVR – 20 ans : Passé-Présent-Avenir ».

L'Académie Roumaine va accueillir vendredi, à partir de 9h, un colloque consacré à la mémoire et à sa transmission, de même qu'à l'expérience accumulée pendant ces 20 ans de l'Opération Villages Roumains. Samedi, entre 9h30 et 12h, au Musée du Paysan Roumain, se tiendra une table ronde sur l'avenir de la jeunesse en milieu rural. Le programme continuera, dès 13h, avec la réunion OVR-International, sous le générique « Perspectives d'avenir pour OVR – pistes de travail », tandis que dès 16h, à l'Institut Français, aura lieu une projection cinématographique organisée par l'OVR dans le cadre du Festival du Film Belge Francophone.

Les événements dédiés à l'anniversaire de l'OVR se déroulent sous le haut patronage du Président de la Roumanie et sont organisés par l'OVR en partenariat avec la Délégation Wallonie-Bruxelles à Bucarest, les Ambassades de Belgique et de France, sous le patronage de l'Académie Roumaine, de l'Institut Culturel Roumain et du Musée du Paysan Roumain, avec le soutien des Ambassades de Roumanie à Bruxelles et à Paris.

Laura MITRAN

Traduction : Liliana & Alain NICOLA

Distrugerea satelor românești

în arhivele Comitetului Central

Domnul Mihnea Berindei n-a intervenit în cadrul colocviului care s-a desfășurat la Academia Română, ci în seara precedentă, la Institutul Cultural Român, în cadrul comemorării oficiale a celor 20 de ani ai OVR. Ca și membru fondator al mișcării, el a relatat primele momente ale conștientizării și acțiunii nucleului inițial, în raport cu ce se știa în perioada respectivă. Dar de atunci, în calitate de istoric, el a avut posibilitatea de a consulta arhivele Comitetului Central al Partidului Comunist de pe atunci, care aduc o lumină nouă și mai detaliată asupra ceea ce se știa de manieră globală despre politica de « sistematizare » a mediului rural românesc.

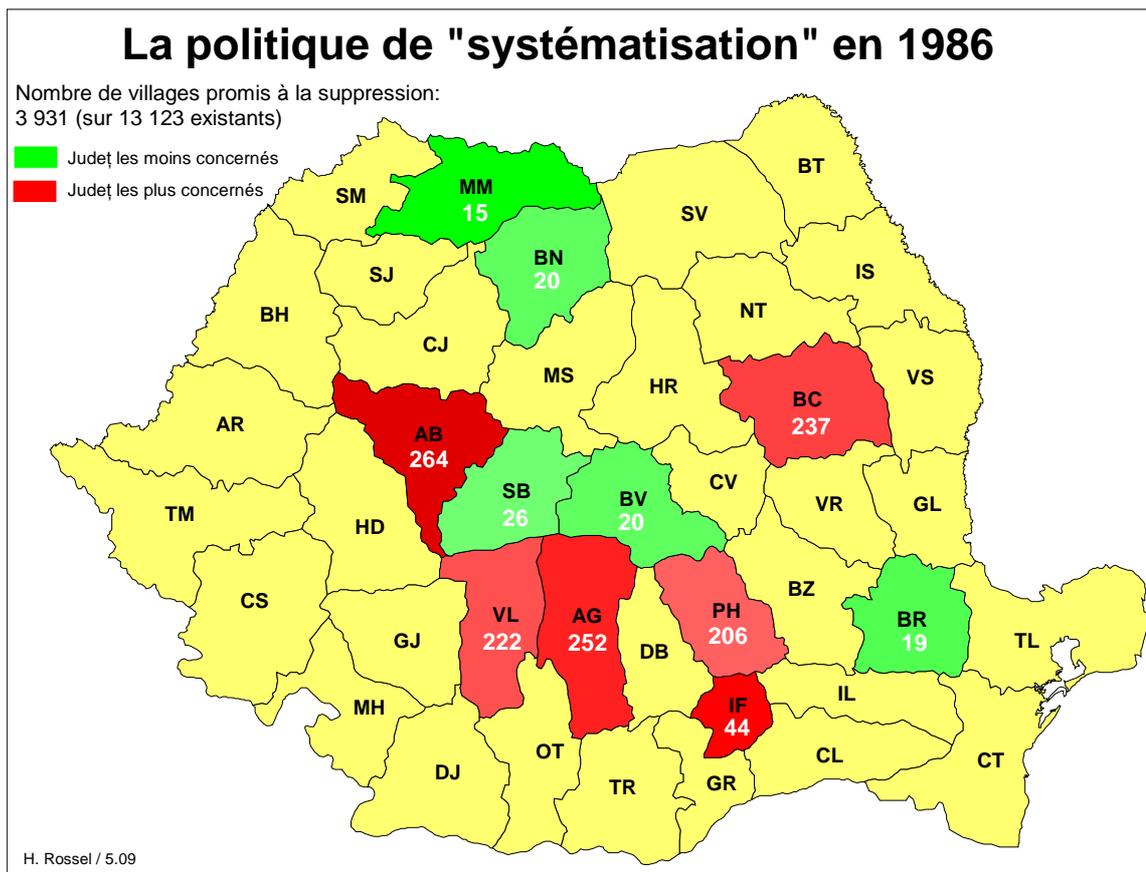
Înființarea, în aprilie 2006, a Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România a permis accesul la mai multe fonduri de arhivă importante.

Am putut astfel să studiez documentele Comitetului Central privitoare la perioada 1977-1989. Mai mult, documente din

aceste fonduri aruncă o lumină nouă asupra „sistematizării” satelor.

Până acum se știa că principiile „sistematizării rurale” fuseseră enunțate încă din decembrie 1967, cu prilejul Conferinței Naționale a PCR, și apoi dezvoltate la al X-lea Congres, din august 1969.

În iulie 1972, la Conferința Națională a PCR, s-a preconizat înființarea în viitor a 300 până la 350 de centre agroindustriale. Conferința plenară a Comitetului Central, din 25-26 martie 1974, analizase Legea sistematizării teritoriului și localităților, care urma să fie adoptată de Adunarea Națională în data de 29 octombrie 1974. Această lege prevedea construirea de „centre civice” în fiecare comună rurală, res-trângerea perimetrului constructibil și demolarea locuințelor ce se aflau în afara acestor perimetre, ca și dis-pariția în viitor a satelor mici. Dar elaborarea unor planuri concre-

Legendă : Numărul de sate menite a fi suprimate : 3.931 (din 13.123 existente). Cu verde, județele cel mai puțin vizate ; cu roșu, județele cel mai mult vizate.

Figura 1. Harta politică a « sistematizării » în 1986

Figure 1. Carte de la politique de « systématisation » en 1986

La destruction des villages roumains

dans les archives du Comité Central

M. Mihnea Berindei n'est pas intervenu lors du colloque qui s'est tenu à l'Académie Roumaine, mais la veille, à l'Institut Culturel Roumain, lors de la commémoration officielle des 20 ans de l'OVR. Comme membre fondateur du mouvement, il a relaté les premiers moments de la prise de conscience et de l'action du noyau initial, par rapport à ce qu'il savait à l'époque. Mais depuis lors, comme historien, il a eu la possibilité de consulter des archives du Comité Central du Parti Communiste de l'époque, qui apportent un éclairage nouveau et plus détaillé sur ce que l'on savait de façon globale de la politique de « systématisation » du milieu rural roumain.

La constitution en avril 2006, de la *Commission présidentielle pour l'analyse de la dictature communiste en Roumanie*, a permis l'accès à plusieurs fonds d'archives importants.

J'ai ainsi pu étudier les documents du Comité Central concernant la période 1977-1989. Plusieurs documents de ces fonds apportent un éclairage nouveau sur la « systématisation » des villages.

On savait jusqu'à présent que les principes de la « systématisation rurale » avaient été énoncés dès décembre 1967 lors de la Conférence Nationale du PCR puis développés lors du Xe Congrès en août 1969. En juillet 1972, la Conférence Nationale du PCR avait prévu la réalisation dans l'avenir de 300 à 350 centres agro-industriels. La Conférence plénière du Comité Central des 25-26 mars 1974 avait analysé la loi de « systématisation du territoire et des localités » qui devait être adoptée par l'Assemblée nationale le 29 octobre 1974. Cette loi préconisait dans chaque commune rurale, la construction de « centres civiques », la restriction des périmètres constructibles et la démolition des habitations se trouvant en dehors de ces périmètres, ainsi que la disparition à terme des petits villages. Cela étant, les plans concrets ont beaucoup tardé à être mis en place. C'est à la suite du tremblement de terre de 1977, que N. Ceaușescu revient à son idée de « systématisation rurale », quand il décide la construction de quelques « villages modèles », à la place des villages affectés par le séisme¹. La destruction des centres historiques des villes et la construction de centres civiques qui seront tous conçus sur le même modèle, et les travaux pharaoniques entrepris pour la construction du canal Danube - mer Noire, ainsi que celle du Palais du Peuple et du remodelage du centre de la capitale, ont retardé la mise en place de ce projet à grande échelle.

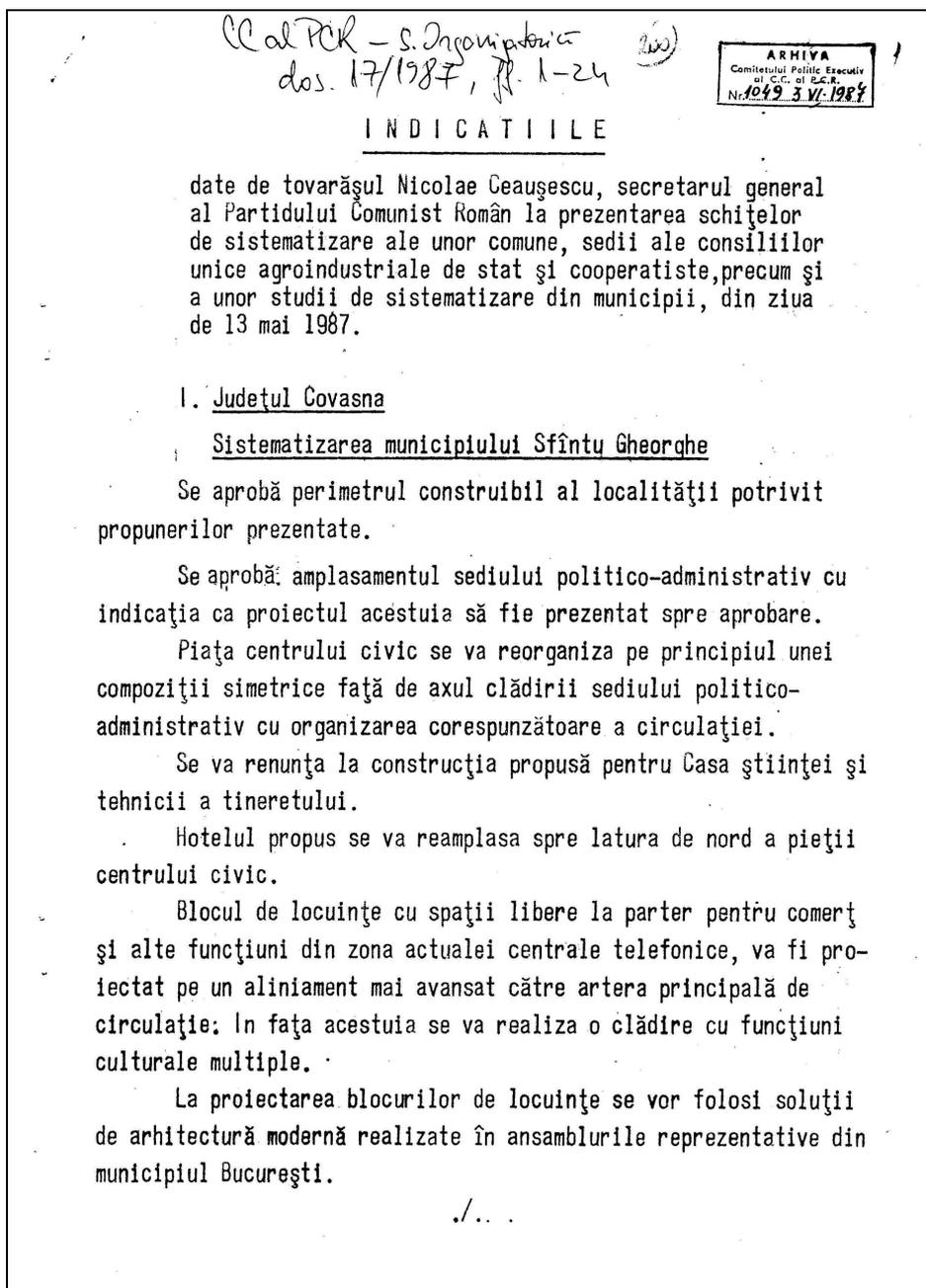
Les documents d'archives montrent que ce n'est qu'en juin 1986, lors de la réunion plénière du Comité Central du PCR (23-24 juin) que N. Ceaușescu décide l'accélération du plan général concernant les localités rurales. En conséquence de quoi, le 18 décembre 1986, la Section organisationnelle du Comité Central est en mesure de présenter un rapport ayant trait à l'ensemble des départements. On y prévoyait à l'époque la suppression (« désaffectation ») de 3 931 villages sur les 13 123 existants (cf. Fig. 1). Les départements les plus touchés étaient, par ordre décroissant : Alba : 264 ; Argeș : 252 ; Bacău : 237 ; Vâlcea : 222 ; Prahova : 206. Ceux qui l'étaient le moins étaient, pour la plupart, situés en Transylvanie : Maramureș : 15 ; Brăila : 19 ; Brașov et Bistrița Năsăud : 20 chacun ; Sibiu : 26. Étant donné sa taille, le Secteur Agricole Ilfov, région de Bucarest, était fortement touché avec 44 villages voués à la démolition. Plus effarante encore était la prévision de diminution drastique du périmètre constructible de l'ensemble des localités qui se trouve réduit de plus de la moitié : sont retenus 285 839 hectares sur les 625 258 existants afin d'en récupérer 339 419 hectares pour l'agriculture. De même : 2 139 172 maisons individuelles devaient être démolies, car situées hors de ce périmètre. Sur ce nombre, 1 863 417 se trouvaient dans des localités rurales (sur un total de 3 729 000, donc presque 50%) et 275 755 à la périphérie des villes. On comprend aisément que c'est l'ensemble des localités rurales qui était touché par la mise en œuvre de ce projet, car il fallait reloger les paysans des villages désaffectés et ceux dont les maisons étaient détruites dans les villages restants, eux-mêmes en bonne partie reconstruits sur une surface restreinte. Lors de la discussion de ce rapport pendant la réunion du Comité Politique Exécutif du 19 janvier 1987, N. Ceaușescu laisse entendre qu'il ne s'agit néanmoins que d'un « pré-projet », notamment en ce qui concerne le nombre de villages à préserver. Il demande à cha-

¹ TISMANEANU V., DOBRINCU D., VASILE C. (ed.), *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Raport Final [Commission présidentielle pour l'analyse de la dictature communiste de Roumanie, Rapport final]*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 419.

te, la nivelul întregii țări, a cerut încă mulți ani. Ceaușescu își reia ideea de „sistemizare rurală” după cutremurul din 1977 când decide construirea în locul unor localități afectate de seism a câtorva „sate model”. Acestea trebuiau să prefigureze perspectiva modernizării și sistemizării localităților rurale². Realizarea acestui proiect de mare amploare a trebuit însă să mai aștepte: prioritare au fost distrugerea centrelor istorice ale orașelor și construirea de centre civice, toate croite pe același calapod, lucrările faraonice întreprinse pentru construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră, a Casei Republicii (viitoarea Casă a Poporului) și pentru reconfigurarea centrului Capitalei.

Din documentele de arhivă reiese că abia în iunie 1986, la reuniunea plenară a Comitetului Central al PCR (23-24 iunie), Nicolae Ceaușescu hotărăște să accelereze planul general privitor la localitățile rurale. Ca urmare, la 18 decembrie 1986, Secția organizatorică a Comitetului Central este în măsură să prezinte un raport referitor la totalitatea județelor. La vremea aceea, se prevedea desființarea („dezafectarea”) a 3.931 de sate din cele 13.123 existente (cf. Fig. 1). Județele cele mai afectate erau, în ordine descrescătoare : Alba - 264 ; Argeș - 252 ; Bacău - 237 ; Vâlcea - 222 ; Prahova - 206 ; Vaslui - 195 ; Iași - 174. Județele cel mai puțin afectate erau, în majoritate, situate în Transilvania: Maramureș - 15 ; Brăila - 19 ; Brașov și Bistrița Năsăud - 20 fiecare ; Covasna - 23 ; Satu Mare - 25 ; Sibiu - 26. Date fiind dimensiunile lui, Sectorul Agricol Ilfov, regiune limitrofă Bucureștiului, era puternic lovit, cu 44 de sate destinate demolării. Încă și mai contrariantă era prevederea de diminuare drastică a perimetrului construibil al totalității localităților care este redus cu mai bine de jumătate: din cele 625.258 de hectare existente, 285.839 sunt reținute pentru recuperarea a 339.419 de hectare,

² TISMANEANU V., DOBRINCU D., VASILE C. (ed.), *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Raport Final*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 419.

Legende. Manuscrisă : CC [Comitetul Central] al PCR [Partidul comunist român] – Secția de organizare. Dos. 17/1987, ff. 1-24. Ștampilă : Arhivele Comitetului politic executiv al CC al PCR, N° 1049, 3.VI.1987.

Figura 2. Exemplu de indicații referitoare la sistemizarea unui municipiu: Sfântu Gheorghe (CV)

Figure 2. Exemple d'indications relatives à la systématisation d'une municipalité : Sfântu Gheorghe (CV)

care să fie „redate” agriculturii. Astfel: 2.139.172 de gospodării trebuiau demolate deoarece se situau în afara acestui perimetru. Din acest număr, 1.863.417 se găseau în localitățile rurale (ceea ce, dintr-un total de 3.729.000, reprezenta aproape 50%) și 275.755 la periferia orașelor. Rezultă clar că aplicarea

que département de présenter des propositions de plans de « systématisation » commune par commune³.

Le 6 mai 1987, on a institué une « Commission centrale pour la systématisation du territoire et des localités », composée de quinze membres du Comité Central et dirigée par Emil Bobu, président de la Section Organisationnelle et proche du couple présidentiel. On dispose d'une série de plans de « systématisation » tous constitués sur le même modèle, département par département et commune par commune, avec le nombre de villages à préserver ou à « désaffecter », le nombre d'hectares composant le périmètre constructible existant et celui qui était prévu. Ces plans avaient été présentés à Nicolae Ceausescu le 13 mai 1987 afin qu'il donne son approbation pour leur mise en œuvre effective⁴ (cf. Fig. 2-4).

Le 3 mars 1988, devant la Conférence Nationale des Présidents des Conseils Populaires, Ceausescu annonçait la généralisation et l'accélération de la systématisation rurale et, dans la foulée, précisait, à l'horizon de l'année 2000, la réduction du nombre de communes à « 2 000 maximum » sur les 2 705 existantes et à 5 ou 6 000 villages sur plus de 13 000 existants à cette date. Autrement dit, il envisageait alors la suppression pure et simple de 7 à 8 000 villages.

Ce discours a servi de signal d'alarme pour alerter les opinions publiques intérieure et internationale, mobiliser l'attention des médias, provoquer critiques et condamnations dans plusieurs Parlements nationaux (Allemagne Fédérale, Autriche, Hongrie, Grande-Bretagne, Belgique, USA...) et instances internationales (Conseil de l'Europe, Parlement européen, UNESCO). C'est aussi ce discours qui a conduit à la constitution de l'Opération Villages Roumains.

En réalité, il n'y avait pas encore, à l'époque, de liste définitive concernant les destructions. Les sténogrammes du Comité Politique Exécutif, laissent entendre qu'il existait une réticence au niveau des responsables départementaux du Parti qui tardaient à envoyer les plans demandés par le centre. Le 3 novembre 1988, lors d'une réunion avec les premiers vice-présidents des Comités Exécutifs des Conseils

³ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC) [Archives nationales historiques centrales], fonds Comité Central (CC) du Parti communiste roumain (PCR) – Chancellerie, dossier N° 2/1987, ff. 45-51.

⁴ ANIC, fonds CC du PCR, Section organisationnelle, dossier 17/1987, ff. 1-24.

19

JUDETUL MEHEDINTI

I. SITUATIA ACTUALA A RETELEI DE LOCALITATI RURALE

- NR. SATE 344 SATE ORGANIZATE IN 59 COMUNE
- POPULATIA IN COMUNE 196.803 LOCUITORI
- MARIMEA MEDIE A COMUNEI 3.300 LOCUITORI 6 SATE
- SUPRAFATA DE TEREN IN PERIMETRUL ADMINISTRATIV AL COMUNELOR 435.900 HA. DIN CARE AGRICOL 272.923 HA.

II. PROPUNERI PRIVIND ORGANIZAREA RETELEI DE LOCALITATI RURALE

- RETEAUA DE LOCALITATI RURALE SE VA ORGANIZA IN 59 COMUNE CUPRINZIND 193 SATE; SE PROPUN PENTRU DEZAFECTARE 151 SATE
- POPULATIA DE PERSPECTIVA 214.050 LOCUITORI
- SUPRAFATA DE TEREN CUPRINSA IN PERIMETRELE CONSTRUIBILE ALE SATELOR DIN COMUNE

	ACTUAL	PROPUS
TOTAL	9.564	4.552
DIN CARE : LOCUINTE, DOTARI	7.698	2.870
UNITATI ECONOMICE	1.477	1.371
ALTE FOLOSINTE	389	311

- SUPRAFATA DE TEREN DISPONIBILIZATA FAȚA DE PERIMETRELE CONSTRUIBILE ACTUALE 5.012 HECTARE
- SUPRAFATA DATA IN PRODUCTIA AGRICOLA 4.200 HA.

Surse: CC al PCR – Secția de organizare. Dos. 17/1987, pagina 19. Arhivele Comitetului politic executiv al CC al PCR, N° 1049, 3.VI.1987.

Figura 3. Exemplu de indicații referitoare la sistematizarea unui județ: Mehedinți [Distrușterea programată a 151 de sate din 344, care reprezintă cele 59 de comune din județ]

Figure 3. Exemple d'indications relatives à la systématisation d'un județ: Mehedinți [Destruction programmée de 151 villages sur les 344 qui constituent les 59 communes du județ]

Départementaux, Nicolae Ceausescu précisait qu'il avait déjà approuvé quelques plans de systématisation de communes parmi les propositions reçues de la part de 28 départements, mais qu'il attendait toujours des propositions similaires des douze départements restants. Il donnait comme exemple les communes en cours de systématisation dans le Secteur Agricole Ilfov et insistait sur le fait que toute construction ou réfection dans les villages voués à disparaître, était dorénavant interdite⁵.

⁵ ANIC, fonds CC du PCR, Chancellerie, dossier 24/1988, ff. 4-7.

clar că aplicarea acestui proiect afecta ansamblul localităților rurale deoarece țăranii din satele dezafectate și cei ale căror case erau distruse în satele cruțate – în bună măsură reconstruite pe o suprafață redusă – aveau nevoie de locuințe. Când acest raport este discutat la ședința Comitetului Politic Executiv din 19 ianuarie 1987, Nicolae Ceaușescu lasă să se înțeleagă că este vorba de un „pre-proiect”, mai ales în ce privește numărul de sate care aveau să rămână în picioare. El cere fiecărui județ să prezinte propuneri de planuri de „sistemizare” pentru fiecare comună în parte⁶.

La 6 mai 1987, se reactivează „Comisia centrală pentru sistematizarea teritoriului și a localităților”, compusă din 15 membri ai Comitetului Central și condusă de Emil Bobu, președintele Secției organizatorice și un apropiat al cuplului prezidențial. Comisia dispunea deja de o serie de planuri de „sistemizare”, toate croite după același model, județ de județ și comună de comună, cu numărul de sate care trebuiau păstrate sau „dezafectate”, cu numărul de hectare din care se compunea perimetrul constructibil existent și cel care era prevăzut. Aceste planuri îi fuseseră prezentate lui Nicolae Ceaușescu, la 13 mai 1987, ca să-și dea aprobarea pentru punerea lor efectivă în aplicare⁷ (cf. Fig. 2-4).

La 3 martie 1988, în fața președinților Consiliilor Populare reunite în Conferință Națională, Ceaușescu anunța generalizarea și accelerarea sistematizării rurale și preciza că în jurul anului 2000, numărul de comune va fi redus la „cel mult 2.000”, din cele 2.705 existente, și la 5.000 sau 6.000 de sate, din cele peste 13.000 care existau la acea dată. Cu alte cuvinte, se prevedea dispariția pur și simplu a 7.000–8.000 de sate.

Discursul respectiv a fost un semnal de alarmă pentru opinia publică internă și internațională, a mobilizat atenția mediilor de informare, a provocat critici și condamnări în mai multe parlamente naționale (Germania Federală, Austria, Ungaria, Marea Britanie, Belgia, Statele Unite...) și instanțe internaționale (Consiliul Europei, Parlamentul European, UNESCO). Tot el a dat impulsul înființării Opération Villages Roumains.

În realitate, la data aceea nu se perfectase încă o listă definitivă a distrugerilor. Din stenogramele Comitetului Politic Executiv se înțelege că existau anumite reticențe din partea responsabililor județeni, cadre ale partidului, care trăgeau de timp când era vorba să trimită planurile cerute de la centru. La 3 noiembrie 1988, la o ședință cu primvice-președinții Comitetelor Executive ale Consiliilor Județene, Nicolae Ceaușescu preciza că aprobase deja câteva planuri de sistematizare ale comunelor dintre propunerile primite din partea a 28 de județe, dar că aștepta în continuare propuneri similare de la încă 12 județe.

Dădea ca exemplu comunele în curs de sistematizare din Sectorul Agricol Ilfov și insista asupra faptului că erau interzise orice construcție sau lucrări de reparație în satele ce urmau să dispară⁸.

La începutul lui 1989 și în ciuda dezaprobării generale și a unei mobilizări fără precedent pentru salvarea satelor românești, Nicolae Ceaușescu își continuă imperturbabil opera de distrugere. La 25 ianuarie, Emil Bobu îi înmâna președintelui – și totodată secretar general al partidului – un raport, sinteză a propunerilor avansate, chipurile, de Consiliile Populare Comunale (la cererea conducerii partidului, se ținuseră ședințe între 10 și 21 ianuarie). Se preconiza reducerea numărului de comune de la 2.705 la 2.387 (cu 318 mai puțin), ca și acela al cooperativelor agricole de producție de la 3.692 la 3.150⁹. Dispunem și de raportul pe care același Emil Bobu îl transmisese lui Nicolae Ceaușescu și care făcea sinteza hotărârilor luate, după cum se declara în raport – la ședințele Consiliilor Populare Județene, convocate între 20 și 31 ianuarie. Raportul este adnotat de Ceaușescu, care, este evident, nu îl consideră definitiv, ci doar ca pe un document de conjunctură. De exemplu, el taie fraza care precizează că, din 4.246 de comune existente în 1968, se ajunsese la 2.705 și că se propune să nu se păstreze decât 2.387. Ceaușescu notează doar: „actualmente sunt 2.387”. De asemenea, taie fraza: „în această etapă s-au reținut 7.512 sate” (amintesc că, în 1986, numărul de sate care trebuia păstrat era de 9.192) și o înlocuiește cu formula mai vagă: „revenind în medie 3–5 sate pe o comună”. Raportul preconizează o nouă reducere a suprafeței constructibile a localităților rurale, de la 285.839 de hectare prevăzute în 1986, la 278.029 hectare. Se propune ca până în anul 2000 să dispară 28% din drumurile comunale (de la 32.080 km la 23.052 km), 45,6% din rețelele de telecomunicații (de la 41.160 km la 22.395 km) și 56,4% din rețelele de electricitate (de la 230.513 km la 100.513 km). Ceaușescu pune semnul întrebării pe marginea acestui paragraf: se pare că a considerat mai prudent ca aceste cifre să nu fie făcute publice¹⁰.

Vedem dar că amenințarea de distrugere masivă a habitatului rural era cât se poate de reală și, chiar dacă Ceaușescu pare să fi devenit mai prudent în privința anunțării cifrelor, determinarea lui era inflexibilă. Numai evenimentele din decembrie 1989 au putut să curme această demență totalitară.

Mihnea BERINDEI
Istoric

Traducere: Luminița BRĂILEANU
(Textul original în franceză)

⁶ *Arhivele Naționale Istorice Centrale* (ANIC), fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 2/1987, ff. 45-51.

⁷ ANIC, fond CC al PCR, Secția organizatorică, dosar 17/1987, ff. 1-24.

⁸ ANIC, fond CC al PCR, Cancelarie, dosar 24/1988, ff. 4-7.

⁹ ANIC, fond CC al PCR, Cancelarie, dosar 4/1989, ff. 85-91.

¹⁰ ANIC, fond al CC al PCR, Secția organizatorică, dosar 19/1989, ff. 1-12.

Début 1989, et malgré la réprobation générale et une mobilisation sans précédent pour sauver les villages roumains, N. Ceaușescu continue imperturbablement son œuvre de destruction. Le 25 janvier, Emil Bobu remettait au Président et Secrét-

même que ceux des coopératives agricoles de production (kolkhozes) de 3 692 à 3 150¹¹. Nous disposons également du rapport transmis le 5 avril 1989 par le même Emil Bobu à N. Ceaușescu qui faisait la synthèse des décisions soi-disant prises lors des réunions des Conseils Populaires Départementaux, convoqués du 20 au 31 janvier. Ce rapport est annoté par N. Ceaușescu qui ne le considère sans doute pas comme définitif mais seulement comme un document conjoncturel. Il barre par exemple la phrase qui précise que des 4 246 communes existantes en 1968, on était arrivé à 2 705 et qu'on propose de n'en maintenir que 2 387. Il note seulement : « il y a actuellement 2387 communes ». Il raye également la phrase : « pour cette étape, on a retenu 7 512 villages » (je rappelle qu'en 1986, on envisageait de garder 9 192 villages) pour la remplacer par la formule plus vague : « chaque commune se compose de trois à cinq villages ». Le rapport préconise une nouvelle réduction de la surface constructible des localités rurales qui passe de 285 839 ha. prévus en 1986 à 278 029 ha. On propose également, à l'horizon de l'année 2000, la suppression de 28% des chemins communaux (de 32 080 km à 23 052 km) de 45,6 % des réseaux de télécommunication (de 41 160 km à 22 395 km) et de 56,4% des réseaux d'électricité (de 230 513 km à 100 513). N. Ceaușescu inscrit un signe d'interrogation en marge de ce paragraphe, considérant vraisemblablement comme plus prudent de ne pas rendre publiques ces chiffres¹².

JUDETUL		SIBIU	
COMUNA		ȘEICA - MARE	
1. SUPRAFAȚA TOTALĂ ÎN PERIMETRUL ADMINISTRATIV			
DIN CARE : AGRICOL		12.024	HA
		8.025	HA
2. POPULAȚIA ACTUALĂ			
TOTAL COMUNA		6.390	LOCUITORI
DIN CARE : SATUL ȘEICA - MARE		4.206	LOCUITORI
SATUL BUIA		847	LOCUITORI
SATUL BOARTA		740	LOCUITORI
SATUL PETIȘ		289	LOCUITORI
SATUL STENEA		315	LOCUITORI
SATUL MIGHINDOALA		13	LOCUITORI
SATUL			LOCUITORI
SATUL			LOCUITORI
SATUL			LOCUITORI
3. SUPRAFAȚA CUPRINSĂ ÎN PERIMETRUL CONSTRUIBIL			
DIN CARE : LOCUINȚE ȘI DOTARI		248,23	HA
		203,53	HA
UNITĂȚI ECONOMICE		29,38	HA
ALTE FOLOSINȚE		14,72	HA
		141,00	HA
		106,00	HA
		30,00	HA
		5,00	HA

ACTUAL PROPUS

NOTA : LA SATELE CE SE PROPUN PENTRU DEZAFECTARE PESTE NUMARUL LOCUIȚORILOR SE NOTEAZĂ ÎN CASUTA CU SEMNUL ~~X~~

Surse : CC al PCR – Secția de organizare. Dos. 17/1987, pagina 24. Arhivele Comitetului politic executiv al CC al PCR, N° 1049, 3.VI.1987.

Figura 4. Exemplu de indicații referitoare la sistematizarea unei comune: Șeica Mare (SB). [Distrugerea programată a 4 sate din 6 care reprezintă comuna]

Figure 4. Exemple d'indications relatives à la systématisation d'une commune : Șeica Mare (SB) [Destruction programmée de 4 villages sur les 6 qui constituent la commune]

taire Général du Parti un rapport, synthèse des propositions avancées prétendument par les Conseils Populaires Communaux (des réunions avaient eu lieu à la demande de la direction du Parti entre le 10 et le 21 janvier). On préconisait la réduction du nombre de commune de 2 705 à 2 387 (318 de moins), de

¹¹ ANIC, fonds CC du PCR, Cancellerie, dossier, 4/1989, ff. 85-91.

¹² ANIC, fonds CC du PCR, Secția organizațională, dossier 19/1989, ff. 1-12.

Mihnea BERINDEI
Historien

Agricultura și mediul înconjurător

România de la o agricultură la alta

Domnul Păun Ion Otiman evocă circumstanțele care au dus la întâlnirea dintre cele două angajamente care îl motivau în perioada care a urmat după « Revoluție » : activitatea lui în cadrul OVR și funcția lui de rector la Universitatea din Timișoara. Numitorul comun : agricultura și lumea rurală românească. La baza acestei reflecții, importanța și permanența « satului românesc », precum și forțele morale și spirituale – culturale – pe care acesta le suscită. Abia după aceea, ne putem întreba : « *Ce agricultură pentru ce tip de dezvoltare rurală ?* » și să luăm în considerare chestiunile de ordin socio-economic și de mediu înconjurător. Povestea unui prim contact instituțional cu Europa de vest.

Într-o luni dimineață, la început de aprilie 1991, ajungând la birou în jurul orei 8, la scurtă vreme, sună telefonul, iar Aura Marcovici, șefa de cabinet, mă anunță că sunt căutat de la Bruxelles de către profesorul Ioan Negruțiu. Personal nu-l cunoscusem pe Ioan (Nelu) Negruțiu, având numai o convorbire telefonică, cu 3-4 săptămâni mai înainte, cerându-mi să prezint o lucrare, un punct de vedere, referitor la problemele spațiului rural după revoluție, la o conferință internațională ce se va desfășura sub egida Consiliului Europei și a Fundației Opération Villages Roumains, la Institutul Agronomic din Cluj, la începutul lunii mai. Având apărute, până la acea dată, mai multe articole în presă și în unele reviste de specialitate, precum și prezența mea la televiziune pe această temă, am acceptat cu interes întâlnirea de la Cluj. Mai știam că Prof. Negruțiu este băiatul fostului rector al Institutului Agronomic de la Cluj, din anii '60-'80, Acad. Emil Negruțiu, care, în urma unui stagiu de specializare în străinătate efectuat în anii '80, rămăsese în occident. De asemenea, de la Europa liberă, am aflat că profesorul belgian de origine română, Ioan Negruțiu, împreună cu ziaristul belgian Paul Hermant și mai mulți intelectuali belgieni, au inițiat în anul 1985 la Bruxelles o mișcare pro-testatară puternică, intitulată „Operațiunea Satele Românești”, care avea ca obiectiv stoparea distrugerii satelor, inițiată de Ceaușescu în perioada respectivă.

M-am bucurat mult să-l aud a doua oară la telefon pe profesorul Negruțiu, dar, după primele cuvinte, aveam să-mi dau seama că este vorba de un fapt deosebit de grav, acesta începând convorbirea aproximativ în felul următor : „*Domnule Rector sunt, atât eu cât și România, într-o situație disperată. Acum câteva minute, intrând în biroul meu, am găsit un fax de la rectorul din Cluj, prin care-mi comunică faptul că programata întrunire de la Cluj, din motive pe care mi le va comunica ulterior, nu se mai poate desfășura la Institutul Agronomic din Cluj. Până la această dată și-au anunțat deja participarea circa 45-50 oaspeți de la Consiliul Europei de la Strasbourg, din Belgia, Franța, Germania, Elveția, Olanda etc. De asemenea, biletele de călătorie cu avionul ruta Bruxelles, respectiv Strasbourg - Buda-*

pesta sunt deja reținute, urmând ca de la Budapesta la Cluj să ajungă cu autocarul”.

O oportunitate pentru debutul nostru european¹

Am realizat, de îndată, gravitatea și complexitatea cazului, precum și situația delicată în care se afla dl. Negruțiu, originar din România, fost student de elită al Clujului și membru în conducerea Opération Villages Roumains - Belgia, co-organizator al întâlnirii internaționale. În același timp, mi-am dat seama ce imensă pată neagră va apărea, din nou, pe obrazul, și așa pătat al României de evenimentele din ianuarie-februarie de la București, de evenimentele de la Târgu-Mureș din martie și mineriada din 13-15 iunie.

Dar, în timp ce Nelu Negruțiu încă vorbea, mi-am dat seama că pentru Agronomia timișoreană apare o oportunitate deosebită care poate să constituie **debutul nostru european**. Nu am stat nici un moment pe gânduri, fără nici o ezitare și fără a consulta pe nimeni, la prima întrebare a lui Nelu Negruțiu dacă am accepta să derulăm totul la noi în institut, la Timișoara, i-am răspuns, cu promptitudine, afirmativ.

Având în vedere timpul foarte scurt, dar, mai ales, lipsa noastră de experiență în organizarea unor manifestații științifice internaționale de amploare (cei mai mulți dintre noi neauzind și neparticipând încă la workshop-uri, ateliere etc.), am convenit cu domnul Negruțiu să ne trimită o echipă de specialiști și logistica necesară (calculatoare, xeroxuri, faxuri etc.) organizării în condiții cât mai bune a întâlnirii.

De îndată, au venit la Timișoara Andrei Mahalnischi, doamna și domnul Pop (sora și cumnatul d-lui Negruțiu), care au transferat de la Cluj la Timișoara întreaga activitate (programul, expoziția, logistica trimisă de la Bruxelles la Cluj până la acea

¹ Subtitlurile sunt ale Redacției; textele cu caractere aldine sunt ale autorului.

Agriculture et environnement

La Roumanie d'une agriculture à l'autre

M. Păun Ion Otiman évoque les circonstances qui ont fait se rencontrer les deux engagements qui le motivaient durant la période qui a suivi la « Révolution » : son action dans la cadre de l'OVR et sa fonction de recteur à l'Université de Timișoara. Dénominateur commun : l'agriculture et le monde rural roumain. A la base de cette réflexion, l'importance et la permanence du « village roumain », ainsi que les forces morales et spirituelles – culturelles – qu'il suscite. Ensuite seulement, on peut se poser la question : « *Quelle agriculture pour quel développement rural ?* » et envisager les questions d'ordre socio-économique et environnemental. Récit d'un premier contact institutionnel avec l'Europe de l'Ouest.

Un lundi matin, au début du mois d'avril 1991, je suis arrivé au Rectorat vers les 8 heures et, peu de temps après, j'entendis le téléphone sonner et la chef de cabinet m'a annoncé que j'étais appelé par le professeur Ioan Negruțiu de Bruxelles. Je ne connaissais pas personnellement Ioan (Nelu) Negruțiu; j'avais eu seulement, 3-4 semaines auparavant, un entretien téléphonique, durant lequel il m'avait demandé de présenter un ouvrage, un point de vue sur les questions de l'espace rural après la Révolution, à une conférence internationale qui allait avoir lieu au début du mois de mai, à l'Institut Agronomique de Cluj, sous l'égide du Conseil de l'Europe et de la Fondation Opération Villages Roumains. J'ai accepté avec beaucoup d'intérêt la réunion de Cluj, tenant compte que j'avais publié plusieurs articles dans la presse et dans certaines revues spécialisées, ainsi que j'avais été invité plusieurs fois à la télévision pour présenter mes opinions sur ce thème. Je savais aussi que le professeur Negruțiu était le fils de l'ancien recteur de l'Institut Agronomique de Cluj pendant les années '60-'80, l'académicien Emil Negruțiu qui, après un stage de spécialisation à l'étranger en 1980, était resté en Occident. De même, j'avais appris de l'Europe Libre² que le professeur d'origine roumaine, Ioan Negruțiu, le journaliste belge, Paul Hermant, et plusieurs intellectuels de Belgique et d'autres pays ouest-européens, avaient initié en 1989, à Bruxelles, un puissant mouvement protestataire intitulé « Opération Villages Roumains », qui avait comme objectif de stopper la destruction des villages, commencée par Ceaușescu dans la période considérée.

Je me suis beaucoup réjoui d'entendre au téléphone, pour la deuxième fois, le professeur Negruțiu mais, après les premiers mots, j'allais me rendre compte qu'il s'agissait d'un fait particulièrement grave car il avait commencé la discussion à peu près de cette manière: « *Monsieur le Recteur, moi, ainsi que la Roumanie, nous sommes dans une situation désespérée. Je viens de recevoir, il y a quelques minutes, une télécopie de la*

part du Recteur de Cluj dans laquelle il me communiquait que la réunion programmée à l'Institut Agronomique de Cluj ne pouvait plus y avoir lieu, pour des raisons dont il allait me faire part ultérieurement. C'est grave car, jusqu'à cette date, environ 45-50 hôtes du Conseil de l'Europe de Strasbourg, de Belgique, France, Allemagne, Suisse, Hollande, etc. ont annoncé leur participation. De plus, on a déjà retenu les billets d'avion de Bruxelles et de Strasbourg à Budapest, car de Budapest à Cluj ils devraient arriver en autocar. »

Une opportunité pour notre entrée dans l'Europe³

Tout de suite, j'ai réalisé la gravité et la complexité du cas, ainsi que la situation délicate dans laquelle se trouvait Monsieur Negruțiu, originaire de Roumanie, ancien étudiant d'élite de Cluj et membre dans la direction de l'Opération Villages Roumains-Belgique, co-organisateur de la réunion internationale respective. En même temps, je me suis rendu compte de l'immense tâche noire qui serait apparue de nouveau sur le visage de la Roumanie, déjà taché par les événements de janvier-février de Bucarest, par les événements du mois de mars de Tg. Mureș et par des minériades.

Et, pendant que M. Nelu Negruțiu continuait de parler, j'ai compris que pour l'Agronomie de Timișoara apparaissait une opportunité particulière qui pouvait constituer notre « début » européen. Alors, à la question de Nelu Negruțiu si nous accepterions d'organiser cette réunion dans notre Institut, à Timișoara, sans un moment d'hésitation et sans consulter personne, j'ai répondu, avec promptitude, affirmativement.

Vu le délai très court et surtout notre manque d'expérience dans l'organisation des manifestations scientifiques internationales de grande ampleur (la plupart d'entre nous n'ayant pas encore participé aux *workshops*, aux ateliers, etc), j'ai convenu avec monsieur Negruțiu de nous envoyer une équipe de spécialistes et la logistique nécessaire (ordinateurs, photocopie-

² Radio Europa Liberă. (ndlr)

³ Les titres intermédiaires sont de la Rédaction.

dată etc.). De asemenea, cu circa 10 zile înainte, a venit echipa de organizare, formată din tineri cercetători (cu mulți rămânând ulterior într-o îndelungată colaborare), care au pus la punct, împreună cu noi, întreaga desfășurare a manifestației la care așteptam peste 350-400 de participanți (cf. Fig. 1).

Cu Ioan Negruțiu și Paul Hermant vorbeam aproape zilnic la telefon, trimițându-ne absolut totul de ce aveam nevoie. Îmi amintesc faptul că, vizitând Casa Oamenilor de Știință (fostul hotel al partidului), unde urma să fie cazați cei mai mulți străini și observând că lipsesc multe becuri pe holuri, în băi etc. și că în oraș era criză de acest articol, ne-au trimis de la Bruxelles până și becurile necesare. Ceva probleme am avut cu vameșii, când au văzut atâta hârtie de xerox, calculatoare, imprimante, mașini de scris etc., etc. Cred că s-au speriat, având în vedere și faptul că o parte din presa locală începuse o campanie naționalistă de proastă speță împotriva mea și a institutului. S-au legat și de faptul că avionul cu oaspeții de la Strasbourg și Bruxelles aterizează la Budapesta, întrebându-se de ce oare? Ce se ascunde în spatele așa zisului „workshop” și câte și mai câte prostii scrise de unii ziariști care azi sunt profesori sau conferențieri la jurnalistică. Alții comentau că, în timpul întâlnirii, va fi premiata Doina Cornea și primarul de la Săpânța, cel care stricase CAP-ul și blocase șoseaua națională pentru că nu i se acceptase de la județ această „ispravă” și că acesta ar fi adevăratul motiv pentru care „curajosul” și „patriotul” oraș Cluj-Napoca ar fi refuzat „manifestarea”.

Pentru obiectivitatea evenimentelor și realitatea perioadei, este important să amintesc și faptul că, după anunțul făcut de mine în ședința senatului universitar, referitor la întâlnire, am avut sprijinul mai multor colegi, distingându-se, din acest punct de vedere, profesorul Mircea Goian de la Facultatea de Agronomie, care a sesizat, de îndată, importanța evenimentului pentru deschiderea europeană a școlii noastre. Dar, în același timp, au apărut și voci protestatatoare, din rândul naționaliștilor. Câțiva colegi, în primitiva lor înțelegere, îmi atrăgeau foarte serios atenția „să nu-mi permit să împing instituția noastră în jocurile murdare ale ungușorilor”, iar într-un ziar de scandal din Oradea, într-un limbaj care nu poate fi reproduș pe hârtie, mă făcea, în „patriotardismul” lor agresiv, praf și pulbere.

Conferința internațională, 2-4 mai 1991, cu tema „**Agricultura și mediul înconjurător. România de la o agricultură la alta**” s-a desfășurat în cele mai bune condiții. Așa cum am mai spus, au participat circa 50 de invitați din străinătate, profesori universitari, cercetători, înalți funcționari de la Strasbourg și Bruxelles, printre care îi amintesc pe următorii: Y. Sommeville, J.-L. Bodeux, P.L. Leroy, B. Tezequel, Edith Lhomel, Suzanne Thibaul, Antoaneta Caniolatti-Staveri, A. Falisse, G. Ricon, P.J. Jacqmin, X. Delmon, B. Toussain, Paul Hermant și, bineînțeles, Ioan Negruțiu.

Doamna Catherine Lalumière, Secretarul general al Consiliului Europei și Domnul Guy Lutgen, ministrul mediului, al resurselor

naturale și al agriculturii din Belgia au transmis mesaje de salut și încurajare.

Din păcate, din partea autorităților de la București, deși trimisese din timp invitațiile și programul, nu au venit oamenii reprezentativi. Din partea Ministerului Agriculturii, cu toate că vorbisem personal, cu o săptămână mai înainte, cu ministrul agriculturii, nu au participat decât doi mărunți funcționari, fără nici un fel de contribuție, ca și când nu s-ar fi dezbătut probleme cardinale ale agriculturii românești. După modul cum s-au comportat, cred că le era frică, ei provenind din vechiul sistem, trăind cu impresia, după discursul participanților străini și a multor specialiști români, că participă la o manifestare subversivă, ostilă statului român. Fiind în plină perioadă a mentalităților naționalist-neocomuniste de tipul „noi nu ne vindem țara”, a doua zi reprezentanții oficiali de la București au și dispărut de la lucrările conferinței.

Discursul inaugural (Ședința plenară, mai 1991)

La ședința plenară de deschidere a lucrărilor conferinței, au participat peste 600 de persoane din țară și din străinătate, cercetători, cadre didactice, studenți, oameni politici și jurnaliști. Cuvântul de deschidere l-am păstrat, părându-mi-se interesant pentru acea vreme, și-l reproduc în continuare :

„ Am deosebită plăcere ca, în numele studenților și colegilor mei și al meu personal, să vă adresez bun venit la Timișoara.

Sunt convins că mulți dintre colegii din Europa Occidentală, fără a crede că-i bănuim de necunoaștere, nu au auzit până în decembrie 1989 de Timișoara. De atunci și până acum, numele acestui oraș, acestui ținut al României circulă pe toate meridianele.

Suntem convinși, de asemenea, că Dvs. ați receptat și luminile și umbrele, și realizările și neîmplinirile economice, sociale și morale din această perioadă. Dar, după părerea mea, judecarea României, numai după o perioadă de un an și jumătate, de la revoluție până azi, ar fi o gravă eroare. Efectele sociale, morale și politice pe care le receptăm azi sunt rezultatul unei crunte și negre perioade, unei bezne care a cuprins România 45 de ani.

Dumneavoastră, cei din occident, poate nu știți, nu ați simțit pe propria Dvs. piele și conștiință ce au însemnat acești 45 de ani grei. După 45 de ani de îndoctrinare comunistă, este extrem de greu să ceri unor oameni, ca nici într-un an și jumătate să învețe perfect ce este democrația. Nu sunt adeptul politicii puterii actuale, este bine știut acest lucru, dar am înțelegere față de unele manifestări antidemocratice manifestate de unii cetățeni români, o fac din ignoranță. De aceea, consider că astfel de activități comune est-vest europene sunt benefice pentru noi, în primul rând în plan spiritual.

În același timp, cred că de un real folos pentru comunitățile rurale românești, pentru agricultorii români este experiența Dvs.

ses, télécopies, etc.) pour organiser cette rencontre dans les meilleures conditions.

Dans ce but, Andrei Mahalnischi, Madame et Monsieur Pop (la soeur et le beau-frère de M. Negruțiu) sont immédiatement venus à Timișoara, y transférant de Cluj toute l'activité (le programme, l'exposition, la logistique envoyée de Bruxelles à Cluj jusqu'à ce moment-là). De même, environ 10 jours avant la réunion, l'équipe d'organisation, constituée de jeunes chercheurs (avec beaucoup d'entre eux, j'allais avoir de longues collaborations ultérieures), est venue aussi pour rendre définitif, avec nous, tout le programme de la manifestation à laquelle devaient participer plus de 350-400 personnes (cf. Fig. 1).

Je discutais presque chaque jour avec Ioan Negruțiu et Paul Hermant qui nous envoyaient tout ce qu'il nous fallait. Je me rappelle que, visitant la Maison des Hommes de Science (l'ancien hôtel du parti), où devaient être logés la plupart des invités, j'ai constaté que beaucoup d'ampoules manquaient dans les halls, dans les salles de bains, etc. C'était un des articles qui manquaient à ces moments de crise et ils nous ont même envoyé les ampoules nécessaires. Nous avons eu quelques problèmes avec les douaniers en ce qui concerne la grande quantité de papier de xerox, d'ordinateurs, d'imprimantes, de machines à écrire, etc., etc. Je pense qu'ils étaient effrayés surtout parce qu'une partie des médias locaux avaient commencé une campagne nationaliste de mauvais aloi contre moi et mon Institut. Ils ont même incriminé le fait que l'avion avec nos hôtes de Strasbourg et de Bruxelles avait dû atterrir à Budapest en se demandant quelle en était la raison. Qu'est-ce qu'il y avait derrière le soi-disant « workshop » et toutes sortes de bêtises, écrites par certains journalistes qui, aujourd'hui, sont des professeurs ou des maîtres de conférence à la faculté de Journalisme. Il y en avait aussi d'autres qui prétendaient que, pendant la réunion, on allait décerner des prix à Doina Cornea et au maire de Săpânta, celui qui avait supprimé la coopérative agricole de production (CAP) et avait bloqué la route nationale, parce que la Direction du département n'avait pas accepté son « acte de bravoure ». Voilà, donc, la véritable raison pour laquelle la « courageuse » et « patriote » ville de Cluj Napoca aurait refusé la « manifestation ».

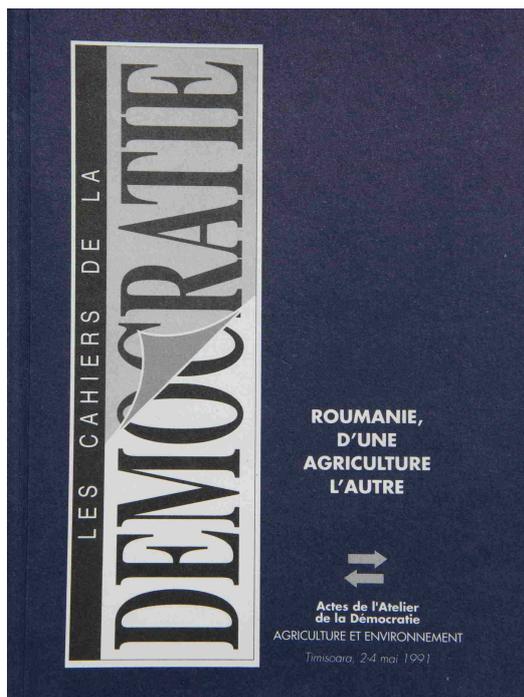
Pour l'objectivité des événements et la réalité de la période en question, il est important de préciser que, dans la séance du sénat universitaire, j'ai annoncé l'organisation la réunion et j'ai

reçu l'appui de plusieurs collègues, parmi lesquels je dois mentionner le professeur Mircea Goian, le doyen de la Faculté d'Agronomie qui a saisi, immédiatement, l'importance de l'événement pour l'ouverture européenne de notre école. Mais, en même temps, sont apparues des voix protestataires du sein des nationalistes. Quelques collègues, dans leur compréhension primitive, attiraient très sérieusement mon attention « de ne pas me permettre de pousser notre institution dans les sales jeux des Hongrois » et, dans un journal à scandale d'Oradea, dans un langage qui ne peut pas être reproduit sur le papier, on essayait de m'anéantir, dans leur style « patriotard » agressif.

La conférence internationale s'est déroulée dans les meilleures conditions, du 2 au 4 mai 1991, sur le thème : « L'agriculture et le milieu environnant. La Roumanie, passant d'une agriculture à une autre ». Tout comme je l'ai affirmé, environ 50 invités de l'étranger y ont participé, des professeurs universitaires, des chercheurs, des hauts fonctionnaires, des journalistes de Strasbourg et de Bruxelles, parmi lesquels je mentionne les suivants : Y. Sommeville, J.-L. Bodeux, P.L. Leroy, B. Tezequel, Edith Lhomel, Suzanne Thibaul, Antoaneta Caniolatti-Staveri, A. Falisse, G. Ricon, P.J. Jacqmin, X. Delmon, B. Toussaint, Paul Hermant et, bien sûr, le professeur Ioan Negruțiu.

Madame Catherine Lalumière, la secrétaire générale du Conseil de l'Europe, et monsieur Guy Lutgen, le ministre de l'Environnement, des Ressources naturelles et de l'Agriculture de Belgique ont transmis des messages de salut et d'encouragement.

Malheureusement, de la part des autorités de Bucarest, bien que j'aie envoyé à temps les invitations et le programme de la conférence, ne sont pas venus des gens représentatifs. De la part du ministère de l'Agriculture, alors que j'avais parlé personnellement une semaine auparavant avec le ministre de l'Agriculture, seuls deux fonctionnaires subalternes y ont participé, sans aucune contribution, comme si l'on n'avait pas débattu des problèmes cardinaux de l'agriculture roumaine ! D'après leur comportement, je pense qu'ils avaient peur, puisqu'ils provenaient de l'Ancien Système, ayant plutôt l'impression, après le discours des participants étrangers et roumains, qu'ils participaient à une manifestation subversive, hostile à l'Etat roumain. Comme nous étions en pleine période des mentalités nationalistes-néocomunistes du type « nous ne vendons pas notre pays », les représentants officiels de Bucarest ont quitté les travaux de la conférence le lendemain.

Hubert Rosset
Figure 1. Actele colocviului desfășurat la Timișoara
Figure 1. Actes du colloque tenu à Timișoara

Generațiile actuale de potențiali țărani, cu excepția celor în vârstă, nu mai știu, nu mai au sentimentul proprietății. Din conștiința și inima lor s-a șters legătura sfântă cu glia străbună.

În acești 45 de ani, nu am avut voie să spunem studenților noștri cele afirmate de marele scriitor român Liviu Rebreanu în discursul de recepție la Academia Română din mai 1940, din care citez : „Țăranul nu pleacă nici de voie, nici de nevoie. El nu are unde să-și mute sărăcia pentru că smuls de pe ogorul lui, ar fi osândit să piară ca un arbore smuls de rădăcini. De aceea țăranul e pretutindeni păstorul efectiv al teritoriului național ... El se simte zămislit și născut din acest pământ ca o plantă fermecată care nu se poate stărpi în vecii vecilor”.

Și totuși, în pofida acestor filosofii ale neamului, satul românesc a fost distrus și țăranul strămutat. De ce ? Există vreo explicație a acestui diabolic plan ? Da, există și o găsim tot la Liviu Rebreanu. El spunea că „barbarii, neamurile războinice nu au avut, pare-se, țărani, ei disprețuiau legătura cu pământul. Această legătură sfântă au vrut să o rupă, de fapt, sufletul țăranului român”.

Cei care au gândit și au aplicat acest genocid împotriva neamului poate că nu l-au citit nici pe Lucian Blaga, sau poate, că nici nu au auzit de acest nume. Iată ce spunea Lucian Blaga, la 5 iunie 1937 și tot în discursul de recepție la Academie (intitulat sugestiv : **Elogiul satului românesc**) : „Vă rog să-mi acordați, totuși, potrivit obiceiului statornicit, dreptul nescăzut de a face astăzi, aici, elogiul altei nemuritoare prezențe care n-a ocupat nici un scaun în această nobilă incintă. Prezența nemuritoare, la care mă refer, nu e legată de nici un nume, nu râvnește la nici o laudă, ci e răspândită în spațiul din preajma noastră, cât ține întinderea nepământescă a țării. Vreau să vorbesc despre singura prezență vie, încă, deși nemuritoare, așa de terestră, despre unanimitatea noastră fără nume, despre : satul românesc”.

Satul românesc, matricea fundamentală a neamului nostru, a suportat, în cele mai multe cazuri, un fenomen de involuție sau stagnare de o jumătate de secol (războiul și comunismul). Poate am fi nedrepti dacă totuși nu am arătat că sunt unele spații, mai cu seamă în zonele necooperativizate subcarpatice și intercarpatice, în care este de observat un progres arhitectural și ambiental al satului nostru.

Dar, pentru a realiza marea dramă a satului românesc, este absolut necesară comparația în timp și spațiu, deci se impune o bază de raportare, în caz contrar am putea ajunge la concluzii eronate. Astfel, pentru a cuantifica efectele sociale și economice ale tipului de economie rurală practicată jumătate de secol în România nu trebuie să citim bilanțurile sau conturile unităților agricole și economice din satele noastre, ci este suficient să parcurgem ulița cu pasul, să intrăm în case, în ogradă, în grădină, atât la noi în România, dar și în alte țări. Nu trebuie însă să mergem în Elveția, Suedia, Austria ori Germania (deși ultimele două au fost mult mai distruse în război), ci numai în Voivodina sau Slovenia, în Iugoslavia vecină. Este cunoscut

că în perioada interbelică satul bănățean românesc era incomparabil mai „arătos” și mai prosper comparativ cu satul bănățean voivodinean. Dar acum ? Nu suportă comparație ! Satul românesc din Voivodina nu se deosebește aproape deloc față de satul occidental. Iar la noi ?

La noi, satele au suferit trei mari procese de degradare sau distrugere : depopularea, demolarea și stagnarea.

Țăranul, săracul de el, a luptat din răputeri, pentru a se menține în spațiul lui, acceptând „titlul” de om al muncii – de muncitor – și implicit, naveta – această plagă socială a țăranului – muncitor. Cei mai tineri, cu timpul, au părăsit locul lor preferat – satul cu casele lui frumoase – și au „populat” bateriile noilor cartiere ale orașelor. Și, astfel, fenomenul depopulării a determinat intrarea satelor noastre în faza de agonie. Am văzut sate fără tineri, fără joc duminica, de ani de zile fără nunți. Ici și colo câte un copilăș, vara, adus de părinții lui la bunici. În județul Timiș, zeci de sate, care odinioară reprezentau „fala” Banatului, au dispărut biologic și, în curând, vor dispărea și geografic, prin autodemolare.

Dar ceea ce am spus până acum ține de istorie. Noi cei care am participat direct sau indirect, cu vorba sau fapta, la această stare, trebuie să fim conștienți că trebuie, tot cu gândul și cu fapta, dar și cu inima să reclădim țăranul și, prin el, satul și țara. Colegii din Europa Occidentală ne-au întins o mână, noi toți trebuie să le punem în mișcare pe amândouă. Știm că trebuie să facem dovada unor semne reale, de conținut, în democratizarea României, pentru a fi mai mult ajutați de Comunitatea Europeană.

Știm că România are nevoie de credibilitate, dar și de credit, de asistență tehnică și materială, de tehnologii. Acestea le cunosc și colegii din Europa occidentală.

Dar ceea ce îi rugăm pe colegii din occident să rețină, voi cita din marele filozof al religiilor și culturii, românul Mircea Eliade : „Puține neamuri se pot mândri că au avut atâta nenoroc în istorie, ca neamul românesc. Ca să putem înțelege destinul culturii românești, trebuie să ținem mereu seama de vitregia istoriei românilor. Am fost așezați de soartă la frontierele răsăritene ale Europei, pe ambele versante ale ultimilor munți europeni, Carpații, de-a lungul și la gurile celui mai mare fluviu european, Danubiul. Traian ne-a predestinat drept popor de frontieră. Ocuparea și colonizarea Daciei a însemnat acțiunea de expansiune cea mai răsăriteană pe care a încercat-o Imperiul roman în Europa. Într-un anumit fel, și geografic și cultural, dincolo de Bug Europa încetează : romanitatea – cu tot ce reprezenta ea ca sinteză și moștenitoare a marilor civilizații maritime și continentale care o precedaseră – n-a izbutit să se întindă mai la răsărit de Bug⁴. De acolo înainte începe o altă geografie și o altă civilizație; care poate fi interesantă, dar care nu mai aparține Europei,

⁴ Fluviul Bug străbate teritoriul occidental al Ucrainei de astăzi, între Dniestr (Nistru) și Dniepr (Nipru). El se varsă în Marea Neagră, la vestul Peninsulei Crimeea. (ndlr)

Discours inaugural (Séance plénière, mai 1991)

Plus de 600 personnes de Roumanie et de l'étranger, chercheurs, enseignants, étudiants, hommes politiques et journalistes, ont participé à la séance plénière d'ouverture des travaux de la conférence. J'ai gardé le discours introductif, car il m'a paru intéressant pour cette période et je le reproduis ci-dessous :

J'ai le grand plaisir de vous adresser, au nom des étudiants, de mes collègues et en mon nom personnel, la bienvenue à Timișoara. Je suis convaincu que beaucoup de collègues de l'Europe occidentale, sans les soupçonner de méconnaissance, n'ont pas entendu parler de Timișoara jusqu'en décembre 1989. Mais depuis lors et jusqu'à présent, le nom de cette ville, de cette région de Roumanie, circule sur tous les méridiens.

Nous sommes aussi convaincus que vous avez perçu les lumières et les ombres également, les réalisations et les non-réalisations économiques, sociales et morales de cette période. Mais, à mon avis, juger la Roumanie sur une période de seulement une année et demie, depuis la Révolution jusqu'à présent, ce serait une grave erreur. Les effets sociaux, moraux et politiques que nous saisissons aujourd'hui sont le résultat d'une période terrible et noire, de ténèbres qui ont envahi la Roumanie durant 45 ans.

Vous, qui vivez en Occident, vous ne savez probablement pas, vous ne pouvez pas vous imaginer, ce qu'ont représenté pour nous, les Roumains, ces 45 dures années. Après 45 ans d'endoctrinement communiste, c'est extrêmement difficile d'exiger des gens d'apprendre parfaitement, en moins d'une année et demie, ce qu'est la démocratie. Je ne suis pas un adepte de la politique du pouvoir actuel, on le sait bien, mais je comprends certaines manifestations anti-démocratiques de quelques-uns des citoyens roumains, car ils le font par ignorance. C'est pour cela que je considère que de telles activités communes Est-Ouest européennes sont bénéfiques pour nous, en premier lieu sur le plan spirituel.

En même temps, je crois que votre expérience est très utile pour les communautés rurales roumaines, pour les agriculteurs roumains. Les générations actuelles de paysans potentiels, à l'exception de ceux qui sont âgés, ne savent plus, n'ont plus le sentiment de la propriété. Le lien saint avec la terre des aïeux s'est effacé de leur conscience et de leur cœur. Pendant ces 45 ans, on ne nous a pas permis de dire à nos étudiants ce que l'écrivain roumain, Liviu Rebreanu, affirmait dans son discours de réception à l'Académie Roumaine en mai 1940 : « Le paysan ne part pas bon gré mal gré. Il n'a pas où transférer sa pauvreté car, arraché de ses labours, il est condamné à périr comme un arbre arraché de ses racines. Voilà pourquoi le paysan est partout le pasteur effectif du territoire national... Il se sent créé et né de cette terre, comme une plante enchantée qu'on ne peut jamais extirper ».

Et pourtant, en dépit de ces philosophes de la nation, le village roumain a été détruit et le paysan obligé de changer de place. Pourquoi? Y a-t-il une explication à ce plan diabolique? Oui, on la retrouve toujours chez Liviu Rebreanu qui disait que « les Barbares, les peuples guerriers n'ont pas eu, paraît-il, de paysans ; ils méprisaient la liaison avec la terre. Ils ont voulu briser ce lien saint, en fait, l'âme du paysan roumain ».

*Ceux qui ont pensé et appliqué ce génocide contre la nation n'ont pas lu, peut-être, Lucian Blaga ou, probablement, ils n'ont même pas entendu parler de son nom. Voici ce que Lucian Blaga affirmait le 5 juin 1937, toujours dans le discours de réception à l'Académie, intitulé suggestivement **L'éloge du village roumain** : « Veuillez m'accorder, quand même, selon la coutume usuelle, le droit absolu de faire aujourd'hui, ici, l'éloge d'une autre présence immortelle qui n'a occupé aucun fauteuil dans cette noble enceinte. La présence immortelle, à laquelle je me rapporte, n'est liée à aucun nom, n'aspire à aucun éloge, mais elle est répandue dans l'espace autour de nous, le long de toute l'étendue spirituelle de notre pays. Je veux parler de la seule présence encore vive, bien qu'immortelle, tellement terrestre, de notre unanime sans nom : le village roumain ».*

Le village roumain, la matrice fondamentale de notre peuple, a supporté, dans la plupart des cas, un phénomène d'involution ou de stagnation d'un demi-siècle (la guerre et le communisme). Mais, nous serions incorrects si nous ne montrions pas qu'il y avait quand même des espaces en Roumanie, surtout dans les zones subcarpatiques et intercarpatiques, n'ayant pas de CAP⁵, où l'on pouvait observer un progrès de l'architecture et du milieu ambiant de notre village.

Mais, pour se rendre compte du grand drame du village roumain, il est absolument nécessaire de faire une comparaison dans le temps et dans l'espace, d'avoir donc une base à laquelle se rapporter, sinon on pourrait arriver à des conclusions erronées. De cette manière, pour quantifier les effets sociaux et économiques du type d'économie rurale pratiquée pendant un demi-siècle en Roumanie, il ne faut pas lire les bilans ou les comptes des unités agricoles et économiques de nos villages, mais il suffit de courir les rues à pied, d'entrer dans les maisons, dans les cours, dans les jardins, chez nous, en Roumanie, ainsi que dans d'autres pays. Il ne faut pourtant pas nous rendre en Suisse, en Suède, en Autriche ou en Allemagne (bien que les deux derniers fussent beaucoup plus détruits durant la Guerre), mais seulement en Vojvodine ou en Hongrie. On sait déjà que, pendant l'entre-deux-guerres, le village du Banat roumain était incomparablement plus beau et plus prospère que le village du Banat vojvodien. Mais, à présent ? Il n'y a pas de comparaison ! Le village roumain de Vojvodine ne diffère presque pas du tout du village occidental. Et chez nous ?

⁵ Coopérative agricole de production. (ndlr)

ci acelei forme istorico-culturale pe care René Grousset o numea „Imperiul Stepelor”. Peisajele Europei sunt de o extraordinară varietate: aproape că nu există regiune în care peisajul să nu se schimbe la fiecare 100 de km. România este ultima țară din Europa în care această constantă geografică se mai verifică. Dincolo de Bug structura peisajului se modifică din ce în ce mai încet; varietatea geografică e înlocuită cu monotonia nemărginitelor „pământuri negre” ale Ucrainei, care, pe nesimțite, se transformă în stepele Rusiei eurasiatice.

Aceste câmpii și aceste stepe au alcătuit din cele mai vechi timpuri drumul invaziilor asiatice către Europa. Culturalicește, aceste năvăliri au fost de o cumplită sterilitate. Nici dacii, nici daco-românii, nici românii, n-au avut nimic de învățat de la acești nomazi răsăriteni.

Făcând parte, trupește și spiritualicește, din Europa, mai putem fi sacrificați fără ca sacrificiul acesta să nu primejduiască însăși existența și integritatea spirituală a Europei ?

De răspunsul care va fi dat de istorie, acestei întrebări, nu depinde numai supraviețuirea noastră, ca neam, ci și supraviețuirea Occidentului ” (M. Eliade, *Destinul culturii românești*, Vol. *Profetism românesc*, Edit. Roza vânturilor, București, 1991, pag. 139).

Vă las pe Dumneavoastră, stimați colegi din Europa Occidentală, dar și din România, să-i răspundeți, prin fapte, lui Mircea Eliade.

Ce agricultură pentru ce tip de dezvoltare rurală ?

Iar când vedem acum (noiembrie 2005) ce se întâmplă în Franța și în alte țări vest-europene, parcă suntem tentați să-i dăm dreptate lui Mircea Eliade.

Seria de lucrări a fost deschisă printr-o comunicare făcută de mine împreună cu profesorul Ioan Negruțiu. Aflându-ne doar la trei luni de la apariția Legii fondului funciar în februarie 1991, am propus participanților ca în cadrul atelierelor să reflecteze și să răspundă la următoarele întrebări atât de necesare de lămurit pentru România :

- ce fel de agricultură pentru ce viitor social și economic ?
- ce fel de agricultură pentru ce mediu înconjurător ?
- ce fel de agricultură pentru ce tip de dezvoltare rurală ?

În cadrul ședinței plene, după cuvântul de deschidere rostit de mine ca rector, s-au prezentat cele două mesaje, ale Doamnei Catherine Lalumière și al ministrului belgian Guy Lutgen. Doamna Catherine Lalumière, în mesajul său către Conferință, a invitat participanții români, dar și oaspeții, să fie preocupați de „revitalizarea spațiului rural, restructurarea agriculturii, trecerea la economia de piață, dezvoltarea rurală în respectul oamenilor și a pământului, gestiunea locală coordonată cu politicile puterilor centrale și regionale, toate acestea trebuind să fie abordate în spirit de complementaritate, de subsidiaritate și de solidaritate între cetățenii Marii Europe”.

Apoi, s-a prezentat un set de lucrări, având ca teme : 1. Cadru general al agriculturii : pământul, oamenii și administrația locală și 2. Factorii care favorizează sau limitează dezvoltarea rurală.

După audierea lucrărilor în ședința plenară, s-a lucrat pe 16 ateliere, având ca teme de lucru, direcții și concepții, după cum urmează :

1. Legea fondului funciar și diversitatea formelor de proprietate ;
2. Politici financiare și dezvoltarea rurală ;
3. Amenajarea teritoriului și infrastructura dezvoltării rurale ;
4. Forme asociative și societăți agricole ;
5. Administrarea comunităților locale ;
6. Economia rurală și economia de piață ;
7. Poluările specifice agriculturii ;
8. Agricultură integrată și durabilă ;
9. Creșterea animalelor și asistența sanitară veterinară ;
10. Silvicultura și agricultura montană ;
11. Turismul rural ;
12. Asistența tehnică și serviciile pentru agricultură ;
13. Structurile de producție și valorificarea produselor agricole ;
14. Cercetarea științifică și învățământul agronomic ;
15. Rețeaua Operațiunea Satele Românești (OVR) ;
16. Studii și expertize asupra agriculturii.

Din simpla lectură a temelor de lucru din cadrul atelierelor, reținem complexitatea problematicii conferinței, seriozitatea abordării viitorului agriculturii și a dezvoltării rurale în România.

Lucrările susținute de profesorul André Falisse de la Universitatea⁶ Gembloux din Belgia, de doamna Suzanne Thibault, președinta asociației europene pentru turism rural (EUROTUR), au suscitât interes major. Cei mai mulți dintre colegii din străinătate erau, evident, preocupați de drumul pe care-l va alege România rurală în viitor. Erau, de asemenea, îngrijorați de mersul sincopatic al democrației în țara noastră, de încălcările repetate ale acesteia.

Colegii români, din toate centrele universitare, inclusiv o parte a clujenilor, în frunte cu primarul de atunci al Clujului, prof.univ.dr. Alexandru Șerban, fiul celebrului rector, Mihail Șerban, al Academiei de Înalte Studii Agronomice de la Cluj, din perioada interbelică, au rămas impresionați de modul în care am reușit, într-un timp așa de scurt, să organizăm o manifestație de asemenea amploare. Este adevărat că noi am cules laurii efortului conjugat al colegilor de la Bruxelles, a echipei clujene a profesorului Negruțiu, dar și al colegilor de la Timișoara care s-au implicat în organizarea lucrărilor.

Faptul că întâlnirea de la universitatea noastră a fost un succes, va fi confirmat și de o nouă reuniune cu tema „**Europa verificată prin funcționarea democrațiilor locale**”, organizată de Opération Villages Roumains, tot la Timișoara, în mai

⁶ Este vorba despre Facultatea de Științe agronomice de la Gembloux. Această facultate este o instituție universitar autonomă a Comunității franceze din Belgia. (ndlr)

Chez nous, les villages ont subi trois grands processus de dégradation ou de destruction : la dépopulation, la démolition et la stagnation.

Le paysan, le pauvre, a fortement lutté pour se maintenir dans son espace, acceptant « le titre » d'homme du travail – de travailleur – et implicitement, la navette – cette plaie sociale du paysan-travailleur. Les plus jeunes ont quitté, peu à peu, leur lieu préféré – leur village avec ses belles maisons – et ils ont « peuplé » les batteries des nouveaux quartiers des villes. Et, de cette façon, le phénomène de la dépopulation a déterminé l'entrée de nos villages dans la phase d'agonie. J'ai vu des villages sans jeunes gens, sans les danses des dimanches et, bien des années, sans noces. Ça et là, un petit enfant, l'été, emmené par les parents chez ses grands-parents. Dans le département de Timiș, des dizaines de villages qui représentaient autrefois « la fierté » du Banat, ont biologiquement disparu et, bientôt, disparaîtront même géographiquement, par l'auto-démolition.

Mais ce que j'ai présenté ci-dessus tient plutôt de l'Histoire. Nous, qui avons participé directement ou indirectement, par la parole ou le fait, à cet état, nous devons être conscients qu'il faut, toujours avec la pensée et le fait, mais aussi bien avec le cœur, refaire le paysan et, par lui, le village et le pays. Les collègues d'Europe occidentale nous ont tendu une main mais nous, tous, nous devons les mettre en mouvement toutes les deux. Nous savons que nous devons faire la preuve par quelques signes réels et leur contenu, vers la démocratisation de la Roumanie pour être aidés davantage par la Communauté européenne.

Nous savons que la Roumanie a besoin de crédibilité, mais aussi des crédits, d'assistance technique et matérielle, de technologies. Ce sont des questions connues aussi par nos collègues d'Europe occidentale.

Mais, nous prions nos collègues d'Occident de retenir ce que disait le grand philosophe des religions et de la culture, Mircea Eliade, à savoir: « Peu de peuples peuvent être fiers d'avoir eu tant de malchance dans l'histoire que le peuple roumain. Pour bien comprendre le destin de la culture roumaine, il faut tenir compte de l'hostilité de l'Histoire des Roumains. Le sort nous a assis aux frontières orientales de l'Europe, sur les deux versants des dernières montagnes européennes, les Carpates, le long et aux embouchures du plus grand fleuve européen, le Danube. Trajan nous a prédestinés comme un peuple de frontière. L'occupation et la colonisation de la Dacie ont signifié l'action d'expansion la plus orientale de l'Empire romain en Europe. D'une certaine manière, géographiquement et culturellement aussi, l'Europe s'arrête au-delà du Boug : la romanité – avec tout ce qu'elle représente comme synthèse et héritière des grandes civilisations maritimes et continentales qui l'avaient précédée – n'a pas réussi de s'étendre au-delà de l'est du

Boug⁷. A partir de là, commencent une autre géographie et une autre civilisation, qui peuvent être intéressantes, mais qui n'appartiennent plus à l'Europe, mais à cette forme historique et culturelle que René Grousset nommait « l'Empire des Steppes ». Les paysages de l'Europe sont d'une extraordinaire variété : il n'y a presque aucune région où le paysage ne change tous les 100 km. La Roumanie est le dernier pays d'Europe où cette constante géographique se vérifie encore. Au-delà du Boug, la structure du paysage se modifie toujours plus lentement ; la variété géographique est remplacée par la monotonie des « terres noires » infinies de l'Ukraine qui, peu à peu, se transforme dans les steppes de la Russie eurasiatique.

Ces plaines et ces steppes ont constitué depuis la nuit des temps la route des invasions asiatiques vers l'Europe. Ces envahissements ont été, du point de vue culturel, d'une stérilité affreuse. Ni les Daces, ni les Daco-Romains, ni les Roumains n'ont rien eu à apprendre de ces nomades orientaux.

Faisant partie, physiquement et spirituellement, de l'Europe, pouvons-nous être encore sacrifiés, sans que ce sacrifice ne mette en danger l'existence même et l'intégralité spirituelle de l'Europe ?

C'est de la réponse donnée par l'Histoire à cette question que dépendra non seulement notre survivance, en tant que nation, mais aussi la survivance de l'Occident » (M. Eliade, *Destinul culturii românești*, Vol. *Profetismul românesc*, « Le destin de la culture roumaine », Vol. *Prophétisme roumain* », Edit. Roza vânturilor, București, 1991, pag. 139).

C'est à vous, chers collègues d'Europe Occidentale et de Roumanie, de répondre par des faits à Mircea Eliade.

Quelle agriculture pour quel développement rural ?

La série des travaux a été ouverte par un exposé rédigé par le professeur Ioan Negruțiu et moi-même. Puisque trois mois à peine s'étaient écoulés depuis la parution de la Loi du bien foncier, en février 1991, nous avons proposé aux participants de réfléchir et de répondre, dans le cadre des ateliers, aux questions suivantes, qu'il est tellement important d'élucider pour la Roumanie :

- Quel type d'agriculture et pour quel avenir social et économique ?
- Quel type d'agriculture et pour quel environnement ?
- Quel type d'agriculture et pour quelle sorte de développement rural ?

Dans le cadre de la séance plénière, après le « discours introductif » que j'ai prononcé en tant que recteur, on a présenté deux messages: ceux de Madame Catherine Lalumière et du ministre belge Guy Lutgen. Madame Catherine Lalumière, dans

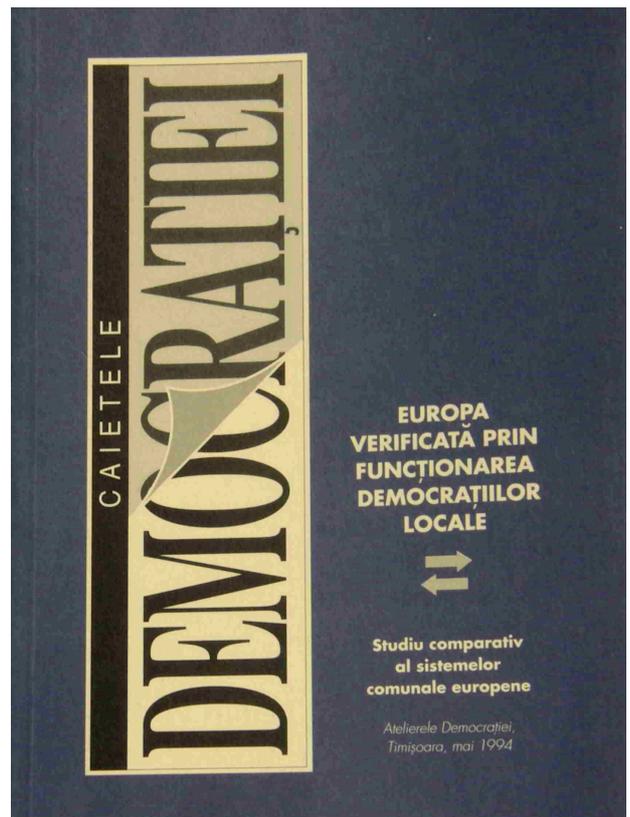
⁷ Le Boug est un fleuve qui coule dans la partie occidentale de l'Ukraine actuelle, entre le Dniestr (Nistru) et le Dniepr (Dniro). Il se jette dans la mer Noire, à l'ouest de la Péninsule de Crimée. (ndlr)

1994, bucurându-se de aceeași masivă participare din țară și străinătate (cf. Fig. 2).

Apreciez, acum, peste timp, și în baza rezultatelor ulterioare, că acesta a fost **momentul deschiderii europene a universității noastre**. După acest moment, au început să apară din ce în ce mai multe invitații în străinătate, vizite ale colegilor la universități europene. De asemenea, apreciez că acesta a fost principalul eveniment prin care am fost cunoscuți că existăm și că putem fi atrași în proiecte europene. Faptul că universitatea noastră a câștigat, în calitate de lider sau co-participant, multe proiecte europene (Tempus, Phare, Leonardo etc.) se datorează, în mare parte, și reușitei evenimentului științific prezentat. Cu acest prilej, am cunoscut și ne-au recunoscut mulți și importanți profesori din Franța (Christian Mouché și Jean Barloy de la Școala Superioară de Agricultură din Rennes), André Falisse și Ioan Negruțiu din Belgia (Facultatea de Agricultură de la Gembloux), Domnul și Doamna Van der Pons din Olanda, profesori la Universitatea Wageningen etc.

Toți acești colegi, împreună cu numeroșii lor colaboratori, aveau să devină principalii noștri susținători în câștigarea și desfășurarea multor proiecte europene din care numeroși studenți și tinere cadre didactice din universitate au avut enorm de câștigat din punct de vedere profesional și al deschiderii lor conceptuale către o altă lume : **democrația europeană**.⁸

Prof. Păun Ion OTIMAN
Secretar General al Academiei Române

Hubert Rossel

Figura 2. Actele colocviului desfășurat la Timișoara
Figure 2. Actes du colloque tenu à Timișoara

Importanța informației ! – Importance de l'information !

ANTENA SATELOR

- Este un post de radio specializat în problematica satului românesc, unic în lume prin specificul său de reflectare a civilizației rurale.
- Prezintă stiri și relații în direct, interviuri, anchete, ștuturi ale specialiștilor din toate domeniile, monografiile radiofonice și reportaje despre cultură.
- tradiții și meșteșuguri de altădată.
- Oferă informații specializate pentru o agricultură europeană.
- Este spațiul unde se dezbate problemele reale ale satului românesc.
- Explică pe înțelesul tuturor procesele de integrare europeană.

- Deține cea mai bogată și valoroasă arhivă sonoră a folclorului muzical românesc. „Fonoteca de aur” a Radiodifuziunii.
- Difuzează cele mai multe emisiuni interactive cu muzică și dedicații, trei emisiuni pe parcursul zilei fiind rezervate mesajelor pentru cei dragi și cântecelor populare preferate.

- Radioprograme de succes: „Bună dimineață, gospodarii”, „Vieța la țară”, „Vrem să știm”, „Un cântec pentru cei dragi”, „Lăsați de seară”, „Jarba verde de acasă”, „Cobăna Infinitului”, „Satul românesc, sat european”, „Topul cântecului popular românesc”.

Surce : Radio România, Antena Satelor : broșură de prezentare
Source : Radio Roumanie, Antenne des villages, plaquette de présentation

Chiar în satele cele mai îndepărtate, antenele parabolice permit populației să fie la curent cu evoluția regiunilor, a țării și a lumii. De altfel, un post specializat al Radio România pune în legătură populațiile rurale între ele, atât pentru a da informații agricole specifice țăranilor, cât și pentru a reflecta problemele realității lumii rurale în general. Acord între respectul bogăției patrimoniului și al adaptării la exigențele actuale

Même dans les villages reculés, les paraboles permettent aux populations de se tenir au courant de l'évolution de leur région, du pays et du monde. Par ailleurs, une chaîne spécialisée de *Radio România* relie les populations rurales entre elles, tant pour donner des informations agricoles spécifiques aux paysans que pour refléter les problèmes de la réalité du monde rural en général. Alliance du respect de la richesse du patrimoine et de l'adaptation aux exigences actuelles

⁸ Textul original: "La răspântie de drumuri și vremuri 1989-2005. Evocările și reflecțiile unui rector", *AGRONOMIA BANATICA*, Edit. Orizonturi universitare, Timișoara, 2006, pp. 79-86.

son message à la Conférence, a invité les participants roumains, mais aussi les hôtes, à se préoccuper « de la revitalisation de l'espace rural, de la restructuration de l'agriculture, du passage à l'économie de marché, du développement rural dans le respect des gens et de la terre, la gestion locale coordonnée avec les politiques des puissances centrales et régionales, tout cela devant être abordé dans un esprit de complémentarité, de subsidiarité et de solidarité entre les citoyens de la Grande Europe ».

Ensuite, on a présenté un set de travaux, ayant comme thèmes: 1. Le cadre général de l'agriculture : la terre, les gens et l'administration locale et 2. Les facteurs favorisant ou limitant le développement rural.

Après la présentation des travaux dans la séance plénière, on a travaillé dans le cadre de 16 ateliers, dont les thèmes de travail, directions et conceptions suivent :

1. La loi du bien foncier et la diversité des formes de propriété;
2. Des politiques financières et le développement rural ;
3. L'aménagement du territoire et l'infrastructure du développement rural ;
4. Formes associatives et sociétés agricoles ;
5. L'administration des communautés locales ;
6. L'économie rurale et l'économie de marché ;
7. Les pollutions spécifiques à l'agriculture ;
8. L'agriculture intégrée et durable ;
9. L'élevage des animaux et l'assistance sanitaire-vétérinaire ;
10. La sylviculture et l'agriculture de montagne ;
11. Le tourisme rural ;
12. L'assistance technique et les services pour l'agriculture ;
13. Les structures de production et la valorisation des produits agricoles ;
14. La recherche scientifique et l'enseignement agronomique ;
15. Le réseau de l'Opération Villages Roumains (OVR) ;
16. Des études et des expertises sur l'agriculture.

Si on passe en revue les thèmes de travail dans le cadre des ateliers, on remarque la complexité de la problématique de la conférence, la manière sérieuse d'aborder le futur de l'agriculture et le développement rural.

Les exposés du professeur André Falisse de l'Université⁹ de Gembloux, en Belgique, de Madame Suzanne Thibaul, la présidente de l'Association Européenne pour le Tourisme Rural (EUROTER), ont suscité un intérêt majeur. La plupart des collègues de l'étranger étaient, évidemment, préoccupés par la voie que la Roumanie rurale allait choisir à l'avenir. Ils étaient aussi inquiets de la démarche syncopée de la démocratie dans notre pays, de la violation répétée de celle-ci.

Les collègues roumains de tous les centres universitaires, y compris une partie des habitants de Cluj, ayant à la tête le maire de cette époque-là, le professeur universitaire Dr Alexan-

⁹ Il s'agit de la Faculté universitaire des Sciences agronomiques de Gembloux, dépendance de Communauté française de Belgique. (ndlr)

dru Șerban, le fils du célèbre recteur de l'Académie des Hautes études agronomiques de Cluj de l'entre-deux-guerres, le professeur Mihail Șerban, tous ont été impressionnés par la façon dont nous avons réussi, dans un délai aussi court, à organiser une manifestation d'une telle ampleur. Il est vrai que nous avons recueilli les lauriers de l'effort conjugué des collègues de Bruxelles, de l'équipe de Cluj du professeur Negruțiu, mais aussi des collègues de Timișoara qui se sont impliqués dans l'organisation des travaux.

Le fait que la rencontre qui a eu lieu à notre Université fut un succès allait être confirmé aussi par une autre réunion ayant pour thème : « L'Europe vérifiée par le fonctionnement des démocraties locales », organisée par l'Opération Villages Roumains, toujours à Timișoara, en mai 1994, et qui a joui de la même grande participation des invités roumains et étrangers (cf. Fig. 2).

Je considère maintenant, après des années et en me basant sur les résultats ultérieurs, que ce moment-là a représenté l'ouverture européenne de l'Université des Sciences agricoles du Banat de Timișoara. Depuis ce moment, nous avons commencé à recevoir un nombre toujours plus grand d'invitations à l'étranger, dans les universités européennes. De même, j'apprécie que ce fut le principal événement grâce auquel on a pris connaissance de notre existence et à la suite duquel on nous a considéré capables d'être cooptés dans des projets européens. Le fait que notre Université a gagné, comme leader ou comme co-participant, beaucoup de projets européens (Tempus, Phare, Leonardo, etc.) est dû aussi, dans une grande mesure, à la réussite de cet événement scientifique. A cette occasion, nous avons connu et nous avons été reconnus par de nombreux et importants professeurs de France (Christian Mouché et Jean Barloy, de l'Ecole supérieure de l'Agriculture de Rennes), de Belgique (André Falisse et Ioan Negruțiu, de la Faculté d'Agriculture de Gembloux), des Pays Bas (Monsieur et Madame Pons, professeurs à l'Université de Wageningen), etc.

Tous ces collègues, et nos nombreux collaborateurs, allaient devenir nos principaux soutiens dans la compétition pour gagner et organiser de nombreux projets européens ; beaucoup d'étudiants et de jeunes enseignants de l'université y ont énormément gagné, professionnellement et du point de vue de leur ouverture conceptuelle vers un autre monde et un autre type de société : la démocratie européenne.¹⁰

Prof. Păun Ion OTIMAN
Secrétaire général de l'Académie Roumaine

¹⁰ Texte traduit du livre: *AGRONOMIA BANATICA la răspântie de drumuri și vremuri 1989-2005. Evocările și reflecțiile unui rector* (« L'AGRONOMIE DU BANAT au carrefour des chemins et des temps 1989 - 2005. Les évocations et les réflexions d'un recteur »), Edit. Orizonturi universitare, Timișoara, 2006, pp. 79-86. Ce texte déjà traduit en français était à disposition à l'Académie Roumaine, lors du colloque. (ndlr)

Satul românesc, argumentul duratei

Acest eseu de factură aproape filosofică, este publicat în mod special în ediția revistei *Le Réseau* (Rețeaua) cu ocazia celei de a 20-a aniversări a organizației OVR, întrucât aceasta se interesează îndeaproape de satele românești. Autorul lui este un ziarist talentat, cu multă experiență și specializat în chestiunile referitoare la mediul rural. Interesul acestui articol constă în faptul că el nu se mulțumește să facă doar o simplă paralelă între evoluția satului românesc și lumea rurală din țară, ci el se întoarce la originile unuia și ale celeilalte. Relația care se stabilește între sat și țăran este un subiect sensibil și adesea purtător de proiectări și iluzii. Cele doi poli sunt expresia unei relații de simbioză, făcută din dragoste și antagonism, care plonjează în rădăcinile culturale ale românismului. Din acest motiv, Gheorghe Vermaș nu ezită să caute în limbă, muzică, literatură, etc... diferitele manifestări a ceea ce el consideră a fi un « tot » cultural, specific lumii rurale românești. Demers lucid în percepția trecutului și plin de speranță în reprezentarea viitorului.

A vorbi despre satul românesc este similar cu o incursiune în istoria României, în istoria culturii sale materiale și spirituale; este totuna cu introspecția sinelui ca univers real și metafizic; este o încercare sârguincioasă de a te dezbăra de subiectivism și emoționalitate, astfel încât prin echilibru și realism să alegi autenticul de impostură, bunătatea de rapacitate, esența de fulgurațiile festive ale salvatorilor de ocazie.

A vorbi despre mediul rural românesc înseamnă a te supune complexității sale fără, însă, a te lăsa copleșit de imaginea contemporană a acestuia, care de multe ori pare desprinsă dintr-o panoramă a absurdului.

A vorbi despre sat și oamenii lui este o necesitate născută mai cu seamă din datoria, pe care o avem față de ceea ce reprezintă mai autentic, mai profund, mai limpede și mai frumos ființa noastră națională, din obligativitatea de a potoli, după puțințele fiecăruia, marasmul care tâlăzuiește aproape cu cruzime o lume a satului care, din păcate, este secătuită de puterea de a se apăra, o lume aflată în pragul deznădejdiei, al pierderii identității și rosturilor ei fi-rești.

A te apleca asupra mediului sătesc este o datorie de fiecare zi pentru o conștiință care se revendică, fie că recunoaște, fie că nu, de la temelie monumentului tuturor pătimirilor noastre, care este satul românesc. A te apropia de țăran, a încerca nu doar să-l înțelegi, ci mai ales să-i întinzi o mână de ajutor reprezintă cel mai acut imperativ al momentului.

Vremurile au ieșit parcă nebune din propria lor măsură și tind să-l strivească pe bietul țăran. Distrugerea lui ne va văduvi de un viitor care trebuie să ne aparțină.

Satul și țăranul sunt două răni adânci și dureroase, două suferințe cumplite ale acestui timp. Vindecarea lor va însemna, de fapt, vindecarea noastră ca români.

Satul și țăranul

Subiect sensibil și amăgitor.

Pentru rigoare am apelat la definițiile dicționarelor. Dicționarul enciclopedic numește satul o „*așezare umană a cărei populație se ocupă îndeosebi cu agricultura constituind o categorie social-teritorială complexă. Este alcătuită dintr-o aglomerare de case și construcții anexe, vatra satului și dintr-un teritoriu de pe care se obține producția agricolă numit hotarul, moșia sau mereaua satului*”.

Curiozitatea m-a împins să deschid dicționarul enciclopedic francez. Iată definiția de acolo: „*grupare de locuințe permanente în care locuitorii sunt, în majoritate, angajați în activități agricole*”.

Apreciate chiar sumar cele două moduri de a defini satul impun diferențe esențiale și, de asemenea, argumente profunde pentru încercarea noastră de a demonstra durabilitatea ca atribut atotcuprinzător al satului românesc.

Lejeritatea definiției franceze nu face decât să întărească importanța relevării specificului de viață, de trăire, de dăruire, de creație pe care îl are satul nostru. De la sine înțeles că satul românesc este nu doar cu mult mai complex decât cel franțuzesc, pentru a folosi doar exemplul dat.

În spațiul danubiano-carpato-pontic evoluția societății nu a avut ca punct de plecare nici polisul grecesc, nici cetatea romană, nici burgul germanic, care au generat comunități închise, ci obștea de tip sătesc, neapărată de ziduri, valuri de pământ ori șanțuri de apă. Aceste comunități și-au avut fruntariile în elementele naturale precum ape, dealuri, păduri. Obștea de tip țăranesc este în final matricea profilului psihologic al românilor.

Definiția franceză a satului începe cu sintagma „*grupare de locuințe*”, în timp ce cea românească cu „*așezare umană*”. Deosebiră, atât de evidentă, în a valorifica esența satului este un îndemn la a ne închina mereu în fața complexității și umanismului modelului nostru. Definiția românească recunoaște o vatră a satului, deci a unui nucleu stabil, a unui punct de reper, a unei atitudini sedentare, a unei legături puternice cu pământul însuși. Definiția românească poartă încărcătura întâietății individului, persoanei, ființei deci a componentei umane, spirituale și apoi celei materiale concrete, practice.

Satul românesc este o așezare în care sufletul, simțirea, gândul, visul, năzuința, sentimentele, poveștile umplu un spațiu al unui inventar de locuințe.

Aceste moduri atât de diferite de apreciere ne vor oferi prilejul de a numi principalele valori ale satului românesc. De altfel, așa cum demonstra cândva academicianul Răzvan Theodorescu, istoria consemnează cel puțin un mileniu țăranesc al românilor. Cred că țăranimea este aproape singura permanență românească.

Permanența înseamnă durabilitate. A fi durabil înseamnă a fi sănătos, a fi temeinic construit, înseamnă tăria de a sluji tradiția, înseamnă, în sensul pozitiv al cuvântului, să practici conservato-

Le village roumain, l'argument de la durée

Cet essai, à l'approche assez philosophique, est publié tout spécialement dans l'édition du Réseau sur le 20e anniversaire de l'organisation OVR, parce qu'elle se préoccupe des villages roumains. Son auteur est un journaliste de talent, fort expérimenté et spécialiste des questions portant sur le milieu rural. L'intérêt de cet article réside dans le fait qu'il ne se contente pas d'établir un simple parallélisme entre l'évolution du village roumain et du monde rural du pays, mais parce qu'il remonte aux sources de l'un et de l'autre. La relation qui s'établit entre le village et le paysan est un sujet sensible et souvent porteur de projection et d'illusion. Ces deux pôles sont l'expression d'une relation de symbiose, faite d'amour et d'antagonisme, plongeant dans les racines culturelles de la roumanité. C'est pourquoi Gheorghe Vermaer n'hésite pas à rechercher dans la langue, la musique, la littérature, etc... les différentes manifestations de ce qu'il considère comme un « tout » culturel, spécifique du monde rural roumain. Démarche lucide dans sa perception du passé et pleine d'espérance pour sa vision du futur.

Parler du village roumain revient à faire une incursion dans l'histoire de la Roumanie, dans l'histoire de sa culture matérielle et spirituelle ; c'est la même chose que faire l'introspection de soi en tant qu'univers réel et métaphysique ; c'est une tentative assidue d'éliminer le subjectivisme et l'émotivité, de sorte que, par équilibre et réalisme, on fasse un choix entre l'authentique et l'imposture, la bonté et la rapacité, l'essence et les fulgurations festives des sauveurs d'occasion.

Parler du milieu rural roumain signifie se soumettre à sa complexité sans, par contre, se laisser submerger par son image contemporaine qui, souvent, semble se détacher d'un panorama de l'absurde.

Parler du village et de ses habitants, c'est une nécessité née surtout du devoir que nous avons pour ce qui représente, de manière plus authentique, plus profonde, plus limpide et plus belle, notre être national ; nécessité née de l'obligation, en fonction des forces de chacun d'entre nous, de limiter le marasme qui secoue, presque avec cruauté, le monde villageois qui, malheureusement, se trouve épuisé et incapable de se défendre, un monde au seuil du désespoir, de la perte de son identité et de sa raison d'être naturelle.

Se pencher sur le monde villageois est un devoir de tous les jours pour une conscience revendiquée, qu'elle soit reconnue ou non, de la base du monument de toutes nos souffrances, que constitue le village roumain. Aller aux côtés du paysan, essayer non seulement de le comprendre, mais surtout de lui tendre la main pour l'aider, représentent l'impératif le plus important du moment.

Il semble que le temps soit sorti de ses gonds et tende à écraser le pauvre paysan. Mais sa destruction nous privera d'un avenir qui doit nous appartenir.

Le village et le paysan sont deux blessures profondes et douloureuses, deux souffrances terribles de notre temps. Leur guérison signifiera, en fait, notre guérison en tant que Roumains.

Le village et le paysan

Sujet sensible et illusoire.

Par rigueur, j'ai fait appel aux définitions des dictionnaires. Le dictionnaire encyclopédique roumain présente le village comme « un établissement humain dont la population s'occupe surtout d'agriculture, constituant une catégorie socio-territoriale complexe.

Il est formé d'une agglomération de maisons et de constructions annexes – le cœur du village – et d'un territoire qui permet d'obtenir la production agricole qu'on appelle la grande propriété, le domaine ou les terres arables du village ».

La curiosité m'a poussé à ouvrir le dictionnaire encyclopédique français. Voilà la définition trouvée : « un groupement de logements permanents dont les habitants sont, majoritairement, occupés par des activités agricoles ».

Même sommairement, on constate que ces deux façons de définir le village imposent des différences essentielles et, également, des arguments profonds pour notre tentative de démontrer la durabilité comme attribut majeur du village roumain.

La légèreté de la définition française ne fait que souligner l'importance de mettre en évidence l'aspect spécifique qu'a notre village, celui de la vie, de l'existence, du don de soi, de la création. Il va de soi que le village roumain est beaucoup plus complexe que le français, pour ne reprendre que l'exemple donné.

Dans l'espace danubien-carpato-pontique, l'évolution de la société n'a eu comme point de départ ni la polis grecque, ni la cité romaine, ni le bourg germanique, qui ont généré des communautés fermées, mais une collectivité de type villageois, sans murs de défense, fortifications de terre ou fossés remplis d'eau. Ces communautés ont eu comme frontières des éléments naturels tels que des rivières, des collines, des forêts. La collectivité de type paysan est finalement la matrice du profil psychologique des Roumains.

La définition française du village commence par le syntagme « groupement de logements », tandis que la roumaine par « établissement humain ». La différence, tellement évidente dans la valorisation de l'essence du village, est une exhortation à s'incliner devant la complexité et l'humanisme de notre modèle. La définition roumaine reconnaît le cœur du village comme un noyau stable, un point de repère, un comportement sédentaire, un lien fort avec la terre elle-même. La définition roumaine porte la marque de la prééminence de l'individu, de la personne, de l'être, donc celle de la composante humaine, spirituelle et, ensuite, celle de la dimension matérielle concrète, pratique.

Le village roumain est un endroit où l'âme, la sensation, la pensée, le rêve, l'aspiration, les sentiments, les histoires, remplissent un espace tel un inventaire des habitations.

rism. Conservatorismul și tradiționalismul au făcut obiectul unor dispute îndelungate și tăioase ale intelectualilor români. Eu cred, însă, că tradiționalismul nu are la români valoarea unei atitudini retrograde, ci înseamnă mai ales apărarea cu îndârjire a unor valori supreme, fie că este vorba despre etică, mituri, morală sau credințe. Înseamnă acele trăsături care ne definesc esențial și care, așa cum spunea George Călinescu, reprezintă însăși ființa românului, apărută de-a lungul existenței „cu prețul unor jertfe și încordări mari”. Prin vitregia sorții „românul a fost fărâmițat”, sub diverse stăpâniri străine, de „tot atâtea pietre pe pieptul lui”, care i-au oprit respirația liberă mult timp. Doar robustețea tradiționalismului a păstrat unitatea de suflet și conștiința unității de aspirații, credința în Dumnezeu și neam nealterate.

Toate acestea au făcut din satul românesc tradițional un univers de sine stătător. Satul românesc reprezintă prin spirit și cultură materială oglinda miniaturală a ceea ce ar trebui să fie astăzi România.

Tradiția este instinctul sănătos al țaranului român, sensul vieții naționale. Tradiția este în universul sătesc sensuri inițiatice fiind în același timp „manifestare progresivă, pe baza realităților locale și adaosul chibzuit și cântărit al influențelor de aiurea, din multe și felurite părți, a unei concepții unitare și armonioase”, cum o socotea Nicolae Iorga. Tradiția nu reprezintă o noțiune abstractă, ci o realitate evidentă, iar înzestrările estetice ale țaranului român, o permanență și o certitudine. Concepția unitară și armonioasă surprinsă de către marele istoric este chezașia unei culturi materiale care poartă aceleași atribute.

Logica de organizare a gospodăriei țărănești este ceea ce astăzi, în multe sisteme culturale europene, se articulează în filosofia ergonomică și ecologică a spațiului de locuire. Mai mult, soluțiile tehnice folosite, compoziția și calitățile materialelor de construcție folosite în arhitectura tradițională românească sunt reformulate astăzi pe suportul descoperirilor științifice.

Dovezile arheologice ale unor culturi cu vocație universală pentru Gumelnița sau Cucuteni întregesc imaginea unui univers al satului în care au ființat elemente de civilizație comparabile oricărei alte zone europene.

Roata olarului, vârtelnița sau scocul morii de apă reprezintă reflexul material al unei filosofii cosmogonice, care a funcționat și în spațiul nostru de dăinuire, descoperiri și întocmiri ale unor miniți strălucite preluate încă de la începuturi și de către trăitorul acestor locuri.

Creația spirituală, mai ales folclorul și muzica zămislite tot în perimetrul universului nostru sătesc au culmi greu de închipuit. Acest spațiu este creatorul doinei, cea fără corespondență în întreaga umanitate; tot aici a fost zămislit cuvântul *dor* de asemenea fără egal și a cărui bogăție și profunzime a sensurilor definește în chip particular satul ca matrice a existenței noastre.

Hăulita oltenească poartă semnul unicității, iar reverberațiile ei răscolesc parcă negura timpului, aducând eoul lumii de la facerea sa. Aici s-au constituit instituții morale incontestabile, capul familiei „al bătrân”, sfatul obștesc, iar mai apoi Biserica și Școala. Toate au fost create de tradiție, iar tradiția le-a creat pe toate. De aceea, tradiția poate fi considerată drept un drum de la izvoare la vărsare, dar și unul de la vărsare spre obârșie, un parcurs de la actualitate

spre veșnicie, ca timp primordial, dar și unul de la dintotdeauna la clipa prezentului. Mă gândesc că poetul filosof Lucian Blaga asta a înțeles când a afirmat că „veșnicia s-a născut la sat”.

Hubert Rossel

Figura 1. Religia face parte integrantă din viața comunității sătești

Figure 1. La religion fait partie intégrante de la vie de la communauté villageoise

Marcând atât de pregnant valorile tradiționalului, s-ar putea crede că tradiționalul, tradiționalismul sunt apărătoarele, conservatoarele unei realități ipostaziate. De altfel, drumul evoluției satului românesc o demonstrează limpede.

Comunitatea sătească, obștească, țărănească nu este închisă în sine și refractară la nou, la schimbare, la însușirea experiențelor din afara sa.

Satul românesc contemporan este un exemplu de organism viu, cu viață mereu schimbătoare. Că nu toate schimbările sunt și cele nimerite, asta este altceva. Tot ceea ce reprezintă universul sătesc a fost supus modificărilor atât de natură endogenă, cât și exogenă. În ciuda tuturor acestora, valorile cultivate în acest spațiu au caracter unitar. Nimic risipit, nimic contradictoriu. Totul la un loc, totul complementar. Caracterul unitar al culturii, indiferent de formele de manifestare, reprezintă mai mult decât un atribut, este virtute de netăgăduit.

Exemplul cel mai elocvent este limba română.

Indiferent de spațiul regional în care s-a exercitat, în ciuda graiurilor și dialectelor, în esență este o limbă unitară. Comoara de limbă a țaranului este astăzi spre folosința tuturor. Creatorul limbii române este țaranul. Nuanțele și varietatea sensurilor limbii române reprezintă, în fond, complexitatea spirituală și emoțională a țaranului. Din Limba populară s-au născut operele lui Alecsandri, Coșbuc, Arghezi, Creangă. Prin Eminescu țaranul nostru a dăruit limbii române acuratețe și bogăție, elemente de mlădiere și melodicitate. Limba română este o limbă mereu nouă. Limba română este cu adevărat bogată. Să ne gândim numai la *nea*, care vine din latinește de la *nix, nivis* și căreia românul îi mai spune și *zăpadă* și *omăt*. În limba vorbită de el țaranul a creat Miorița, sinteză a unei filosofii proprii doar marilor civilizații.

Argumentăm durabilitatea

Ce altceva decât durabilitate este încăpățânarea țaranului de a vorbi numai limba română? Refuzul său de a învăța o limbă străină

Ces modalités d'appréciation si différentes nous donneront l'occasion d'identifier les principales valeurs du village roumain. D'ailleurs, tout comme l'a démontré l'académicien Răzvan Theodorrescu, l'histoire relate au moins mille années de paysannerie pour les Roumains, dont je crois qu'elle est presque la seule valeur roumaine permanente.

La permanence est signe de durabilité. Pour durer, il faut être valide, être solidement construit, avoir la force de servir la tradition, signe d'un conservatisme dans le sens positif du terme. Le conservatisme et le traditionalisme ont fait l'objet de disputes innombrables et acerbes parmi les intellectuels roumains. En tout cas, je ne crois pas que le traditionalisme roumain soit le signe d'une attitude rétrograde, mais plutôt celui de la persistance de la défense des valeurs suprêmes, qu'il s'agisse de l'éthique, des mythes, de la morale ou des croyances. Ce sont les lignes de force qui nous définissent essentiellement et, comme le disait George Călinescu, qui sont le reflet de l'essence même du Roumain, défendue tout au long de son existence « *au prix de sacrifices et de grandes tensions* ». Dans l'hostilité de la destinée, « *le Roumain a été broyé* » sous diverses occupations étrangères, « *sous tant de pierres accumulées sur sa poitrine* », qui l'ont empêché de respirer librement pendant longtemps. C'est uniquement la vigueur du traditionalisme qui a préservé l'unité de l'âme et la conscience d'une unité relative aux aspirations, la croyance en Dieu et en une lignée inaltérée.

Toutes ces réalités ont fait du village roumain traditionnel un univers immobile en soi. Le village roumain est l'expression de l'esprit et de la culture matérielle, le miroir en miniature de ce que devrait être la Roumanie d'aujourd'hui.

La tradition, c'est l'instinct sain du paysan roumain, le sens de la vie nationale. Comme le considérait Nicolae Iorga, la tradition a une part de valeurs initiatiques dans l'univers villageois, se trouvant être en même temps « *une manifestation progressive, basée sur les réalités locales, et le complément judicieux et équilibré issu d'autres influences provenant de part et d'autre, pour donner une conception unitaire et harmonieuse* ». La tradition n'est pas une notion abstraite, mais une réalité évidente, et les dons esthétiques du paysan roumain sont une permanence et une certitude. La conception unitaire et harmonieuse, décrite par le grand historien, est la garantie d'une culture matérielle qui comporte les mêmes caractéristiques.

La logique d'organisation d'une exploitation paysanne est celle qui, de nos jours, dans de nombreux systèmes culturels européens, s'articule autour de la philosophie ergonomique et écologique de l'espace de vie. En outre, les solutions techniques employées, la composition et la qualité des matériaux de construction utilisés dans l'architecture traditionnelle roumaine, sont reformulées aujourd'hui avec l'aide des découvertes scientifiques.

Les preuves archéologiques de cultures à vocation universelle, telles que Gumelnița ou Cucuteni, confirment l'image d'un univers villageois ayant des éléments de civilisation comparables à toute autre région européenne.

Le tour du potier, la bobine ou le canal d'amenée d'eau du moulin représentent le réflexe matériel d'une philosophie cosmogonique, qui a fonctionné aussi dans notre espace d'existence et de

découverte ; ce sont des préparations de génie, conçues depuis les débuts par l'habitant de ces lieux.

La création spirituelle, surtout le folklore et la musique, issue du périmètre de notre univers villageois, possède des sommets inimaginables. Cet espace, c'est le créateur de la « *doïna* », sans correspondant dans l'humanité entière ; ici est né le mot « *dor* », également sans égal et dont la richesse et la profondeur des sens définissent particulièrement le village comme matrice de notre existence.

La « *hăulita* » d'Olténie¹ porte le signe de l'unicité, tandis que ses réverbérations semblent remuer la nuit des temps, nous faisant parvenir l'écho de la création du monde. C'est alors que se sont constituées des institutions morales incontestables : le chef de famille dit « le vieux », l'assemblée de la collectivité, puis plus tard l'Eglise et l'Ecole. Toutes ont été créées par la tradition ; oui, la tradition les a toutes créées. C'est pourquoi la tradition peut être considérée comme un chemin allant des sources à l'embouchure, mais aussi de l'embouchure jusqu'à l'origine ; un parcours du présent vers l'éternité, comme temps primordial, mais aussi un parcours de l'éternel vers l'instant présent. Je pense que c'est cela que le poète-philosophe Lucian Blaga a compris lorsqu'il affirma que « *l'éternité est née au village* ».

En insistant si expressivement sur les valeurs du traditionnel, on pourrait croire que le traditionnel, le traditionalisme, sont les défenseurs et les conservateurs d'une réalité personnifiée. D'ailleurs, le parcours évolutif du village roumain le démontre clairement.

La communauté villageoise, paysanne, n'est pas refermée sur elle-même ni réfractaire au nouveau, au changement, à l'assimilation des expériences provenant de l'extérieur.

Le village roumain contemporain est un exemple d'organisme vivant à l'existence toujours changeante. Rien à voir si ces changements ne sont pas tous opportuns ! Tout ce qui représente l'univers villageois a été soumis à des modifications autant de nature endogène qu'exogène. Malgré tout, les valeurs cultivées dans cet espace ont un caractère unitaire. Rien de gaspillé, rien de contradictoire. Tout a une place, tout est complémentaire. L'aspect unitaire de la culture, indifféremment des formes qu'elle prend, représente davantage qu'un attribut, c'est une vertu incontestable.

L'exemple le plus éloquent, c'est la langue roumaine.

Peu importe la région dans laquelle elle a évolué, en dépit de divers dialectes liés à la prononciation, la langue roumaine est, dans son essence, une langue unitaire. Le trésor linguistique du paysan se trouve aujourd'hui à la portée de chacun. Et son créateur, c'est le paysan. Les nuances et la variété des significations de la langue roumaine représentent, au fond, la complexité spirituelle et émotionnelle du paysan. De cette langue populaire sont nées les oeuvres de Alecsandri, Coșbuc, Arghezi, Creangă. Et c'est grâce à Eminescu que notre paysan a offert à la langue roumaine sa précision et sa richesse, ses éléments de modulation et de mélodicité. Ainsi, la langue roumaine est toujours empreinte de nouveauté, elle est vraiment riche. Pensons seulement au mot « *nea* », venant

¹ Sorte de cri de joie apparaissant dans une danse caractéristique. (ndlr)

lui, chiar și în momente extrem de grele ale existenței sale, mai ales în Transilvania, a fost una dintre modalitățile de a-și asigura durabilitatea, identitatea, ființa proprie. Putem spune că limba română este o limbă țărănească? Cu siguranță. Mie îmi sună chiar ca titlu de noblete. Fonetice, morfologice, sintactice, elementele lexic-etimologice, toate au un caracter unitar evidențiat de personalități coplesitoare precum Bogdan Petriceicu-Hasdeu, Ioan Bogdan, Ovidiu Densusianu, Alexandru Rosetti și atâția alții.

Din toate dialectele s-a ajuns la o formă comună, a tuturor românilor, s-a înălțat un edificiu mare și durabil, care merită deplin numele sublim de limbă națională, spunea George Barițiu. Bogăția limbii țărănești este uimitoare.

Dacă luăm exemplul obiceiurilor, credințelor, chiar și al eresurilor. În fond, au caracter unitar, în ciuda varietății și variantelor de practică.

Să ne gândim la poezia populară. Indiferent de zonă, motivele au caracter unitar. Să luăm ceramica. În esență, formele, culorile, linia au un sâmbure comun. Muzica. Stilurile extrem de numeroase, melosul în variante extrem de bogate, ritmurile foarte diferite alcătuiesc totuși un caracter special, unic, ușor renegociabil între creații ale aceluiași gen dar aparținând altor spații de locuire, altor neamuri. Muzica românească este inconfundabilă.

Ce am înțeles din toate acestea. Satul, obștea, comunitatea țărănească sunt nu doar definitorii pentru noi ca români, ci reprezintă însuși izvorul devenirii noastre. Satul ne-a născut ca civilizație contemporană și satului îi datorăm ceea ce suntem astăzi.

Satul înseamnă și oamenii lui. Elementul central și de căpătâi al satului ca frântură a spațiului universal este țăranul. În jurul țăranelui se învârt și bolta cerească și universul spiritual și material al spațiului nostru de dănuire. El este zămislișorul valorilor, pe care le preamărim, el este creatorul de multe mii de ani al generațiilor ai căror urmași demni sau nedemni suntem noi cei de azi.

Țăranul este eroul de netăgăduit al istoriei noastre. Exemplul de înțelepciune, har, dăruire și abnegație fără de care România nu ar fi existat niciodată. El este primul pas al neamului acesta pe drumul fără căpăt al umanității. Țăranul nu are alt nume pentru că este poporul însuși. „*Pentru toată lumea*, mai spunea Rebreanu, *țăran este sinonim cu român, pe când orașeanul, ba, în general, dimpotrivă, mai cu seamă în ochii țăranelui. Iar țărani între ei nu-și spun țărani, ci, mai simplu, oameni*”. În viața altor sate țăranul a jucat un rol secundar. N-a fost reazem, n-a fost personalitatea creatoare de istorie. La noi țăranul este izvorul românismului și, așa cum spu-neam ceva mai sus, aproape singura permanență durabilă.

Dacă pentru a ne oferi argumente în abordarea subiectului satul românesc, am apelat la dicționare, să o facem și pentru a vedea cum este definit țăranul.

Dicționarul enciclopedic român: „*persoană care locuiește în mediul sătesc și care-și câștigă existența îndeletnicindu-se nemijlocit cu cultivarea pământului și creșterea animalelor*”.

În dicționarul Larousse, în dreptul sintagmei țăran, găsim următoarea definiție: „*bărbat, femeie de la țară care trăiesc din cultivarea pământului, adeseori folosit cu valoare negativă desemnând o persoană needucată, stângace*”.

Citind aceste lapidare definiții, dar mai ales pe cea din varianta franceză, mă simt dator să zăbovesc ceva mai mult asupra deslușirii conținutului de țăran, cu atât mai mult cu cât sensul periorativ se folosește des și la noi. Elocvent este episodul reținut de literatura română prin proza scurtă a lui Rebreanu, intitulată „Proștii”. Oare din prostie Nicolae Tabără pierde trenul? El țăranul temător, grijuliu, răbdător, șocat de violența unei atitudinii care nu era a lui, poate fi apreciat drept nătâng? Este Nicolae Tabără un conservator, un apărător al valorilor sale tradiționale? Fără îndoială. Nicolae Tabără nu este doar țăranul ardelean, el este țăranul român în general. Sunt multe tipuri ale țăranelui român, diferențiate de mediul natural de viață. De aceea se întâlnește o copie aproape mimetică a mediului. Dacă la maramureșean principiul moral prevalează în fața oricărei realități, dacă este conservator și cel mai apropiat de un profil istoric, cel al geto-dacilor, în care fermitatea și atașamentul necondiționat față de adevăr îl fac neclintit ..., dacă olteanul este aprig, iute, inventiv, descurăreț, pasionat, pitoresc, este cel care, așa cum spunea Tudor Arghezi, „*a luat limba românească pe cobiliță și în răspăr mânănd-o ca pe o răzmeriță a lui Vladimirescu până la îmboldirea suavă cu care dă binețe gorjeanul în Țări*”..., dacă moldoveanul este molcom, hâtru și viclean, blând, nostalgic și sfătos, mios sau acru, atins de aripa visării, cu un grai melodios... înseamnă că sunt diferiți? Ce reprezintă această diversitate de atribute? Nu diferențe, ci bogăția personalității țăranelui român.

Dacă am aduna toate calificativele descrise anterior ce am obține? Imaginea țăranelui nătâng sau o caracterizare nuanțată a lumii profunde care este țăranul român? Îl putem cumva plasa cumva în afara normalității și a realității pentru că este atașat tiparelor și măsurii mereu egale cu sine? Bineînțeles că nu. Îl putem considera tradiționalist și conservator, pentru că așa și este. Temelie a lumii noastre, crescut cu Dumnezeu în suflet și luceferi prinși coroană frunții sale brăzdate de sudoare, arșiță și vânt. Pentru că este tradiționalist și conservator a dus războaie mai vechi și mai noi pe umerii săi. Pentru că este tradiționalist și conservator n-a dat niciodată îndărăt în fața răului venit de afară sute și sute de ani, așa cum târgoveții nu au făcut-o pentru că nu au fost turci cu turcii, greci cu grecii, ruși cu muscalii...

Evoluăm ca realitate națională și spirituală doar în măsura în care memoria noastră rămâne neumbrită, nefalsificată. Să nu uităm că vârfurile culturii și spiritualității noastre provin din mediul sătesc, din marea masă a țărânilor. Pe valorile acesteia și-au clădit operele și din seva tradiționalismului țărănesc s-a edificat cultura națională.

Satul nostru asemenea oamenilor lui a avut o evoluție în același sens cu orașul, numai că pe alte criterii. Orașeanul nu totdeauna a păstrat caracteristicile țăranelui. Nici nu era posibil. Populația urbană s-a dezvoltat după alte legi și într-un mediu total diferit. Valori profunde precum unitatea familiei, altruismul, chiar spiritul de sacrificiu au rămas legate de sat. Țăranul nu este egoist, nu se pune pe sine înainte, iubește nețărâmurit ceea ce este al său, are o dragoste de pământ de o intensitate care îi este proprie doar lui. Este iscoditor, căutător al noului. Este mereu atent la ce se întâmplă în afara lumii lui dar nu renunță la ea pentru că ar trebui să renunțe la el însuși. Să ne gândim doar la marile romane ale lui Rebreanu, Preda sau Săraru.

du latin *nix-nivis* (la neige), pour lequel le Roumain utilise aussi « *zăpadă* » et « *omăt* ». Dans la langue qu'il parle, le paysan a créé « *Miorița*² », synthèse d'une philosophie propre aux seules grandes civilisations.

Argumentons la durabilité

Qu'est-ce d'autre que de la durabilité lorsqu'on pense à l'entêtement du paysan de ne parler que le roumain ! Son refus d'apprendre une langue étrangère, même dans les moments extrêmement difficiles de son existence, surtout en Transylvanie, a été l'une des modalités assurant sa durabilité, son identité, son existence propre. Peut-on pourtant affirmer que le roumain est une langue paysanne ? Certainement ! Et ça résonne en mon for intérieur même comme un titre de noblesse. Par ses aspects phonétique, morphologique, syntaxique et ses éléments lexico-étymologiques, la langue a un caractère unitaire, mis en évidence par des personnalités accomplies comme Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Ioan Bogdan, Ovidiu Densusianu, Alexandru Rosetti et tant d'autres.

De tous les dialectes, on est parvenu à une forme commune à tous les Roumains ; on a érigé un édifice magnifique et durable qui mérite entièrement le nom sublime de langue nationale (selon George Barițiu). La richesse de la langue paysanne est éblouissante.

Par exemple, les coutumes, les croyances et même les superstitions ont, au fond, un caractère unitaire, malgré leur variété et formes de pratique.

Pensons à la poésie populaire. Quelle que soit la région, ses thèmes ont un caractère unitaire. La céramique : dans l'essence, ses formes, ses couleurs et sa ligne ont un dénominateur commun. La musique : les très nombreux styles, la mélodie aux variantes si riches et les rythmes très divers donnent toutefois naissance à un caractère spécial, unique, facilement renégociable parmi les créations du même genre, mais appartenant aux autres espaces de vie, aux autres peuples. On ne peut confondre la musique roumaine.

Voici ce que nous avons compris de tout cela : le village, la collectivité, la communauté paysanne, ne font pas que nous définir en tant que Roumains ; ils représentent la source même de notre avenir. Le village a donné naissance à notre civilisation contemporaine ; et c'est au village que nous devons ce que nous sommes aujourd'hui.

Par village, on entend aussi ses hommes. L'élément central et fondamental du village en tant que partie de l'espace universel, c'est le paysan. Autour de lui tournent également la voûte céleste et l'univers spirituel et matériel de notre espace de durée. Il est celui qui conçoit les valeurs dont nous faisons l'éloge, c'est le créateur depuis plusieurs millénaires de générations dont nous, les hommes d'aujourd'hui, sommes les descendants dignes ou indignes.

Le paysan, c'est incontestablement le héros de notre histoire. Un exemple de sagesse, de grâce divine, de dévouement et d'abnégation, sans lesquels la Roumanie n'aurait jamais existé. Il

est le premier pas du peuple roumain sur la voie n'aboutissant pas à la fin de l'humanité. Le paysan n'a pas d'autre nom parce qu'il est le peuple lui-même. Rebreanu disait : « *Pour tout le monde, paysan est synonyme de roumain, alors qu'en général et bien au contraire, citadin ne l'est pas, et surtout aux yeux du paysan. Et entre eux, les paysans ne s'appellent pas paysans, mais plus simplement, hommes* ». Dans la vie d'autres villages, le paysan a joué un rôle secondaire. Il n'a pas été le support, la personnalité créatrice de l'histoire. Chez nous, le paysan est la source de la roumanité et, comme je le disais ci-dessus, à peu près la seule permanence qui dure.

Si nous avons fait appel au dictionnaire pour trouver des arguments à propos du village roumain, alors faisons de même pour voir comment est défini le paysan.

Dans le dictionnaire encyclopédique roumain : « *personne habitant le monde villageois et qui gagne sa vie uniquement en s'occupant de cultiver la terre et d'élever des animaux* ».

Dans le dictionnaire Larousse, nous trouvons la définition suivante pour le syntagme *paysan* : « *homme, femme vivant à la campagne et qui gagne sa vie en cultivant la terre ; souvent employé négativement, désignant une personne peu instruite, maladroite* ».

En lisant ces définitions lapidaires, et surtout la variante française, je me sens tenu de m'attarder un peu plus sur le sens de *paysan* pour l'éclaircir, ceci d'autant plus que le sens péjoratif s'emploie souvent aussi chez nous. L'épisode de Rebreanu intitulé « *Les Idiots* », constituant une pièce majeure de la littérature roumaine dans le genre prose courte, en est un exemple éloquent. Est-ce que c'est par bêtise que Nicolae Tabără rate son train ? Lui, le paysan craintif, soucieux, patient, choqué par la violence d'une attitude qui n'était pas la sienne, peut-il être considéré comme idiot ? Nicolae Tabără est-il un conservateur, un défenseur de ses valeurs traditionnelles ? Sans doute. Nicolae Tabără n'est pas seulement un paysan de Transylvanie, c'est un paysan roumain en général. Il y a beaucoup de types de paysans roumain, en fonction du milieu naturel où il vit. C'est pour cela que l'on va trouver une copie quasi mimétique de ce milieu naturel. Si, pour le paysan du Maramureș, le principe moral l'emporte sur toute réalité, s'il est conservateur et très proche d'un profil historique, celui des Gétodaces, dont la fermeté et l'attachement inconditionnel à la vérité le rendent inébranlable... ; si le paysan d'Olténie est impétueux, rapide, inventif, débrouille, passionné, pittoresque, c'est celui qui, selon Tudor Arghezi, « *a pris la langue roumaine sur une palanche en la poussant de travers jusqu'à l'émeute de Vladimirescu³, jusqu'à l'impulsion suave avec laquelle le paysan de Gorj dit bonjour en pantalons de paysan* »... ; si le Moldave est calme, jovial et fourbe, doux, nostalgique et causeur, mielleux ou âcre, a des ailes pour rêver et possède un timbre mélodieux... est-ce que tout cela signifie qu'ils sont différents ? Que représente cette diversité d'attributs ? Non des différences, mais la richesse de la personnalité du paysan roumain.

Si nous cumulons tous les qualificatifs décrits ci-dessus, qu'obtiendrions-nous ? L'image d'un paysan ignorant ou une description

² Littéralement « petite brebis », nom d'une ballade populaire symbolisant la communion de l'Homme avec la Nature. (ndlr)

³ Héros révolutionnaire de Valachie au début du XIXe siècle. (ndlr)

Spiritul de sacrificiu pentru asigurarea durabilității (vezi legenda Meșterului Manole) nu a fost transferat orășeanului. Țăranul s-a zidit pe sine pentru lumea lui. Orășeanul nu.

Și totuși, în lumea satului s-au produs multe schimbări care au darul să ridice mari semne de întrebare în legătură cu evoluția sa viitoare.

Hubert Rossel

Figura 2. Să trăiești dintr-o economie de subsistență și să locuiești în lumea rurală permit o anumită filosofie de viață, în același timp nefiind total rupt de lumea regională, națională și internațională (cf. antena parabolică de pe acoperiș)

Figure 2. Vivre d'une économie de subsistance et habiter le monde rural permettent une certaine philosophie de vie, tout en n'étant pas nécessairement coupé du monde régional, national et international (cf. la parabole sur le toit)

De aici înainte trebuie ca realismul să subordoneze demersul logic al argumentului. Există realități care au influențat într-o măsură covârșitoare satul românesc, până ce acesta a ajuns în stadiul pe care îl cunoaște astăzi.

Trebuie stabilit dintru început că valorile perene ale satului au rămas acolo în mediul rural, nu au fost distruse, ci doar în mare parte modificate, iar realitățile contorsionate. Este necesar, de asemenea, să nu ne lăsăm influențați de imaginea idilică a unui sat care nu a existat decât în plâsmuirile semănătoriste. Este bine să se accepte că forțele care au modificat profilul mediului rural nu aparțin satului, ci sunt exterioare lui.

Prima mișcare majoră se produce prin înmugurirea unei culturi industriale în societatea românească. România nu putea rămâne neatinsă de curentul european și chiar mondial al industrializării. În esență, în cazul nostru s-a produs o presiune enormă asupra populației rurale care în acea perioadă, de înfăptuire a celor mai mari năzuințe naționale, deținea o pondere covârșitoare, circa 70-80% din populația României. Pătura lucrătorilor din industrie a crescut vertiginos prin strămutarea țăranului la oraș. Cu cât ne apropiem de secolul al douăzecilea, cu atât întâlnim în orașe o societate mai structurată, mai evoluată, mai specializată. Lumea satului la rândul său intră din ce în ce mai mult în caruselul unei economii capitaliste ale cărei legi și influențe erau cu totul străine țăranului și mai ales modului său de viață și gândire. În plan social clasele se dife-

rențiază din ce în ce mai mult, iar momentele de criză ale acestora se produc succesiv după anul 1900. Nu vom intra în istorie, vom întări numai că țăranul și țăranimea nu au avut în plan social o filosofie a nemulțumirii născută din neajunsuri și privațiuni. Societatea în ansamblul ei împărțea o anumită stare de insatisfacție mai ales ca urmare a dezechilibrelor din perioadele conflagrațiilor mondiale, dar nu atât de acută precum „disperarea” lui Emil Cioran, care cerea chiar desființarea țăranimii. Un aspect definitoriu pentru evoluția societății noastre și implicit a mediului sătesc este acela că oricât de greu îi va fi fost românului și în special țăranului, oricât de lipsit de dreptul asupra pământului său, nu s-a pus nicio dată problema lipsei mijloacelor de existență.

Istoria satului devine aproape dramatică după cel de-al doilea război mondial. Populația de la sat nu doar că se micșorase simțitor în urma jertfelor pe câmpul de luptă, dar pierduse mâna puternică și pricepută de lucru. Pe de altă parte, dramele războiului, familii destrămate, bunuri pierdute irecuperabil și așa mai departe au descumpănit lumea satului. Au zdruncinat echilibrul construit de-a lungul multor secole.

Imediat după această tragedie a războiului, românul a avut parte de alta ale cărei efecte sunt vizibile și astăzi, colectivizarea. Poate nicăieri în altă parte ca la noi, legătura țăranului cu pământul său nu era una doar de ordin material, ci una emoțională, sentimentală. Românul iubea pământul ca pe o ființă. Liviu Rebreanu surprinde magistral această latură a personalității țărănești. Posesiv prin vocație, țăranul pus în fața colectivizării care a distrus proprietatea este iarăși pradă unui dezechilibru major. Filosofia gregarității, impusă de noua orânduire, a distrus în măsură semnificativă unele dintre atributele sale de bază. Cea mai dureroasă este poate distrugerea familiei, care avea să devină mai evidentă pe parcursul industrializării forțate. Părăsirea mediului sătesc de către cei tineri și în putere a dus la șubrezirea familiei ca instituție tutelară. Apoi la cea a autorității instituțiilor esențiale ale satului: Morala, Biserica și Școala. Cel puțin înaintea celui de-al doilea război mondial, nici o abatere de la etică și de la comportamentul cuviincios nu rămânea neamendată ba chiar sancționată de către obște, de către colectivitate.

Țăranului nu i s-au luat doar pământurile ci și uneltele și animalele. Propaganda ateistă și constrângerile acesteia, alături de încercarea impunerii unei alte realități a lumii satului, prin schimbare cu orice preț, mistificare și sancțiuni de o duritate extremă, au reprezentat o lovitură cutremurătoare dată mediului rural. Tragedia Canalului este poate măsura supremă a dezmembrării satului țăranului român.

Atragerea țăranului în industria prea larg croită pentru forțele reale ale țării a avut ca efect îndepărtarea de menirea lui, de ritmul lui, de valorile pe care le-a creat.

Plasarea într-un mediu nou, într-un răstimp prea scurt, l-a pus în imposibilitatea de a se adapta în chip rezonabil. Țăranul strămutat nu a devenit membru prosper al unei societăți care, în ansamblul ei, era la rândul său bulversată și împărțea aceleași suferințe. Țăranul ajuns în mediul urban peste noapte a îngroșat rândurile populației paupere de aici, lipsite de cultură, cu morală îndoielnică și comportamente străine de etica țărănească, și a fost copleșit. Forța bunelor lui deprinderi și a educației echilibrate n-a fost sufi-

nuancée du monde profond que constitue le paysan roumain ? Pouvons-nous le placer d'une telle manière hors de la normalité et de la réalité en raison de son attachement aux modèles et à la mesure toujours égale à elle-même ? Bien sûr que non ! Nous pouvons le considérer comme traditionaliste et conservateur, parce qu'il l'est aussi. Il est la fondation de notre monde, il a grandi avec Dieu dans son âme et avec les étoiles formant une couronne sur son front ridé par la sueur, le soleil brûlant et le vent. Parce qu'il est traditionaliste et conservateur, il a eu à porter sur ses épaules le poids de guerres anciennes et plus récentes. Parce qu'il est traditionaliste et conservateur, il n'a jamais reculé face au mal, venu de l'extérieur durant des centaines et des centaines d'années, comme les gens de la ville ne l'ont pas fait non plus, ne devenant pas turcs sous les Turcs, grecs sous les Grecs, russes sous les Russes...

Nous évoluons en tant que réalité nationale et spirituelle, mais seulement dans la mesure où notre mémoire n'est pas ombragée, non falsifiée. N'oublions pas que les sommets de nos cultures et spiritualités proviennent du milieu rural, de la vaste masse de la paysannerie. C'est selon ces valeurs que ce sont édifiées les œuvres phares et c'est de la sève du traditionalisme paysan que s'est érigée la culture nationale.

Notre village, de même que ses habitants, a eu une évolution dans le même sens que la ville, mais d'après d'autres critères. Le citadin n'a pas toujours gardé les traits du paysan. Ce n'était même pas possible. La population urbaine s'est développée selon d'autres lois et dans un milieu totalement différent. Des valeurs profondes, comme l'unité de la famille, l'altruisme, et même l'esprit de sacrifice, sont restés reliés au monde du village. Le paysan n'est pas égoïste, ne se place pas au premier rang, aime infiniment ce qui lui appartient et aime sa terre avec une intensité qui lui est propre. Il épie, cherche la nouveauté. Il est toujours attentif à ce qui se passe hors de son monde, mais il ne l'abandonne pas, car il s'abandonnerait lui-même. Les grands romans de Rebreanu, Preda ou Săraru nous le confirment.

L'esprit de sacrifice pour assurer la durabilité (voir la légende du « *Maître Manole* ») n'a pas été transféré au citadin. Le paysan s'est lui-même emmuré en faveur de son propre monde ; le citadin, non.

Et pourtant, dans le monde villageois, beaucoup de changements ont eu lieu permettant de soulever d'importants points d'interrogation quant à son évolution future.

A partir d'ici, il faut que le réalisme subordonne la démarche logique de l'argument. Il existe des réalités qui ont influencé le village roumain en l'accablant, jusqu'à ce qu'il parvienne au stade que nous connaissons aujourd'hui.

Dès le début, il faut établir que les valeurs durables du village sont restées là, dans le milieu rural, qu'elles n'ont pas été détruites, mais seulement en grande partie modifiées, et que les réalités ont été contorsionnées. De même, il est nécessaire de ne pas nous laisser influencer par l'image idyllique d'un village qui n'a existé que dans les œuvres « *sémanatoristes*⁴ ». On devrait ac-

cepter que les forces qui ont modifié le profil du milieu rural ne lui appartiennent pas, mais qu'elles proviennent de l'extérieur.

Le premier mouvement majeur dans l'évolution du village s'est produit par l'apparition d'une culture industrielle dans la société roumaine. La Roumanie ne pouvait pas rester à l'écart du courant européen et même mondial de l'industrialisation. En essence, dans notre cas, une pression énorme s'est produite sur la population rurale qui, à cette époque favorable à la réalisation des plus importantes aspirations nationales, détenait un poids écrasant, d'environ 70-80 % de la population du pays. La classe ouvrière dans l'industrie a augmenté vertigineusement par l'exode du paysan vers la ville. Plus on s'approche du XXe siècle, plus on trouve dans les villes une société plus structurée, plus évoluée, plus spécialisée. De son côté, le monde paysan entre de plus en plus dans le carrousel d'une économie capitaliste dont les lois et les influences étaient totalement étrangères au paysan, surtout à son mode de vie et de pensée. Sur le plan social, les classes se différencient de plus en plus, leurs moments de crise se produisant de façon successive après 1900. Sans entrer dans l'histoire, nous soulignerons seulement le fait que le paysan et la paysannerie n'ont pas eu, sur le plan social, une philosophie du mécontentement issu des manques et des privations. La société dans son ensemble partageait un certain état d'insatisfaction, plus particulièrement suite aux déséquilibres dus aux conflits mondiaux, mais pas au point du « désespoir » d'Emil Cioran qui en est même arrivé à demander la suppression de la paysannerie. Un aspect relevant de l'évolution de notre société et implicite du milieu rural, est qu'on ne s'est jamais posé la question du manque de moyens d'existence, quelles que soient les difficultés que le Roumain ait connues, et spécialement le paysan, indifféremment du manque de ses droits quant à sa terre.

L'histoire du village devient quasiment dramatique après la Seconde Guerre mondiale, lorsque la population rurale a non seulement été réduite significativement, victime des champs de bataille, mais a également perdu sa force et sa main d'œuvre qualifiée. D'autre part, les drames de la guerre, des familles brisées, des biens irrécupérables à jamais, etc. ont déconcerté le monde paysan, ébranlant son équilibre cristallisé des siècles durant.

Immédiatement après la guerre, le Roumain est touché par une autre tragédie dont les effets sont encore visibles aujourd'hui : la collectivisation. Peut-être que nulle part ailleurs, le lien du paysan à sa terre n'a été aussi fort, non seulement sur le plan matériel, mais aussi émotionnel, sentimental. Le Roumain aimait la terre comme un être vivant. Liviu Rebreanu exprime magistralement cet aspect de la personnalité du paysan⁵. Possessif par vocation, le paysan, confronté à la collectivisation qui a détruit la propriété, est à nouveau en proie à un déséquilibre majeur. La philosophie de la *grégarité*, imposée par le nouveau régime, a détruit significativement certains de ses attributs de base, le plus douloureux étant peut-être la destruction de la famille, ce qui allait devenir encore plus évident au fil de l'industrialisation forcée. Le départ du village

⁴ Courant littéraire roumain du début du XXe s. qui s'est développé autour de la revue « *Le Semeur* », avec des personnalités comme Nico-

lae Iorga et George Coșbuc, prônant les valeurs nationales par un retour au monde du paysan, détenteur des traditions nationales. (ndlr)

⁵ Dans son roman *Ion*. (ndlr)

cientă pentru a se impune mahalalei orășenești. Rezultatul, un hibrid incert, lipsit de valoare. Chiar dacă în străfundul conștiinței sale se dădea o luptă între vocea autenticului și cea a minimei rezistențe, în planul comportamentului de zi cu zi a copiat modelul prost croit al periferiei.

Toate aceste considerații nu pot fi absolutizate. Mai mult. Unele dintre noile realități impuse mediului sătesc nu au distrus, ci au construit. Efortul mecanizării, al dezvoltării în continuare a științelor agricole, de sporire a confortului strict necesar – curent electric, apă, canalizare, amenajare de drumuri sau îmbunătățiri funciare – trebuie consemnate ca atare. Însă printr-o evaluare măcar de bun simț, fărădelegea actelor care au apăsătorit micul mediu rural nu poate fi compensată de bunele intenții, câte au fost, din perioada descrisă mai sus.

Este mai mult decât limpede că țăranul n-a mai fost țăran, iar țăranul târât la oraș nu a reușit întru totul să devină orășean.

Istoria, matricea psihică, etic-comportamentală, filosofia și profilul emoțional al țăranului i-au hărăzit un destin, pe care din păcate nu și l-a împlinit nici în ziua de astăzi.

Un alt episod al sorții mediului rural este deschis de momentul 1989

Mereu m-am întrebat și am întrebat de ce la evenimentele din Decembrie poți număra pe degete participanții țărani?

Țăranul român nu este obtuz. Este conservator și tradiționalist. Da. Dar nu este laș. Nu este lipsit de cutezanță. Oricât și-au dorit ba unii, ba alții să-l scoată din propria lui măsură nu au reușit. Țăranul rămas la țară aleargă pe drumul defundat, tot cu Dumnezeu în suflet, chiar dacă de multe ori cu tălpile goale. Țăranul rămas la țară stă tot cu ochii larg deschiși, tot cu mâna cozoroc deasupra frunții în căutarea ploilor de primăvară, calculând cu puterea minții zilele, anii, veacurile ce au să vină și în care parte a sufletului său va fi veșnica fărămă din mirabila sămânță rodită într-un ritual când sfânt, când păgân al fertilității.

Țăranul rămas la casa lui, chiar dacă este bătrân și fără vlagă, trimite copiilor la oraș din puținătatea avutului său; își ține încă, chiar dacă într-o măsură mai mică, obiceiurile și cinstește tradițiile; nu este retrograd pentru că a acceptat lumina electrică, radioul, televiziunea, ziarele, simte nevoia de a se informa, este încă ambițios și știe să se laude dacă vreunul dintre copii a reușit să devină „cineva”, vrea o casă mai mare și mai frumoasă decât a vecinului; se trezește tot cu noaptea-n cap și-și odihnește trupul ostentat tot mult după căderea nopții.

Pe țăranul care a rămas la sat îl dor încă mâinile de nemuncă, așa cum se plângea buna mea; țăranul „face politică” ca în Poiana lui locan, ce-i drept, dar asta înseamnă că interesul său este viu, că nu s-a resemnat. Și câte și mai câte nu face țăranul dintre cele vechi și bune.

Nu am un răspuns sau poate că am. Dar pișicher ca un țăran de obârșie ce sunt, îmi place să-mi amăgesc copiii într-un joc al falsei inocențe, mai ales atunci când evidențele sunt limpezi.

Oricum, 1989 și prefacerile majore petrecute în ansamblul societății românești cred că l-au surprins pe țăranul nostru nepregătit să abdice de la sine și să trâmbezeze alinierea lui la marile schimbări. A tresărit desigur atunci când a putut să-și refacă propieta-

tea. S-a bucurat. A fost impresionat de imaginea prosperă a Vestului, de eficiența acestuia, de performanțele uneltelor de acolo. S-a entuziasmat de perspectivele descrise în informații și promisiuni.

Deși necesar, momentul 1989 a adus prea puțin țăranului ca fruntea lui să se descrețească și sufletul să i se ușureze.

De ce?

Întâi pentru că restituirea proprietății nu a reprezentat decât o reparație morală. Foarte curând, a înțeles că nu are mijloacele necesare să lucreze pământul. Milioane de hectare au rămas nelucrate în ultimii ani. A băgat de seamă că pentru a-și cumpăra un tractor nu poate îndeplini cerințele băncilor nici chiar dacă s-ar vinde pe sine. Apoi pentru că pensia nu și-o poate împărți și pentru

Hubert Rossel

Figura 3. Fragmentarea parcelelor – ca urmare a redistribuirii pământurilor la familii – permite utilizarea tehnicilor tradiționale (cu condiția ca noii țărani să nu le fi uitat !), dar se opune adesea unei puneri în valoare raționale a pământurilor aflate la dispoziție

Figure 3. Le morcellement parcellaire – consécutif à la redistribution des terres aux familles – permet l'utilisation de techniques traditionnelles (pour autant que les néo-ruraux ne les aient pas oubliées !), mais s'oppose souvent à une mise en valeur rationnelle des terres à disposition

îngrășăminte și pentru insecticide și pentru ierbicide. A mai văzut țăranul nostru că venitul de pe bucățica lui de pământ e dijmit ba de mai marii locului, ba de o grindină, ba de o secetă, ba de inundații. A mai încercat el să se ducă la Asociație, dar la sfârșitul anului n-a primit de pe pământul lui decât cu ce să-și facă prescurile pentru cinstirea morților. Ba a mai stat el pe la cozi îmbulzite să-și ia cupoanele pentru motorină și le-a primit când n-a mai avut ce face cu ele. Ba s-a mai betejit și la dispensar n-a avut cine să-i dea măcar un „nasture de dor”. S-a mai întâmplat să-și vândă câte-un animal de prin gospodărie, fie pentru că nu-i cumpăra nimeni lâna bărsanei, fie pentru că pur și simplu apropiindu-se iarna și-a făcut omul socoteala că nu va avea cu ce să hrănească cele dobitoace. A mai luat seama, țăranul nostru, că s-au închis vreo două școli pentru că nu mai are cine învăța la ele. Sau că preotul nu mai trage clopotul așa cum povesteau bunii lui. Și a mai văzut că toate câte îl încântaseră atunci după 89, toate câte voia să le facă după modelul de la televizor, se transformă încet-încet în ținte tot mai îndepărtate, tot mai neclare și limpede irealizabile. Peste

des jeunes aptes à travailler a conduit à l'affaiblissement de la famille en tant qu'institution de tutelle, puis à l'effondrement de l'autorité d'autres institutions essentielles du village, telles que la Morale, l'Eglise et l'Ecole. En tout cas, avant la Seconde Guerre mondiale, aucun écart d'éthique ou de comportement ne restait impuni ; au contraire, il était même sanctionné par la communauté villageoise, par la collectivité.

Ce ne sont pas que ses terres qui ont été confisquées au paysan, mais aussi ses outils et ses animaux. La propagande athée et ses contraintes, accompagnées de la tentative d'imposer une autre réalité du monde rural, par un changement à tout prix, par une mystification et des sanctions particulièrement dures, ont représenté un coup terrible pour le milieu rural. La tragédie du Canal⁶ est peut-être le summum de la désagrégation du village paysan roumain.

L'attirance du paysan pour une industrie surdimensionnée par rapport aux capacités réelles du pays a eu comme conséquence de l'écarter de sa destinée, de son rythme, des valeurs qu'il a créées.

Son implantation précipitée dans un nouveau milieu l'a empêché de s'adapter raisonnablement. Le paysan déplacé n'est pas devenu un membre prospère d'une société qui, dans son ensemble, était bouleversée à son tour, partageant les mêmes souffrances. Le paysan, arrivé d'un jour à l'autre dans le milieu urbain, a grossi les rangs des plus pauvres du coin, population manquant de culture et dont la morale douteuse et les comportements étrangers à l'éthique paysanne l'ont accablé. La force de ses bonnes habitudes et de son éducation équilibrée n'a pas suffi à affronter la banlieue urbaine. Il en est résulté un hybride incertain, dénué de valeurs. Même si, dans les profondeurs de sa conscience, une lutte avait lieu entre la voie de l'authentique et celle de la résistance minime, sur le plan de son attitude quotidienne, il a copié le modèle mal conçu de la périphérie.

Toutes ces considérations ne peuvent être tenues pour absolues. Bien davantage ! Parmi les nouvelles réalités imposées au milieu villageois, certaines n'ont pas détruit, mais construit. L'effort de la mécanisation, de la poursuite du développement des sciences agricoles et de l'élévation du niveau de confort strictement nécessaire – courant électrique, eau, canalisations, aménagement de routes ou améliorations foncières – doivent être consignés comme tels. Par contre, en faisant une évaluation qui repose au moins sur le bon sens, l'infamie des actes qui ont opprimé le milieu rural ne peut pas être compensée par de bonnes intentions, peu importe leur nombre, durant la période décrite ci-dessus.

Il est plus qu'évident que le paysan n'est plus resté *paysan* et que, forcé de vivre en ville, il n'a pas du tout réussi à devenir *citadin*.

L'Histoire, la matrice psychique et ético-comportementale, la philosophie et le profil émotionnel du paysan l'ont voué à un destin qu'il n'a, malheureusement, pas encore accompli à ce jour.

⁶ Construction du canal du Danube à la mer Noire, réalisé sous Ceaușescu au prix de nombreuses vies humaines. (ndlr)

Un autre épisode du sort du milieu rural a débuté en 1989

Je me suis toujours demandé et ai demandé autour de moi pourquoi l'on peut compter sur les doigts de la main les paysans ayant participé aux événements de décembre.

Le paysan roumain n'est pas borné. Conservateur et traditionaliste, oui, mais pas lâche. Il ne manque pas d'audace. Autant les uns que les autres ont-ils voulu le tirer de sa propre mesure, autant n'ont-ils pas réussi. Resté à la campagne, le paysan court sur des routes défoncées, toujours avec le Bon Dieu dans son cœur, même si cela se fait souvent pieds nus. Resté à la campagne, le paysan garde les yeux grand ouverts, tenant la main sur son front, comme une visière à la recherche des pluies printanières, calculant grâce à la force de son esprit les jours, les années et les siècles à venir, et cherchant dans quelle partie de son âme va rester, pour l'éternité, la miette de la *Miraculeuse semence*⁷ qui pousse suite à un rituel de la fertilité, parfois sacré, parfois païen.

Le paysan resté dans sa maison, même s'il est âgé et sans forces, envoie le peu de son avoir à ses enfants en ville ; même si c'est dans une moindre mesure, il garde encore ses habitudes et respecte les traditions ; il n'est pas rétrograde, parce qu'il a accepté l'éclairage électrique, la radio, la télévision, les journaux ; il sent le besoin de s'informer, reste encore ambitieux et sait se vanter si l'un des enfants a réussi à devenir « quelqu'un » ; il aime avoir une maison plus grande et plus belle que son voisin ; il se lève au chant du coq et laisse son corps épuisé se reposer bien après la tombée de la nuit.

Le paysan qui est resté au village a encore mal aux mains à cause du travail qu'il n'a pas fait, comme s'en plaignait ma mamy ; il « fait de la politique » comme dans « la Clairière de locan⁸ », ce qui est juste, mais cela signifie que son intérêt est vivant, et non qu'il soit devenu un homme résigné. Et qu'est-ce que le paysan ne fait pas ; j'en passe, et des meilleures !

Je n'ai pas de réponse ou, peut-être, en ai-je une. Mais, malin comme le paysan de souche que je suis, j'aime duper mes enfants en jouant à la fausse innocence, surtout quand tout est clairement évident.

De toute façon, les événements de 1989 et les profonds changements dans l'ensemble de la société roumaine ont surpris, je crois, notre paysan, pas prêt à abdiquer de soi-même et à claironner son alignement sur ces grands changements. Il a certainement sursauté de joie quand il a pu reconstituer sa propriété. Il a été impressionné par l'image prospère de l'Ouest, de son efficacité et des performances de ses outils. Il s'est enthousiasmé pour les perspectives décrites aux informations et dans les promesses.

Bien que nécessaire, l'épisode 1989 a trop peu apporté au paysan pour que son front se déride et son âme s'apaise.

Pourquoi ?

Tout d'abord parce que la restitution de sa propriété n'a représenté qu'une réparation morale. Il a vite compris que les moyens pour travailler la terre lui manquent. Des millions d'hectares sont

⁷ Poème de Lucian Blaga. (ndlr)

⁸ Allusion au roman *Moromeții* (« Les Morometes ») de Marin Preda. (ndlr)

toate, tot la televizorul acela, bată-l vina, a văzut câtă zarvă și câtă sfadă, câtă neînțelegere este printre domnii ai mari, că în tribunal nu mai ai loc de gâlceville dintre frați, părinți și copii și atunci... atunci s-a lăsat potopit de deznădejde, de ciudă, de furie și s-a hotărât să nu mai facă nici el mare lucru. Fie ce-o fi! Țăranul să fie de vină? Nu. Noi, ei, ceilalți?

Mă întreb și întreb de ce în Parlamentul României nu și-a găsit locul nici un țăran? Sau poate că ar fi prea mult? De ce atunci nu există nici un partid al intereselor reale ale țărănimii? Și pentru că nu găsesc un răspuns mă gândesc iarăși la Nicolae Tabără, cel din „Proștii” lui Rebreanu, care cu un val amar de vorbe răsărite-n suflet, cu buzele crâmpoțite de prundișul peronului, rosti sfârșit, oftând: „Nu v-ajute Dumnezeu Sfântul!” Și mă gândesc că și țăranul din zilele noastre, asemenea lui Nicolae Tabără, își va „avânta povara în spinare”, va porni „încet înainte pe o cărare spinoasă, cu capul plecat” spre casa lui, la rosturile lui, pe care nici timpul nu i le-a clintit.

Sigur că aceasta e literatură. Realitățile momentului mă obligă la luciditate și speranță.

Atâta vreme cât satul românesc există, cât potențialul agricol al României o plasează pe primele locuri în Europa, cât țăranul român are o zestre de inteligență și înțelepciune cotate la superlativ, atâta vreme cât copiii de țăran câștigă olimpiade naționale și internaționale, cât timp există dorința expresă și din țară și din străinătate să fie ajutat, cât omul nostru n-a uitat semnul crucii, nu am nici un drept să mă îndoiesc de redresarea satului, a universului său moral și material.

Salut în deplină solidaritate inițiativele recente ale unor așezăminte de conștiință și responsabilitate, care sunt Fundațiile Naționale cu preocupări în mediul sătesc. Sunt convins că stă în puterea noastră să trezim conștiințele și să pornim construcția satului românesc pe coordonatele unei Românie a timpului de acum. Împărtășesc convingerea cu nu există țară bogată cu țărani săraci. Bogăția spirituală este o realitate. Nu rămâne decât să-i adăugăm bogăția materială. O Românie prosperă nu vom putea avea fără un sat reabilitat. Sunt mult mai încrezător în întoarcerea la firescul unei existențe a timpului prezent când mă adresez unor oameni de știință, care prin vocație, pregătire și activitate nemijlocită reprezintă o elită în a cărei putere stă trasarea drumului celui mai eficient către reușită. Sensul mișcării de sprijinire morală și de capacitate a potențialului uman din lumea satului în punctele lui esențiale – Morala, Biserica, Școala, știința agricolă – nu este decât

unul singur: spre echilibrul unei societăți țărănești prospere, eficiente, guvernate de preceptele sacre ale ființei naționale.

Dacă ne vom orienta spre refacerea nucleului economic care a fost sfărâmat, dacă vom reuși să îndreptăm eroarea care a împins la confuzia dintre forma de proprietate și felul de a lucra pământul, dacă vom reuși să fim noi înșine ca depozitari ai valorilor țărănești atunci cu siguranță omul românesc va primi ceea ce i se cuvine. Țăranul nu va reuși să iasă singur din situația actuală. Ca intelectual, ca spirite și conștiințe dăruite universului rural, am convingerea că putem prin efort comun, asiduu și tenace să scurtăm o etapă de târăgănări, de inconsecvențe botezate în fel și chip. Hărnicia, dârzenia, curajul, bunătatea, harul de creator, care înzestrează țăranul român, merită pe deplin o existență demnă și îndestulată. Ceea ce-i lipsește satului nostru și implicit oamenilor săi nu este un lucru rar și complicat.

Satul românesc nu are nevoie de minuni, ci de ceva pe cât de simplu, pe atât de omenesc. Dacă îmi permiteți, aș da o pildă desprinsă în timpul exercițiului meu cazon. Trupa nu are nevoie de mareșali și generali pentru a se instrui. Trupeii îi este suficient un caporal, dar care să-i dea comenzi limpezi, scurte, pe înțeles, astfel încât și cel mai nefericit recrut să înțeleagă ce are de făcut. Satului nostru, țărănimii, în general, le lipsește acel caporal, care am putea fi noi.

Din istorie venim ca neam și în istorie ne vom întoarce.

Satul românesc are prin sine vocația durabilității.

E primăvară pe la noi. Aproape ca primăverile copilăriei mele petrecute într-un sat de pe Valea Carasu, atunci când rotirea cea mare a anotimpurilor, cea dintâi vară, însemna întâi de toate și primul și întemeiatul crez în destinul satului românesc.

E primăvară pe la noi și cred că putem avea o toamnă bogată în satul românesc.

Depinde doar de noi, de dumneavoastră, de mine ca, așa cum spuneam încă de la început, marasmul tălăzuit din satul actual să se risipească, iar țăranul nostru să afle că cineva, în sfârșit, se gândește și la el.

Constantin Rădulescu-Motru a pus, în perioada interbelică întrebarea: ce face intelectualitatea postbelică pentru țăranul român?

Astăzi, cred că noi avem un răspuns. Trebuie doar să ne asumăm această datorie.

Gheorghe VERMAN
Ziarist specializat în lumea rurală

[suite et fin du texte français]

Comme je le disais au début, il ne dépend que de nous, de vous, de moi, que le marasme qui persiste encore actuellement au village disparaisse et que notre paysan apprenne que, finalement, quelqu'un pense aussi à lui.

Durant la période de l'entre-deux-guerres, Constantin Rădulescu-Motru a posé la question : que fait le monde intellectuel de l'après-guerre pour le paysan roumain ?

Aujourd'hui, je crois que nous avons une réponse. Il nous faudrait seulement assumer ce devoir.

Gheorghe VERMAN
Journaliste spécialiste du monde rural
Traduction : Liliana & Alain NICOLA

restés en friche ces dernières années. Il s'est rendu compte que pour s'acheter un tracteur il ne peut pas satisfaire les conditions imposées par les banques, même s'il se vendait lui-même ; ensuite, parce qu'il ne peut partager sa rente pour s'acheter de l'engrais, de l'insecticide et de l'herbicide. Notre paysan a encore remarqué que le revenu qu'il tirait de son lopin de terre est diminué, soit d'une part allant à l'autorité locale, soit par la grêle, soit par la sécheresse, soit par les inondations. Il a bien essayé d'aller à l'Association des paysans, mais, à la fin de l'année, il n'a finalement récolté de sa terre que de quoi se faire du pain béni pour honorer les morts. Tantôt il a fait la queue en étant bousculé pour prendre des coupons pour le mazout, et les a reçus quand il ne pouvait plus rien en faire. Tantôt il est tombé malade et n'a eu personne au dispensaire pour lui donner au moins un « petit bouton de chemise d'affection ». Il lui est arrivé de vendre l'une de ses bêtes de la ferme, soit parce que personne ne lui achetait la laine de ses moutons, soit parce que tout simplement, à l'approche de l'hiver, il s'est rendu compte qu'il n'aurait pas de quoi nourrir le bétail. Notre paysan a encore réalisé que deux écoles se sont fermées car il n'y avait plus personne pour y étudier. Ou que le prêtre ne sonne plus les cloches comme le lui racontaient ses grands-parents. Et il a encore remarqué que tout ce qui l'avait alors enchanté après '89, tout ce qu'il voulait faire d'après le modèle de la télévision, se transformait petit à petit en cibles toujours plus lointaines, de moins en moins claires et évidemment irréalisables. De surcroît – et toujours à la télévision ! – il a vu la fréquence des tapages, des disputes et des mésententes parmi les hommes les plus importants ; comment, au tribunal, il n'y a plus place à cause de ceux qui se chamaillent entre frères, parents et enfants ; et alors... alors il s'est laissé envahir par le désespoir, la rancœur, la colère, et il a décidé de ne pas faire grand-chose, lui non plus. Qu'il en soit ainsi ! Le paysan serait-il fautif ? Non. Alors nous, eux, les autres ?

Je cherche à comprendre et demande autour de moi : pourquoi, au Parlement roumain, on ne trouve pas un seul paysan ? Peut-être serait-ce trop demander ? Alors, pourquoi n'existe-t-il pas un parti défendant les intérêts réels de la paysannerie ? Et parce que je ne trouve pas de réponse, je pense de nouveau à Nicolae Tabără, le personnage des « *Idiots* » de Rebreanu qui, dans un flot de paroles amères venues tout droit du cœur, et dont les lèvres étaient meurtries de gravier du quai de gare, dit, épuisé, et en soupirant : « *Que le Bon Dieu ne vous aide pas !* » Et je pense également que le paysan de notre époque, de même que Nicolae Tabără, va « *hisser sa charge sur son dos* », va démarrer « *lentement sur un chemin plein d'épines, la tête basse* », vers sa maison, ses occupations, que même le temps n'a pas ébranlées.

Bien entendu, ça, c'est de la littérature. Les réalités du moment m'obligent à la lucidité et à l'espoir.

Tant que le village roumain existe, tant que le potentiel agricole de la Roumanie la positionne dans les premières places en Europe, tant que le paysan roumain possède une « dot » d'intelligence et de sagesse appréciée au plus haut degré, tant que les enfants du paysan gagnent aux olympiades nationales et internationales, tant qu'il y a un désir explicite d'être aidé aussi bien de l'intérieur que de l'extérieur du pays, tant que notre homme n'a pas

oublié le signe de croix, je n'ai pas le droit de douter du redressement du village, de son univers moral et matériel.

Avec toute ma solidarité, je salue les initiatives récentes de divers établissements de conscience et de responsabilité que sont les Fondations Nationales préoccupées par le milieu rural. Je suis convaincu qu'il est en notre pouvoir de réveiller les consciences et de commencer la reconstruction du village roumain sur les bases de la Roumanie d'aujourd'hui. Je partage la conviction qu'il n'existe pas de pays riche avec des paysans pauvres. La richesse spirituelle est une réalité et il ne reste qu'à la compléter avec la richesse matérielle, car on ne pourra jamais avoir une Roumanie prospère sans réhabiliter le village. Je suis encore plus confiant dans le retour à une existence naturelle du temps présent quand je m'adresse à des hommes de sciences qui, par vocation, formation et activité pratique, représentent une élite ayant le pouvoir de tracer le chemin le mieux choisi vers la réussite. Le sens du mouvement de soutien moral et de mobilisation du potentiel humain dans le village, en ses repères essentiels – la Morale, l'Eglise, l'Ecole, le savoir-faire agricole – n'est qu'un : celui tendant à l'équilibre d'une société paysanne prospère, efficace, gérée par des préceptes sacrés relevant de la conscience nationale.

Si nous nous orientons vers la reconstruction du noyau économique qui a été réduit en miettes, si nous arrivons à corriger l'erreur qui a mené à la confusion entre la forme de la propriété et la façon de travailler la terre, si nous arrivons à être nous-mêmes des représentants des valeurs paysannes, alors, sûrement, le Roumain recevra ce qui lui revient. De la situation actuelle, le paysan n'arrivera pas à se sortir seul. En tant qu'intellectuels et aussi en tant qu'esprits et consciences versés dans l'univers rural, j'ai la conviction que, par un effort commun, assidu et tenace, nous arriverons à raccourcir les périodes de doutes et d'inconséquence, appelées de toute sorte de nom. Le côté travailleur, l'hardiesse, le courage, la bonté et la grâce divine du Créateur dont est doté le paysan roumain, méritent totalement une existence digne et aisée. Ce qui manque à notre village, et implicitement à ses habitants, n'est finalement une chose ni rare, ni compliquée.

Le village roumain n'a pas besoin de miracles, mais de quelque chose d'aussi simple que d'humain. Si vous me permettez, je donnerai un exemple tiré de ma pratique à l'armée : la troupe n'a pas besoin de maréchal ni de général pour l'instruction ; un caporal suffit, mais qui sache donner des ordres clairs, courts, faciles à comprendre, de sorte que la recrue la plus médiocre comprenne ce qu'il y a à faire. Dans le cas de notre village, de la paysannerie en général, il manque ce caporal que nous pourrions être, nous.

C'est de l'Histoire que nous provenons en tant que peuple et c'est dans l'Histoire que nous allons retourner.

Le village roumain possède en lui la vocation de la durabilité.

C'est le printemps chez nous. Presque comme les printemps de mon enfance, passés dans un village de la Vallée Carasu, lorsque la plus grande valse des saisons, celle qui précède l'été, signifiait avant tout une croyance primordiale et bien fondée dans le destin du village roumain.

C'est le printemps chez nous et je crois que nous pouvons avoir un riche automne dans le village roumain.

[fin : page précédente]

Viitorul dinamicii locale în mediul rural românesc

O oportunitate pentru rețeaua OVR ?

Domnul Dacian Cioloș, fost ministru al Agriculturii din România, se apleacă asupra trecutului Operațiunii Satele Românești și asupra agriculturii românești pe parcursul ultimelor două decenii. El atrăsese deja atenția noastră în cadrul colocviului din februarie de la București asupra dezvoltării mediului rural, al integrării lui și al programelor europene ale UE. El lansează un apel diferitelor asociații ale OVR pentru a profita de aceste noi posibilități de dezvoltare pe care le constituie strategiile locale oferite de programele LEADER. Astfel, el se recunoaște în angajamentul celor care sunt deja angajați pe această cale și oferă piste celor care sunt pe punctul de a o face.

În cursul celor 20 de ani de existență, OVR a devenit un simbol, cel puțin în România. Un simbol de angajare, de motivație, de expresie a democrației locale prin acțiuni concrete, în strânsă legătură cu cetățeanul, pentru și cu cetățeanul. Acest lucru a făcut mult bine societății rurale românești, pentru că, la sfârșitul regimului dictatorial, s-a dovedit că Statul central nu numai că nu e atotputernic, dar și că nu poate și nu trebuie să fie lăsat să facă totul.

Pe parcursul acestor 20 de ani, dar mai ales al celor 10 ani din urmă, România a trebuit să evolueze în marș forțat, pe drumul spre Uniunea europeană. Mediul rural a păstrat multe as-

pele. În numeroase sate, inițiativele locale legate de acțiuni de dezvoltare și-au avut originea în înfrățiri - cooperările din sânul rețelei OVR. Ceea ce a lipsit adesea acestor proiecte a fost existența unei finanțări cu scopul de a asigura continuitatea anumitor inițiative în cadrul acestor cooperări, precum și o rețea pentru împărtășirea unor bune practici, pentru a da încredere în proiectele cele mai dificile și pentru a învăța din experiența celorlalți.

Adeziunea României la Uniunea europeană oferă noi oportunități în acest sens, atât în termeni de finanțare cât și de durată.

Începând cu anul trecut, România și-a elaborat un Program național de Dezvoltare rurală pentru o perioadă de 5 ani (2008 - 2013), finanțat cu un fond de 10 miliarde de euro (dintre care 8 miliarde de Fonduri europene). Acest program plurianual urmărește proiecte de restructurare a agriculturii, a industriei alimentare, de formare și organizare a agricultorilor ; el îi va stimula pe agricultori și pe cei din mediul rural să țină seama de conservarea mediului în activitatea lor productivă ; el va finanța de asemenea infrastructura rurală și activitățile economice, altele decât agricultura în mediul rural.

Partea interesantă, mai ales pentru rețeaua OVR, este că acest program și-a elaborat o linie de finanțare pe orizontală, care urmează să susțină proiecte locale, inițiative locale provenind de la actorii publici (colectivități locale) și private (asociații, întreprinderi, etc.), având ca scop elaborarea și punerea în aplicare a strategiilor locale de dezvoltare, promovarea inițiativelor locale inovatoare în dezvoltarea zonelor rurale.

Este vorba, de fapt, de o inițiativă comunitară europeană mai veche, care se numește LEADER (Links between Actions for the Development of the Rural Economy)¹ și care susține acți-

Hubert Rossel

Figura 1. DI Dacian Cioloș la colocviul de la București
Figure 1. M. Dacian Cioloș au colloque de Bucarest

pecte ale caracterului tradițional, arhaic, « în afara timpului », dar la nivel social și politic, el a trebuit să țină pasul cu ritmul epocii.

¹ Termenul este o prescurtare a formulei în franceză : *Legături Între Acțiunile de Dezvoltare a Economiei Rurale.* (ndlr)

L'avenir de la dynamique locale dans le rural roumain

Une opportunité pour le réseau OVR ?

M. Dacian Cioloș, ex-ministre de l'Agriculture de Roumanie, jette un regard sur le passé de l'Opération Villages Roumains et sur celui de l'agriculture au cours de ces deux dernières décennies. Il avait déjà attiré notre attention, lors du colloque de février à Bucarest, sur le développement rural, son intégration et les programmes européens de l'UE. Il lance un appel aux différentes associations de l'OVR pour profiter de ces nouvelles possibilités de développement que constituent les stratégies locales offertes par les programmes LEADER. Il rencontre ainsi l'engagement de ceux qui se sont déjà engagés dans cette voie et donne des pistes pour ceux qui sont sur le point de la faire.

Au cours de ses 20 ans d'existence, OVR est devenu un symbole, du moins en Roumanie. Un symbole d'engagement, de motivation, d'expression de la démocratie locale à travers des actions concrètes, proches du citoyen, pour et avec le citoyen. Cela a fait beaucoup de bien à la société rurale roumaine, car à l'issue du régime dictatorial, cela a montré que l'Etat central non seulement n'est pas tout puissant, mais qu'on ne peut pas et qu'il ne faut pas lui laisser tout faire.

Au cours de ces 20 ans, mais surtout durant les 10 dernières années, la Roumanie a dû évoluer à marche forcée, en route vers l'Union européenne. Le milieu rural a conservé beaucoup d'aspects de son air traditionnel, archaïque, « hors du temps », mais au niveau social, politique, il a dû tenir le rythme de l'époque.

Dans des nombreux villages, les initiatives locales liées à des actions de développement ont eu leur origine dans les jumelages, les coopérations au sein du réseau OVR. Ce qui a souvent manqué à ces projets a été l'existence d'un financement afin d'assurer la continuité de certaines initiatives dans le cadre de ces coopérations, ainsi que le réseau pour le partage des bonnes pratiques, pour donner confiance aux projets plus difficiles et pour apprendre de l'expérience des autres.

L'adhésion de la Roumanie à l'Union européenne offre des nouvelles opportunités dans ce sens, à la fois en terme de financement et dans la durée.

Depuis l'année dernière, la Roumanie s'est dotée d'un Programme national de Développement rural pour une période de 5 ans (2008 - 2013), financé avec une enveloppe de 10 milliards d'euros (dont 8 milliards des Fonds européens). Ce programme pluriannuel, va financer des projets de restructuration de l'agriculture, de l'industrie alimentaire, la formation et l'organisation des agriculteurs ; il va stimuler les agriculteurs et les ruraux pour mieux prendre en compte la préservation de l'environnement dans leur activité productive ; il va aussi financer

l'infrastructure rurale et les activités économiques autres que l'agriculture en milieu rural.

La partie intéressante, notamment pour le réseau OVR, est que ce programme s'est doté d'une ligne de financement horizontale, qui va soutenir des projets locaux, des initiatives locales provenant des acteurs publics (collectivités locales) et privés (associations, entreprises, etc.), ayant comme but l'élaboration et la mise en oeuvre de stratégies locales de développement, la promotion d'initiatives locales innovantes dans le développement des zones rurales.

Il s'agit, en fait, d'une initiative communautaire européenne plus ancienne, qui s'appelle LEADER (Links between Actions for the Development of the Rural Economy)² et qui soutient les actions locales, en émergeant de la base, pour promouvoir des initiatives de développement local en milieu rural et qui met ensuite en réseau ces initiatives et ces projets, à travers toute l'Union européenne, afin d'échanger de l'expérience, du savoir-faire en organisation et fonctionnement des groupes, etc. Ce programme fonctionne déjà depuis plus de 15 ans dans des pays comme la France, la Belgique, l'Italie, l'Espagne et dans les autres pays membres de l'ITE. Le financement de ce programme provient du budget de la Politique Agricole Commune (PAC) à travers son pilier « développement rural ».

Les « cellules » de base de ce programme sont les *Groupes d'Action Locale (GAL)* qui doivent être constitués dans un partenariat public privé et qui ont comme objectif d'élaborer une Stratégie locale de développement et, ensuite, de soutenir la mise en oeuvre des projets dans le cadre de cette stratégie.

Le programme LEADER prévoit qu'un GAL, pour prétendre au financement nécessaire à soutenir des projets dans le cadre

² Le terme est une contraction de la formulation française : *Liaisons Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale*. (ndlr)

nile locale care pornesc de la bază, pentru a promova inițiative de dezvoltare locală în mediul rural și care introduce apoi în rețea aceste inițiative și proiecte în întreaga Uniune europeană, cu scopul de a face schimb de experiență, de *savoir-faire* în organizare și funcționarea grupurilor, etc. Acest program funcționează de mai mult de 15 ani deja în țări ca Franța, Belgia, Italia, Spania și alte țări membre ale ITE. Finanțarea acestui program provine de la bugetul Politicii Agricole Comune (PAC) prin secțiunea « dezvoltare rurală ».

« Celulele » de bază ale acestui program sunt Grupurile de Acțiune Locală (GAL) care trebuie să fie constituite într-un parteneriat public-privat și care au ca obiectiv elaborarea unei strategii locale de dezvoltare și, mai departe, susținerea punerii în aplicare a proiectelor în cadrul acestei strategii.

Programul LEADER stipulează că un GAL, pentru a cere finanțarea necesară susținerii de proiecte în cadrul strategiei lor, trebuie să acopere un teritoriu al mai multor comune rurale, reunind cel puțin 10 000 de locuitori și maximum 150 000 de locuitori. În sânul unui GAL astfel constituit, e necesar să se afle în mod obligatoriu colectivități locale și structuri non guvernamentale, ultimele trebuind să dețină majoritatea în cadrul structurilor deciziei de grup. Odată strategia aprobată de minister în cadrul acestui program, GAL-ul poate cere o linie de finanțare care poate să ajungă până la 4 milioane de euro. În cadrul acestui budget, GAL-ul poate finanța proiecte individuale sau colective, selecționate pe teritoriul pe care-l acoperă GAL-ul.

De altfel, toate GAL-urile astfel constituite și selecționate de autoritatea națională, se vor constitui într-o rețea națională care urmează să facă schimb de experiență, de *savoir-faire*, de idei inovatoare.

România se pregătește să pună în aplicare acest program de mai mult de 2 ani. Primele acțiuni, pornite în 2007, au constat în a sprijini unele potențiale GAL-uri ca să elaboreze strategii de dezvoltare locală în zonele lor de acțiune. Astfel, mai mult de 140 de grupuri s-au constituit deja în parteneriate între asociații locale, agenți economici și colectivități locale, reunind mai multe comune, cu scopul de a reflecta la mijloacele necesare pentru punerea în valoare a resurselor lor locale, prin proiecte economice, sociale și turistice. Aceste 140 de GAL-uri sunt organizate în 37 de județe din România (din 42) și sunt în măsură de a propune deja o strategie de dezvoltare pe teritoriul pe care-l acoperă.

Autoritatea de dezvoltare rurală care funcționează în sânul Ministerului Agriculturii din România, își propune să organizeze o primă sesiune de selecționare și recunoaștere a unor GAL-uri în cel de-al doilea semestru al acestui an, iar a o doua sesiune va fi organizată la începutul anului următor. În cadrul acestor două sesiuni, obiectivul este de a selecționa aproximativ 80 de GAL-uri care vor primi astfel finanțarea și posibilitatea de a pune în aplicare strategia lor locală de dezvoltare.

În paralel, noi sesiuni de formare vor fi organizate pentru grupuri potențiale pe punctul de a fi înființate, cu scopul de a învăța pe responsabilii lor și pe animatorii lor să facă un diagnostic local și să elaboreze o strategie locală. Pentru aceste noi grupuri potențiale, autoritatea va putea susține financiar costurile pentru experții care vor sprijini grupurile locale în vederea redactării strategiei lor locale. După 2010, noi sesiuni de selecționare a GAL-urilor vor avea loc pentru cei care urmează să organizeze grupul lor și să elaboreze strategia lor locală până în acel moment.

Aceasta îmi pare o bună oportunitate pentru membrii rețelei OVR, care au deja experiența de muncă în parteneriat în proiecte și inițiative locale. Așadar, partenerii din Elveția, Belgia, Franța, etc. ar putea să-i sprijine pe partenerii din România și să constituie un astfel de GAL, și să-i ajute, mai departe, să-și elaboreze o strategie locală de dezvoltare. Acest lucru ar permite asigurarea unei anumite continuități în proiectele care sunt deja în curs sau punerea în aplicare a unor idei care îi frământă de ani de zile pe membrii rețelei. OVR-România este membru Fundației rurale din România de mai mulți ani, fundație care a sprijinit deja mai multe proiecte locale. Această fundație ar putea constitui în viitor o platformă pentru a ghida inițiativa care ar putea să se înscrie în programul LEADER.

Dacă această idee vă suscită interesul, partenerii dvs din România vor putea fără îndoială să vă dea detalii, cerând informații de la autoritățile județene românești ale Agriculturii și ale Dezvoltării rurale.

Ar fi păcat ca rețeaua OVR să-și alimenteze existența din acțiunile trecutului când rămân atât de multe lucruri de făcut !

Dacian CIOLOȘ

Fost ministru al Agriculturii și Dezvoltării rurale din România

Traducere: Liliana și Alain Nicola
(Textul original în franceză)

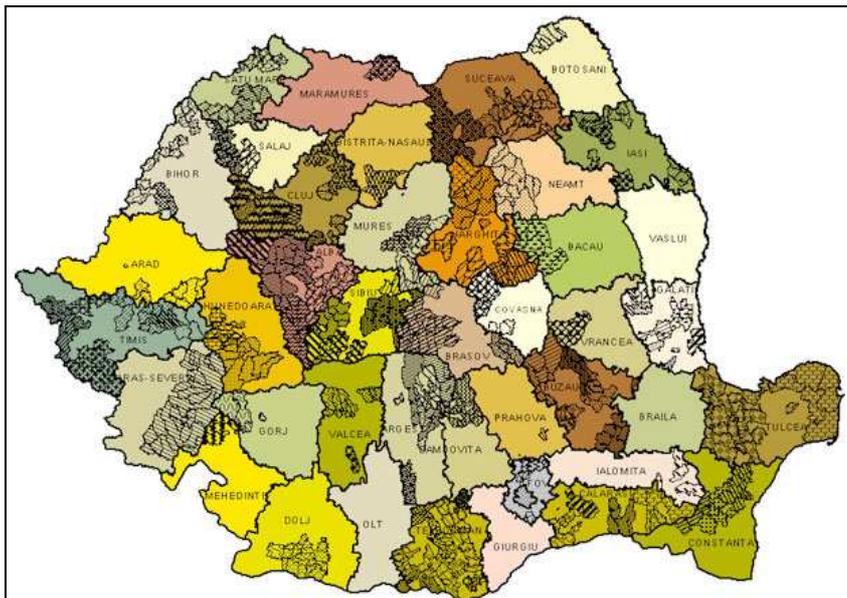
de leur stratégie, doit couvrir un territoire de plusieurs communes rurales, réunissant au moins 10 000 habitants et au maximum 150 000 habitants. Au sein du GAL ainsi constitué, doivent se trouver obligatoirement des collectivités locales et des structures non gouvernementales, les dernières devant détenir la majorité dans les structures de décision du groupe. Une fois la stratégie approuvée par le ministère dans le cadre de ce programme, le GAL peut prétendre à une ligne de financement qui peut aller jusqu'à 4 millions d'euros. Dans le cadre de ce budget, le GAL peut financer des projets individuels ou collectifs, sélectionnés sur le territoire couvert par le GAL.

Par ailleurs, tous les GAL ainsi constitués et sélectionnés par l'autorité nationale, se constitueront en un réseau national qui va échanger de l'expérience, du savoir-faire, des idées innovantes.

La Roumanie se prépare à mettre en place ce programme depuis plus de 2 ans. Les premières actions, démarrées en 2007, ont consisté en l'appui à des potentiels GAL pour élaborer des stratégies de développement local dans leurs zones d'action. Ainsi, plus de 140 groupes se sont déjà constitués à travers des partenariats entre des associations locales, des agents économiques et des collectivités locales réunissant plusieurs communes, afin de réfléchir à des moyens pour mettre en valeur leurs ressources locales, à travers des projets économiques, sociaux et touristiques. Ces 140 GAL sont organisés à travers 37 départements de Roumanie (sur 42) et sont en mesure de proposer déjà une stratégie de développement du territoire qu'ils couvrent.

L'autorité de développement rural qui fonctionne au sein du ministère de l'Agriculture roumain, se propose d'organiser une première session de sélection et de reconnaissance de GAL, dans le deuxième semestre de cette année, et une deuxième session sera organisée au début de l'année prochaine. Dans le cadre de ces deux sessions, l'objectif est de sélectionner environ 80 GAL qui recevront ainsi le financement et la possibilité de mettre en place leur stratégie locale de développement.

En parallèle, des nouvelles sessions de formation seront organisées pour des groupes potentiels en création, afin d'apprendre à leurs responsables et à leurs animateurs à faire un diagnostic local et à élaborer une stratégie locale. Pour ces nouveaux groupes potentiels, l'autorité pourra soutenir financièrement les coûts des experts qui vont appuyer les groupes pour écrire leur stratégie locale. Après 2010, de nouvelles sessions

www.madr.ro/leader

Figura 2. Harta GAL-urilor aflate în activitate în 2008
Figure 2. Carte des GAL en activité en 2008

de sélection des GAL seront organisées pour ceux qui vont organiser leur groupe et élaborer leur stratégie locale d'ici-là.

Cela me paraît une bonne opportunité pour les membres du réseau OVR, qui ont déjà l'expérience d'un travail en partenariat à travers des projets et des initiatives locales. Ainsi, les partenaires de Suisse, Belgique, France, etc., pourraient appuyer leurs partenaires en Roumanie et constituer un tel GAL, et les aider ensuite à élaborer une stratégie locale de développement. Cela permettrait d'assurer une certaine continuité des projets déjà en cours ou bien de mettre en oeuvre des idées qui mijotent depuis des années au sein du réseau. OVR-Roumanie est membre de la Fondation rurale de Roumanie depuis plusieurs années, fondation qui a déjà soutenu plusieurs projets locaux. Cette fondation pourrait constituer dans l'avenir une plate-forme pour guider des initiatives qui pourraient s'inscrire dans le programme LEADER.

Si cette idée suscite votre intérêt, vos partenaires de Roumanie pourront sans doute vous donner des détails, en se renseignant auprès des autorités départementales roumaines de l'agriculture et du développement rural.

Ce serait dommage que le réseau OVR reste à se nourrir des actions du passé, quand tant de choses restent à faire !

Dacian CIOLOȘ
Ancien ministre de l'Agriculture et du Développement rural de
Roumanie
(Texte original en français)

ROȘIA MONTANĂ – Istoria și protecția mediului față în față cu mirajul aurului și argintului !

DI Mircea Săndulescu, profesor de Geologie la Universitatea București și președintele Secției de Științe Geomice (Geologie, Geofizică și Geografie) de la Academia Română, a luat cuvântul în cadrul colocviului "2009 – Ce facem cu cei 20 de ani ai noștri ?" în partea care se referă la „Angajamente de azi și de mâine ale cetățenilor”. Cu o zi înainte, membrii delegației elvețiene și Francisc Giurgiu, președinte al OVR România, fuseseră primiți în biroul D-lui Săndulescu (cf. Fig. 1). Au discutat cu el despre acest subiect într-un mod mai detaliat și au putut să-și dea seama de cât de important este acesta pentru profesorul Săndulescu, el fiind în mod deosebit implicat. Pe lângă toate argumentele care au fost deja formulate pentru a se opune la acest proiect, el propune propria lui viziune științifică ca să demonstreze inepția proiectului datorită pericolelor provocate de constituția geologică a subsolului.

Munții Apuseni – masiv muntos situat în vestul României, mai precis în Transilvania, – sunt cunoscuți, încă din antichitatea daco-romană, ca o bogată regiune minieră. Cuprul și zincul, dar mai ales aurul și argintul, au atras atenția agatârșilor (trib dacic ce a populat munții Apuseni) care au devenit stăpâni

Hubert Rossel

Figura 1. Ședința de lucru în biroul D-lui Săndulescu
Figure 1. Séance de travail dans le bureau de M. Săndulescu

exploatărilor aurifere. Romanii, care în timpul primului secol d. Chr. au ajuns pe malul meridional al Dunării, « hărțuiți » permanent de Dacia regelui Decebal, au fost și ei atrași de bogățiile aurifere. Pe timpul Impăratului Traian, romanii au « pacificat » pe daci și au atașat țara lor Imperiului Roman. Atunci « exploatățile miniere » din munții Apuseni s-au dezvoltat adoptând « tehnologiile » romane. Este cea ce se poate constata și astăzi în mai multe locuri dar mai ales la Roșia Montană (cf. Fig. 3). Acolo este conservată cea mai mare exploatare minieră romană cunoscută astăzi în Europa ! Aceste vestigii arheologice au fost investigate, dar numai parțial.

Cercetările arheologice sunt dificile și finanțarea lor insuficientă. A început o colaborare cu arheologi francezi dar ea trebuie să continue pentru a ajunge la rezultate satisfăcătoare.

Resursele miniere ale munților Apuseni s-au dovedit, timp de secole și până în zilele noastre, remarcabile. În timpul celei de-a doua jumătăți a secolului XX au fost descoperite noi tipuri genetice de minereuri. Roșia Montană este unul din acestea. Nu este vorba de exploatare prin galerii ci de exploatare în cariere deschise (subaerene) care, pentru a fi productive, trebuie să excaveze volume impresionante de rocă (cf. Fig. 2 și 5). A căror preparare necesită cantități importante de cianuri ! Rezultă implicit mari cantități de reziduu care se vor acumula, urmând proiectul de exploatare, într-un imens lac artificial al cărui baraj va depăși 100 m în înălțime!

rumaenien.projekt-one.de

Figura 2. O carieră deschisă
Figure 2. Une mine à ciel ouvert

Dacă proiectul de exploatare propus de Roșia Montană Gold Corporation (RMGC) va fi « declanșat » pentru o perioadă de

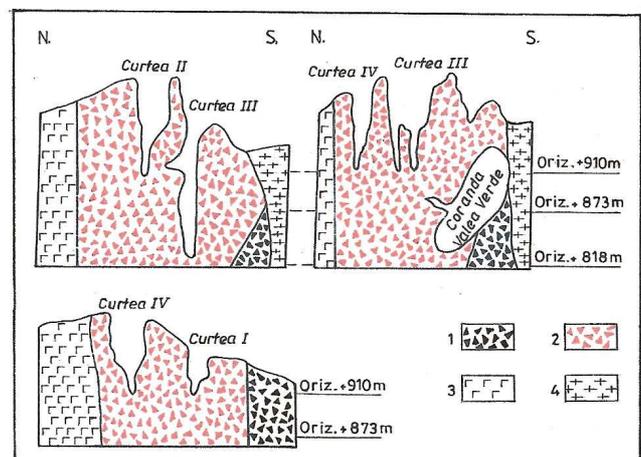
ROȘIA MONTANĂ – L’histoire et l’environnement face au mirage de l’or et de l’argent !

Monsieur Mircea Săndulescu, professeur de géologie à l’Université de Bucarest et président de la Section des Sciences Géonomiques (Géologie, Géophysique et Géographie) à l’Académie Roumaine, est intervenu dans le cadre du colloque « 2009 – Que faisons-nous de nos vingt ans ? », dans la partie traitant des « Engagements citoyens d’aujourd’hui et de demain ». La veille, les membres de la délégation suisse et Francisc Giurgiu, président d’OVR-Roumanie, avaient été reçus dans le bureau de M. Săndulescu (cf. Fig. 1). Ils ont discuté de façon plus approfondie de ce sujet avec lui et ont pu se rendre compte de toute l’importance que le professeur Săndulescu apporte à cette question qui lui tient particulièrement à cœur. A côté de toutes les argumentations qui ont déjà été formulées pour s’opposer à ce projet, il se place du point de vue scientifique qui est le sien pour en montrer l’ineptie à cause des dangers provoqués par la constitution géologique du sous-sol.

Les Monts Apuseni – massif montagneux situé dans l’ouest de la Roumanie, plus précisément en Transylvanie – sont connus depuis l’Antiquité daco-romaine comme une riche région minière. Le cuivre et le zinc, mais surtout l’or et l’argent, ont attiré les convoitises des Agatyrrches (tribu dace peuplant les Apuseni) qui sont devenus les maîtres des exploitations aurifères. Les Romains, qui pendant le 1er siècle après J.-Chr. sont arrivés sur les rives méridionales du Danube, « harcelés » constamment par les Daces du roi Decebal, ont été, eux aussi, attirés par les richesses aurifères. Les Romains, du temps de l’empereur Trajan, ont « pacifié » les Daces et ont rattaché leur pays à l’Empire romain. Alors, les « exploitations minières » des Monts Apuseni se sont développées, adoptant des « technologies » romaines. C’est ce qu’on peut constater aujourd’hui encore en plusieurs endroits mais surtout à Roșia Montană (cf. Fig. 3). La plus grande exploitation minière romaine actuellement connue en Europe est conservée là ! Ces vestiges ar-

Figure 4. Distrugerea mediului natural
Figure 4. Destruction du milieu naturel

Legendă : 1. Breția neagră ; 2. Breția de Cetate ; 3. Riolite ; 4. Gresii conglomerate
Légende : 1. Brèche noire ; 2. Brèche de Cetate ; 3. Ryolithes ; 4. Conglomérats de grès

Figure 3. Secțiuni transversale prin carierele romane (curțile romane) din D1 Cetate (după SĂNTIMBREAN și VOLLMAN, 1974, in : TĂMAȘ, 2007)

Figure 3. Coupes transversales dans les carrières romaines (les cours romaines) du puits Cetate D1 (d’après SĂNTIMBREAN et VOLLMAN, 1974, in : TĂMAȘ, 2007)

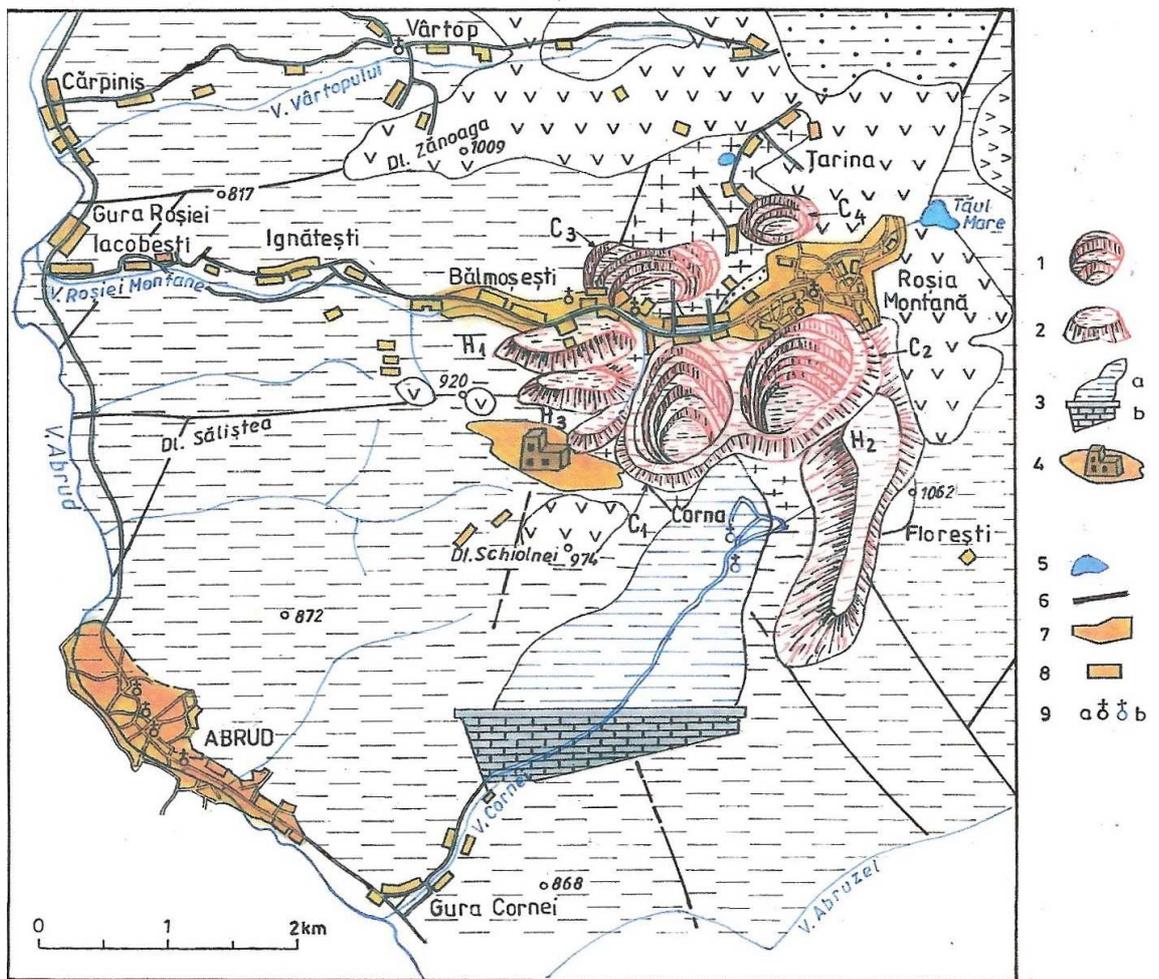
chéologiques ont été fouillés, mais de façon partielle seulement. Les recherches archéologiques sont difficiles et leur financement insuffisant. Une collaboration avec des archéologues français a commencé mais doit encore se poursuivre pour aboutir à des progrès satisfaisants.

Les ressources minières des Monts Apuseni se sont avérées remarquables, pendant des siècles et jusqu’à nos jours. Pendant la seconde moitié du 20e siècle, des gisements de type nouveau ont été découverts. Roșia Montană est l’un de ceux-là. Il ne s’agit pas d’exploitations par galeries, mais d’exploitations en carrières ouvertes (subaériennes) qui, pour être productives,

16 ani, vom fi confrunțați cu mai multe consecințe, care pot fi catastrofice pentru mediul natural, vestigiile arheologice și distrugerea unei mari părți a localității Roșia Montană (cf. Hărții 1).

- *Mediul natural.* Acest aspect privește în primul rând distrugerea florei și migrația faunei din regiunile învecinate localității Roșia Montană. Există de asemenea pericolul unei poluări cu cianuri a subsolului lacului de decantare a rezidurilor rezultate din procesul de preparare a minereurilor auro-argentifere și, în consecință, de poluare a rețelei hidrografice a Arieșului, a Mureșului și, mai departe, a Tisei în Ungaria. Un accident de acest tip s-a produs, acum câțiva ani, la Baia Mare (în nordul României) și poluarea Tisei a fost semnificativă (cf. Hărții 2).

- *Vestigiile arheologice.* Galerile romane ca și lucrările de suprafață pentru extragerea aurului și argintului sunt unice în Europa (cf. Fig. 6). Ele vor fi distruse în proporție de peste 90% de excavațiile din cariere. Într-una din galeriile romane au fost descoperite, în secolul al XIX-lea, « tabulele romane » stipulând reglementările pentru exploatarea minieră. Alte « tabule » romane pot fi găsite, prin noi cercetări arheologice ale galeriilor

Legendă : 1. Carieră (C1 Cetate, C2 Cârnic, C3 Orlea, C4 Jig) ; 2. Haldă de steril (H1 Cetate, H2 Cârnic, H3 Haldă cu minereu sărac) ; 3. Iaz de decantare (a. Steril, b. Baraj cu înălțime finală de peste 100 m) ; 4. Incinta uzinei de preparare ; 5. Lac (tău) ; 6. Căi de acces ; 7. Perimetrul de localități ; 8. Proprietăți cu/fără construcții imobiliare ; 9. Biserici (a. probabil afectate de lucrări ; b. în final acoperite de deșeurii miniere)

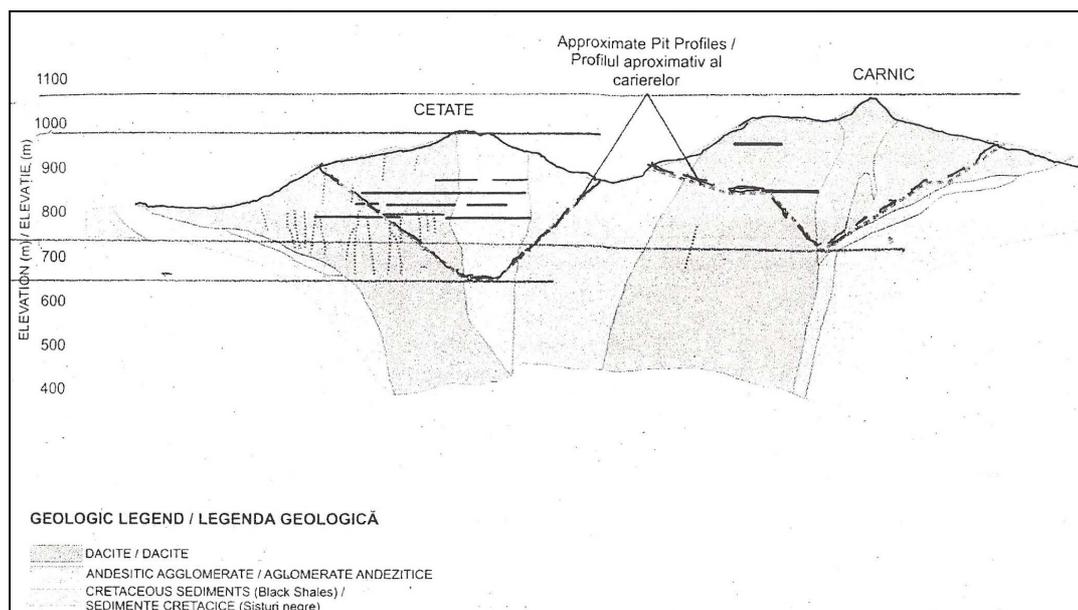
Légende : 1. Carrières (C1 Cetate, C2 Cârnic, C3 Orlea, C4 Jig) ; 2. Accumulation de sol stérile (H1 Cetate, H2 Cârnic, H3 Accumulation pauvre en minerai) ; 3. Lac de décantation (a. Sol stérile, b. Barrage avec une hauteur finale de plus de 100 m) ; 4. Enceinte de l'usine de préparation ; 5. Lac (petit lac de surcreusement) ; 6. Voies d'accès ; 7. Limites de la localité ; 8. Propriétés avec/sans constructions immobilières ; 9. Eglises (a. probablement affectées par les travaux ; b. finalement recouvertes par les déchets miniers)

Harta 1. Localizarea lucrărilor de exploatare în carieră a piritelor aurifere și a deșeurilor miniere de la Roșia Montană, conform proiectului propus de S.C. Roșia Montană Gold Corporation S.A.

Carte 1. Localisation des travaux d'exploitation de la carrière de pyrites aurifères et des déchets miniers de Roșia Montană, d'après le projet soumis par la Roșia Montană Gold Corporation S.A.

antice. Dacă vor fi distruse prin explozii masive sigur... că nu se va mai găsi nimic !

- *Distrugerea parțială* a localității Roșia Montană și, totală, a unor localități satelite, inclusiv a mai multor biserici de diferite confesiuni, vor fi provocate de activitatea "explozivă" în cariere și prin excavațiile masive din acestea. Nu trebuie uitată și dispariția unor mici localități prin inundarea lor de către apele lacului de acumulare sau prin activitățile de excavare în cariere.

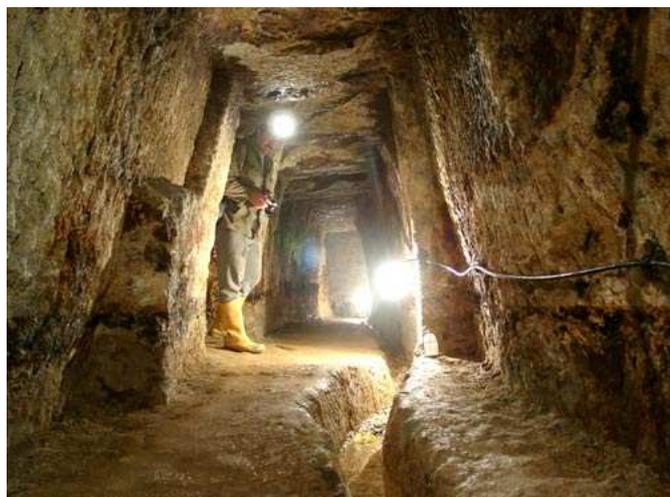

Légende géologique: Dacite ; Agglomérats andésitiques ; Sédiments crétacés (schistes noirs). Sur le document lui-même : mise en évidence du profil approximatif des puits (carrières aériennes), provoqués par l'exploitation de la mine à ciel ouvert.

Figura 5. Secțiune geologică schematică prin zonele Cărnic și Cetate de la Roșia Montană.
Figure 5. Coupe géologique schématisée des zones de Cărnic et Cetate de Roșia Montană

doivent excaver des volumes impressionnants de roches (cf. Fig. 2 et 5). De même, la préparation du minerai implique des volumes gigantesques, dont l'usinage implique l'utilisation de cyanures ! Il en résulte des grandes quantités de résidus qui seront, suivant les projets d'exploitation, accumulés dans un lac artificiel de grandes dimensions ; rien que le barrage construit dépasserait 100 m de hauteur !

Si le projet d'exploitation proposé par la Roșia Montană Gold Corporation (RMGC) était « mis en route » pour une période de 16 années, on serait confronté à plusieurs conséquences qui peuvent être catastrophiques pour l'environnement, pour les vestiges archéologiques et pour la destruction d'une grande

www.unterage.com

Figura 6. Galerile romane sunt unice în Europa
Figure 6. Les galeries romaines sont uniques en Europe

partie de la localité de Roșia Montană (cf. Carte 1).

- *L'environnement.* Cet aspect se traduit par la destruction de la flore et par la migration de la faune des régions voisines de Roșia Montană. Il existe aussi un danger de pollution au cyanure, dans le sous-sol du lac de décantation, par les résidus provenant du processus de préparation du minerai et, par conséquent, par la pollution des réseaux hydrographiques de l'Arieș, du Mureș et, plus loin, de la Tisza en Hongrie. Un accident de ce type s'est déjà produit, il y a quelques années, à Baia Mare

(au nord de la Roumanie) et la pollution de la Tisza (en Hongrie) a été fort importante (cf. Carte N° 2).

- *Les vestiges archéologiques.* Les galeries romaines, ainsi que les travaux de surface pour extraire le minerai d'or et d'argent, sont uniques en Europe (cf. Fig. 6). Elles seront détruites à plus de 90% par les excavations dans les carrières. Dans une des galeries romaines, on a découvert, au XIXe siècle, des « tables romaines » stipulant la réglementation des exploitations minières. D'autres « tabulae » romaines pourraient être trouvées lors de nouvelles recherches archéologiques dans les galeries antiques. Si on les détruit par des explosions importantes... il est certain qu'on ne pourra rien trouver !

- *La destruction partielle* de la localité de Roșia Montană et, totale, de quelques localités satellites, y compris de certaines églises de différentes confessions. Ces destructions seront provoquées par l'activité « explosive » dans les carrières et par l'excavation massive des carrières elles-mêmes. Il ne faut pas oublier non plus la disparition de quelques petites localités, inondées par le lac d'accumulation du minier stérile ou par les résidus de l'activité des carrières.

Il faut mentionner que si, pour une raison ou une autre, le barrage artificiel devait être endommagé, une catastrophe de grandes dimensions se produirait : la pollution massive du réseau hydrographique de la rivière Mureș et, par conséquent, de la Tisza.

Trebuie menționat și faptul că în cazul în care, dintr-un motiv sau altul, barajul artificial ar suferi stricăciuni, o catastrofă de mari dimensiuni este posibilă : poluarea masivă a rețelei hidrografice a râului Mureș și, în consecință, a râului Tisa.

O critică posibilă, dar nejustificată, a considerațiilor făcute mai sus este că regiunea munților Apuseni nu prezintă un grad avansat de seismicitate. Aceasta remarcă nu este valabilă decât pentru seismele naturale. Dar nu pentru seismele provocate. În cazul care ne interesează, un seism local poate fi provocat de greutatea foarte mare a barajului lacului de acumulare a sterilului¹. Trebuie de asemenea precizat că formațiunile geologice pe care este construit barajul sunt puțin favorabile construcțiilor de acest tip. Este vorba de formațiuni de tip "flysch" (alternanță relativ deasă de gresii cu argile sau marne) care favorizează alunecările de teren (cf. Hărții 3 și Fig. 7). Alunecări importante de teren sunt cunoscute în toată regiunea carpatică unde sunt dezvoltate formațiuni de "flysch"... De altfel termenul "flysch" derivă de la cuvântul "fliessen" (a curge) !

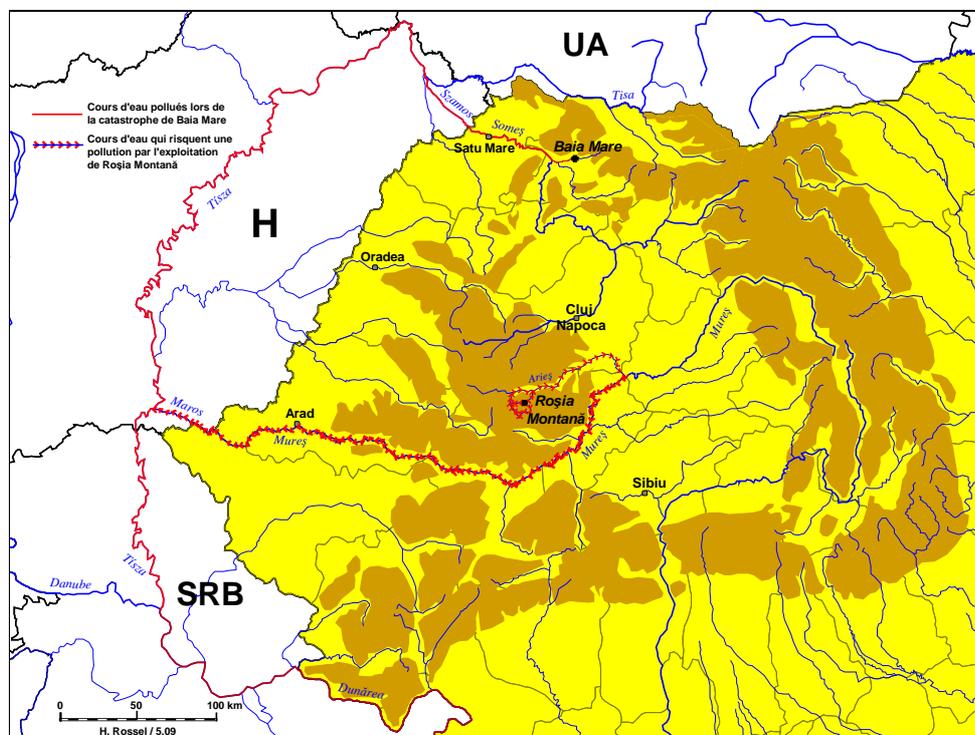
Sper ca prin cele câteva observațiuni pe care le-am făcut mai sus am justificat pe deplin titlul contribuției mele (cf. Fig 8). Și sper ca Asociația "Opérations Villages Roumains" (OVR) se va implica în apărarea vestigiilor arheologice, de conservarea mediului și de patrimoniul localității Roșia Montană. Ca dealtfel și de locuitorii ei !

Profesor Mircea Ioan SÂNDULESCU
Membri al Academiei Române și al
Academiei Europaea

Hubert Rossel

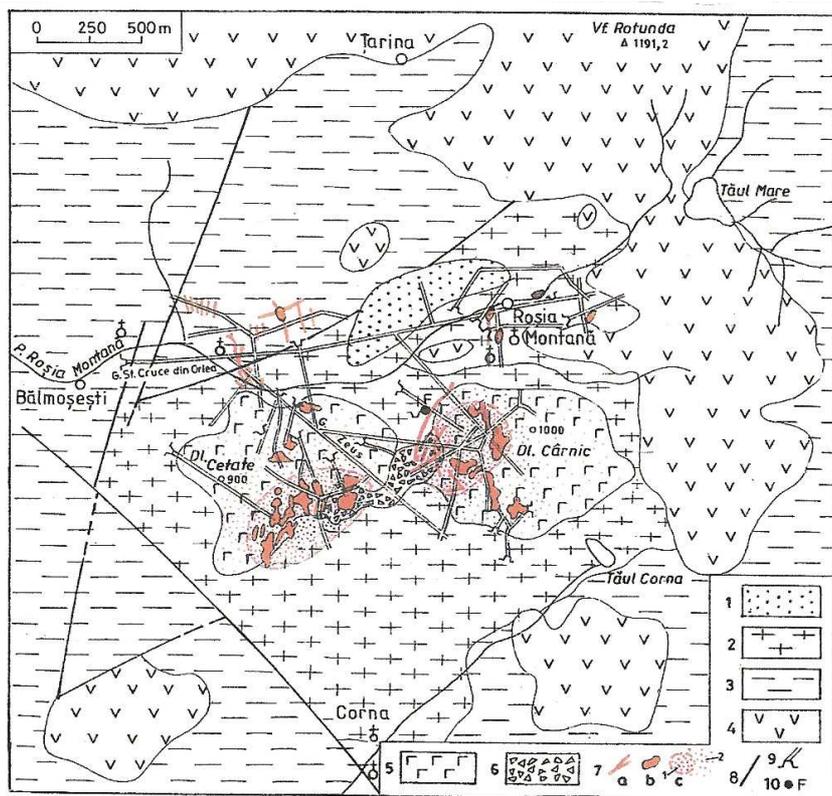
Figura 7. Micro-falie în fliș provocată de tasare
Figure 7. Mini-faille dans du flysch provoquée par le tassement

Legendă : - - - - - Cursuri de apă poluate în timpul catastrofei de la Baia Mare. - - - - - Cursuri de apă care riscă o poluare datorită exploitării de la Roșia Montană

Harta 2. Poluare datorată catastrofei de la Baia Mare
Carte 2. Pollution causée par la catastrophe de Baia Mare

¹ Există două tipuri de baraje: *barajele-boltă* și *barajele-greutate*. Primele sunt utilizate mai ales la munte, când bolta arcuită a barajului se poate sprijini pe contraforturile muntoase de fiecare parte a văii în care este construit, condiția fiind ca rocile respective să fie suficient de rezistente. Presiunea lacului de acumulare în amonte direcționează liniile de forță de fiecare parte a barajului. Barajele-greutate sunt construite mai ales la câmpie, unde nu se pot sprijini lateral. Rezistența la presiunea lacului de acumulare a acestui tip de baraj se poate face doar prin acumulare de materiale dense puse chiar în baraj în momentul construcției sale, adică prin propria lui greutate, prin propria lui masă. Ceea ce explică greutatea enormă a acestor baraje și... numele lor ! (ndlr)

Legendă : 1. Molasă marină lacustră panoniană ; 2. Form. vulcano-sedimentară dacitică badeniană ; 3. Fliș gresos argilos senonian ; 4. Andezite cu amfiboli și piroxeni (pn) tip Rotunda ; 5. Dacite (bn) tip Roșia Montană ; 6. Breția de Cetate ; 7. Mineralizații auro-argentifere : filon a., volbură (stockwerk) b., impregnație c. (1. densă 2. moderată) ; 8. Falie ; 9. Galerie ; 10. Foraj (1200 m.)

Légende : 1. Molasse marine lacustre panonienne ; 2. Formation vulcano-sédimentaire dacitique badénienne ; 3. Flysch grés-argileux sénonien ; 4. Andésite contenant de l'amphibole et du pyroxène (pn), de type Rotunda ; 5. Dacite (bn) de type Roșia Montană ; 6. Brèche de Cetate ; 7. Mineralisations auro-argentifères : filon a. concentré (réserves) b. imprégné c. (1. densément 2. modérément) ; 8. Faille ; 9. Galerie ; 10. Forage (1200 m)

Harta 3. Localizarea geologică a zăcămintului Roșia Montană (Fond geologic reactualizat după Harta structurală-metalogenetică sc. 1: 25.000 Bucium-Roșia Montană – M. BORCOȘ et al., 1989 – nepublicată cu completări)

Carte 3. Localisation géologique du gisement de Roșia Montană (Fond géologique réactualisé d'après la Carte structuralo-métallogénétique, éch. 1: 25 000 Bucium-Roșia Montană – M. BORCOȘ et al., 1989 – non publiée avec compléments)

Une critique possible, mais non justifiée, de nos considérations ci-dessus est que la région des Monts Apuseni ne présente pas un degré de sismicité élevé. Mais cette remarque n'est valable que pour les séismes naturels. Pas pour les séismes provoqués. Dans le cas qui nous intéresse, un séisme local peut être provoqué par le poids très important du barrage du lac d'accumulation du stérile². Il faut aussi ajouter que les

² Il existe deux types de barrages : les *barrages-voûte* et les *barrages-poids*. Les premiers sont surtout utilisés en montagne, lorsque la voûte arquée du barrage peut prendre appui sur les contreforts montagneux de chaque côté de la vallée dans laquelle il est construit. La poussée du lac de retenue en amont dirige les lignes de force de chaque côté du barrage, pour autant que les roches en place soient suffi-

formations géologiques des terrains sur lesquels va être construit le barrage sont peu favorables à des constructions de ce type. Ce sont des formations de type « flysch » (alternance relativement compacte de grès et d'argiles ou de marnes) qui favorisent souvent des glissements de terrain (cf. Carte 3 & Fig. 7). Et des glissements de terrain importants sont connus dans toute la région carpatique, là où se sont développées des formations de flysch... D'ailleurs le mot « flysch » dérive du mot « fliessen » (couler) !

J'espère que, par les quelques considérations que je viens de faire ci-dessus, j'ai bien justifié le titre de ma contribution (cf. Fig. 8). Et j'espère que l'Association « Opération Villages Roumaines » (OVR) va s'impliquer dans la défense des vestiges archéologiques, de l'environnement et du patrimoine de Roșia Montană. Ainsi que de ses habitants !

Professeur Mircea Ioan SÂNDULESCU
Membre de l'Académie Roumaine
et de l'Academia Europaea

Traduction : Liliana & Alain NICOLA

Hubert Rossel

Figura 8. Prezentarea comunicării la colocviu

Figure 8. Présentation de la communication au colloque

samment résistantes. Les barrages-poids sont plutôt construits en plaine, là où on ne peut pas prendre appui de façon latérale. La résistance à la poussée du lac de retenue de ce type de barrage ne peut se faire que par l'accumulation des matériaux denses mis dans le barrage lui-même lors de sa construction, c'est-à-dire par son propre poids, sa masse propre. C'est ce qui explique le poids énorme de ces barrages... et leur nom ! (ndlr)

« Rezoluție »

Scrisoare oficială a Conferinței OVR București către autoritățile statului român

Acest text, pus la punct de către Academia Română și citit de Profesorul Mircea Săndulescu în cadrul colocviului de la București, a fost propus adunării ca să fie adoptat ca « scrisoare oficială a Conferinței OVR București » și să fie adresat autorităților statului român « *care trebuie să aibă grijă, mai înainte de toate, de protecția patrimoniului național* ».

Aniversăm două decenii de activitate a Opération Villages Roumains cu bucuria că s-a axat pe recunoașterea și protejarea valorilor pe care satul românesc tradițional îl are în cultura noastră și în cea europeană.

În momente de criză profundă produsă de "modernizarea" violentă, a vieții țaranului român la comanda politică, din perioada comunistă, activitatea OVR s-a opus și, în mare parte a reușit, să stăvilească distrugerea masivă a satelor.

După 1989, pericolul dispariției satului tradițional nu a scăzut, doar cauzele și mijloacele sunt mult mai variate, mai diverse și, în multe cazuri, mai perverse. La baza tuturor amenințărilor la adresa satului stă necunoașterea valorii istorice a peisajului creat prin activitatea de bază multiseclară a unui popor cu o cultură predominant agrară, deoarece cercetările în domeniul arhitecturii vernaculare, etnografiei etc sunt considerate doar ca o arhivă științifică iar rezultatele sunt ignorate, neconstituind un factor pentru trasarea evoluției vieții în condițiile mileniului trei.

Asistăm la dispariția neconsemnată a arhitecturii tradiționale care a îmbrăcat forme specifice, definitorii în diferitele zone ale țării. Cercetarea și evidența sistematică a patrimoniului rural nu se urmărește ferm, prin măsuri legislative și susținere materială, dublate de educarea proprietarilor și autorităților pentru reabilitarea și conservarea patrimoniului sătesc.

Academia Română, prin atribuțiile sale de a cultiva și promova știința și cultura națională, se preocupă activ de salvarea și punerea în valoare a peisajului cultural național.

În acest sens, încă din 2002 Academia Română a acționat pentru ca patrimonial cultural specific zonei Roșia Montană, anticul Alburnus Maior, să nu fie mutilat iremediabil prin exploatarea exhaustivă în mină (carieră) deschisă a resturilor zăcămintului de aur, exploatat încă din epoca preistorică, deoarece întreaga zonă se constituie ca un peisaj cultural definit prin dezvoltarea unei civilizații multietnice în condițiile geografice specifice.

Membrii Academiei, luând în considerare studiile proprii precum și rezultatele deosebite obținute prin cercetările interdisciplinare efectuate sub egida Ministerului Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național, au insistat ca patrimonial cultural să fie păstrat, iar dezvoltarea durabilă să se facă prin cultivarea interesului pentru specificul patrimoniului minier, al vieții centrului urban, și nu în cele din urmă, a celui rural. Viața cotidiană a moșilor se desfășoară în "crânguri"- sate dispersate, cu locuințe apărute acolo unde se află sursa de existență a familiei, lotul agricol, pășunea, pădurea sau exploatarea minieră.

Participanții la festivitățile prilejuite împlinirii a 20 de ani de activitate OVR închinată salvării satului românesc: membri fondatori OVR, academicieni, profesori, cercetători, jurnaliști etc consideră că zona Roșia Montană trebuie protejată, deoarece, sub presiunea celor care urmăresc numai profitul din exploatarea auriferă sunt afectate profund tradiția, cultura, peisajul, într-un cuvânt, viața oamenilor, de fapt acțiunea lor lovește acum, tot așa de periculos ca și în cazul deciziilor lui

Figura 1. Logo-ul Academiei Române
Figure 1. Logo de l'Académie Roumaine

« Résolution »

Lettre officielle de la Conférence de l'OVR Bucarest aux autorités de l'Etat roumain

Ce texte, préparé par l'Académie Roumaine et lu par le Professeur Mircea Săndulescu, lors du colloque à Bucarest, a été proposé à l'assemblée pour qu'il soit adopté comme une « lettre officielle de la Conférence OVR Bucarest » et soit adressé aux autorités de l'Etat roumain « qui doit prendre soin, avant tout, de la protection du patrimoine national ».

Nous fêtons deux décennies d'activité de l'Opération Villages Roumains (OVR) avec la joie qu'elle est axée sur la reconnaissance et la protection des valeurs que le village roumain traditionnel a dans notre culture et dans celle de l'Europe.

Dans les moments de crise profonde produite par « la modernisation » violente de la vie du paysan roumain sous le commandement politique de la période communiste, l'activité de l'OVR s'est opposée et, en grande partie, a même réussi à empêcher la destruction massive des villages.

Hubert Rossel

**Figura 2. Citirea rezoluției de către M. Săndulescu
Figure 2. Lecture de la résolution par M. Săndulescu**

Depuis 1989, le danger de la disparition du village traditionnel n'a pas diminué ; seuls, les raisons et les moyens sont beaucoup plus variés, plus divers et, dans la plupart des cas, plus pervers. A la base de toutes les menaces à l'adresse du village, il y a la non-connaissance de la valeur historique du paysage créé par l'activité principale multiséculaire d'un peuple ayant une culture agraire prédominante, car les recherches dans le domaine de l'architecture vernaculaire, de l'ethnographie, etc. sont considérées uniquement comme archive scientifique et les

résultats sont ignorés, ne constituant pas un facteur pour suivre l'évolution de la vie dans les conditions du troisième millénaire.

Nous assistons à la disparition non consignée de l'architecture traditionnelle qui a connu des formes spécifiques, caractéristiques des différentes régions de notre pays. Les recherches et l'évidence systématiques du patrimoine rural ne sont pas surveillées de façon stricte par des mesures législatives et un soutien matériel, ni ne sont renforcées par l'éducation des propriétaires et des autorités pour réhabiliter et conserver le patrimoine villageois.

L'Académie Roumaine, par ses attributions de cultiver et de promouvoir la science et la culture nationales, se préoccupe activement de sauvegarder et de mettre en valeur le paysage culturel national.

En ce sens, dès 2002, l'Académie Roumaine a agi pour que le patrimoine culturel spécifique de la région de Roșia-Montană, l'antique Alburnus Maior, ne soit pas irrémédiablement mutilé par l'exploitation exhaustive dans la mine ouverte des restes du gisement d'or, exploité même depuis l'époque préhistorique, puisque toute la zone forme un paysage culturel défini par le développement d'une civilisation multiethnique dans des conditions géographiques spécifiques.

Les membres de l'Académie Roumaine, prenant en considération ses propres études, ainsi que les résultats particuliers obtenus par les recherches interdisciplinaires effectuées sous l'égide du Ministère de la Culture, des Cultes et du Patrimoine National, ont insisté pour que le patrimoine culturel soit conservé et que le développement durable se fasse par la mise en valeur de l'intérêt pour la spécificité du patrimoine minier, de la vie du centre urbain et non pas, en dernier lieu, de celui du monde rural. La vie quotidienne des Moți (habitants de la région des monts du nord-ouest de la Roumanie) se déroule dans « des bocages » – des villages dispersés –, avec des habitations apparues là où se trouve la source de l'existence de la famille : la parcelle de terre agricole, le pâturage, la forêt ou l'exploitation minière.

Ceașescu de acum două decenii privind sistematizarea satului.

Cercetarea științifică la care au participat și cercetătorii din institutele Academiei au pus în evidență aspecte definitorii pentru viața minerilor români și a obținerii aurului în ateliere romane dar și mai recente. Nimic din acest bogat peisaj antic, medieval și modern nu va fi conservat. Planul de management preconizând păstrarea izolată a unui monument funerar roman. Pentru necunoscătorii situației se afirmă că acest proiect poate fi un exemplu de protejare a patrimoniului (Regretabilă este poziția raportorului O'Hara, care servește prin afirmațiile sale mai degrabă de natură neculturală, interesele firmei canadiene).

Considerăm ca atât Domnul Președinte al României, cât și Domnul Ministru al culturii, cultelor și patrimoniului național, care s-au manifestat oficial ca protectori ai Patrimoniului Național, se vor ralia eforturilor Academiei Române de a proteja peisajul cultural complex de la Roșia Montană și din întreaga Țară a Moșilor și de a susține proiectul de înscriere a acestei

zone ca Peisaj cultural în evoluție - UNESCO. Această zonă, de o valoare istorică deosebită, prin implicarea moșilor în desfășurarea celor mai semnificative momente din istoria națională, bogată prin patrimoniul său natural, arheologic, etnografic și minier (din preistorie până azi) se definește ca una ce trebuie pusă sub protecția **Legii nr. 451 din 8 iulie 2002 pentru ratificarea Convenției europene a peisajului, adoptată la Florența la 20 octombrie 2000.**

Considerăm că prin solidarizarea OVR cu poziția Academiei Române (manifestată și anterior prin moțiunea Eybens (Isère), Franța 08-09 noiembrie 2008), vom putea pune în operă dezvoltarea perpetuă a unei comunități și a zonei care a determinat-o.

Propunem acest text pentru a fi adoptat ca scrisoare oficială a Conferinței OVR București, Academia Română, 27 februarie 2009, către autoritățile statului român care trebuie să aibă ca primă grijă protejarea patrimoniului național.

București
27 februarie 2009

Câteva reflecții ale comemorării a 20 de ani de la București

Pierre Lebacqz & Hubert Rossel

Les participants aux festivités occasionnées par la célébration des 20 ans d'activité d'OVR, dédiée à la sauvegarde du village roumain – les membres fondateurs de l'OVR, des académiciens, des professeurs, des chercheurs, des journalistes, etc. – considèrent que la région de Roşia-Montană doit être protégée parce que la tradition, la culture, le paysage, en un mot, la vie des gens, sont profondément affectés par la pression de ceux qui ne poursuivent que le profit de l'exploitation aurifère. En fait, à présent, leur action porte préjudice aussi dangereusement à la systématisation du village que les décisions de Ceauşescu, il y a deux décennies.

Les recherches scientifiques auxquelles ont participé également les chercheurs des instituts de l'Académie Roumaine ont mis en évidence les aspects caractéristiques de la vie des mineurs roumains et de l'obtention de l'or dans les ateliers roumains, mais aussi dans ceux qui sont plus récents. Rien de ce riche paysage antique, médiéval et moderne ne sera conservé, le plan d'aménagement ne préconisant la conservation isolée que d'un seul monument funéraire romain. Pour ceux qui ne connaissent pas la situation, on affirme que ce projet peut être un exemple pour la protection du patrimoine (La position du rapport O'Hara est regrettable car, par ses affirmations de nature plutôt non culturelles, elle sert les intérêts de la firme canadienne).

Nous croyons que Monsieur le Président de la Roumanie, ainsi que Monsieur le Ministre de la Culture, des Cultes et du Patrimoine National, qui se sont officiellement manifestés

comme protecteurs du Patrimoine National, se rallieront aux efforts de l'Académie Roumaine pour protéger le paysage culturel complexe de Roşia-Montană et de toute la région *Țara Moţilor* (les monts du nord-ouest de la Roumanie), et pour soutenir le projet d'inscrire cette région comme paysage culturel en évolution – UNESCO. Cette région, d'une valeur historique particulière par l'implication des Moţi dans le déroulement des moments des plus significatifs de l'histoire nationale, riche par son patrimoine culturel, archéologique, ethnographique et minier (depuis la Préhistoire jusqu'à présent) se définit comme une zone qui doit être mise sous la protection de la **Loi n°451 du 8 juillet 2002 pour la ratification de la Convention européenne du paysage, adoptée à Florence le 20 octobre 2000.**

Nous croyons que par la solidarité de l'OVR avec la position de l'Académie Roumaine (manifestée antérieurement aussi par la motion Eybens (Isère), France, les 8-9 novembre 2008), nous pourrions mettre en œuvre le développement perpétuel d'une communauté et de la région que celle-ci a déterminée.

Nous proposons que ce texte soit adopté comme une lettre officielle de la Conférence de l'OVR Bucarest, à l'Académie Roumaine, le 27 février 2009, adressée aux autorités de l'Etat roumain qui doit prendre soin, avant tout, de la protection du patrimoine national.

Bucarest

Le 27 février 2009

Traduction : Académie Roumaine

Quelques reflets de la commémoration des 20 ans à Bucarest

Hubert Rossel

București și dezastrul planificării urbanistice

Sate românești și cooperare

În cadrul colocviului « 20 de ani ai OVR-ului », una dintre temele pe larg abordate a fost noile contexte și noile deschideri care se prezentau asociației. Mediul rural a primit « partea leului », bineînțeles, cu întrebările relative la dezvoltarea lui, la integrarea de dorit și dorită (sau nu!), în lumina programelor Uniunii europene, și chestiunea nu mai puțin sensibilă a accesului la îngrijirea medicală la sate; diferite articole se referă la acestea. Dar o abordare – la prima vedere ieșită din comun – a fost prezentată de Dna Mariana Celac, arhitect și planificator urbanistic. Maria Pătroescu, profesoară la Universitate din București, membru al direcției departamentului de Geografie regională a Facultății de Geografie, și responsabilă de secția de studii regionale de Ecologie, a fost contactată inițial pentru a introduce acest subiect, dar n-a putut-o face. Specializată de asemenea și în proiecte de cercetare asupra elementelor de schimbări regionale ale mediului unde omul este mai direct implicat, Mariana Celac a atras atenția adunării asupra dezastrului planificării dezvoltării urbane a Bucureștiului... dacă putem vorbi de planificare și/sau de dezvoltare! Într-o luare de cuvânt intitulată « *Sate românești și cooperare* », ea n-a ezitat să facă o paralelă foarte strânsă între distrugerea actuală a patrimoniului orașului – și a dimensiunii culturale pe care acesta o poartă – și cea a distrugerii planificate a satelor, în cadrul politicii de sistematizare puse la punct de Ceaușescu. Distrugerea orașului București, a spiritului său și a tradițiilor sale culturale, este de aceeași natură ca și distrugerea satelor în sensul că se suprimă spațiul construit și referințele culturale a căror expresie este acesta. Lupta pentru identitate este prin urmare aceeași. Ea își termină cuvântul cu o întrebare ironică și provocatoare în aceeași timp: « *OVR, Opération Villages Roumains, n-ar putea întreprinde același demers al indignării și al salvării în ceea ce privește orașul București ?* »

În fața acestui subiect important, a cărui cauză nu ne poate lăsa insensibili – și contactul luat cu Dna Pătroescu rămânând fără succes – Comitetul OVR-Elveția s-a adresat unei asociații foarte active în lupta împotriva dispariției progresive a sufletului și spiritului Bucureștiului. « *Asociația Salvați Bucureștiul* » ne-a autorizat să ne inspirăm într-un mod considerabil din dosarele ei, ca să vă prezentăm această chestiună delicată a planificării dezastruoase a orașului și a distrugerii clădirilor ei celor mai caracteristice, cele mai bogate din punct de vedere cultural, și dezastrul urbanismului care o cangrenează în prezent.

Acest articol preia principalele elemente ale situației cu care este confruntat orașul (cum ar fi traficul, spațiile verzi, poluarea și sănătatea publică, creșterea exagerată a densității construcțiilor și a demolărilor monumentelor istorice); o prezentare a mecanismelor care favorizează agresiunea urbană; câteva soluții și câteva posibilități pentru societatea civilă, precum și rolul mass-mediilor.

I. Situația

1. Dezvoltarea urbană și consecințele ei asupra traficului

a) Haosul urbanistic creat de folosirea abuzivă a PUZ

Coerența urbanistică a oricărui oraș civilizată este asigurată de un Plan Urbanistic General (PUG) și de un Regulament Local de Urbanism (RLU) aferent. Acestea reglementează amplasarea și realizarea construcțiilor în diferitele zone și asigură funcționalitatea tuturor utilităților. A transporturilor, în particular. Acolo unde PUG este prea general, autoritatea locală elaborează un Plan Urbanistic Zonal (PUZ), care detaliază parametrii PUG pe o anumită zonă, fără a-i schimba parametrii esențiali (procentul de ocupare al terenului – POT, coeficientul de ocupare al terenului – CUT, înălțimea maximă – Hmax).

Unică în Europa, legea urbanismului din România permite ca PUZ să fie elaborat în urma unei inițiative private și nu de autoritatea locală. De asemenea, permite ca PUZ să schimbe radical parametrii PUG. Folosind aceste prevederi, dezvoltatorul imobiliar propune un PUZ pentru parcela sa (uneori de doar 100 metri pătrați), care permite construirea mult mai înaltă și mai densă decât pe parcelele vecine. Obedient în fața sa, Consiliul General al Municipiului București (CGMB) abuzează de derogarea de la PUG și aprobă aceste PUZ-uri. PUZ devine principalul instrument de distorsionare a orașului și a vieții locuitorilor săi! În fiecare an se aprobă 200-300 de PUZ-uri, fiecare cu derogări de la PUG. Dintre acestea, aprox. 100 de PUZ-uri pentru construcții foarte înalte au fost aprobate în 2007. Datorită lor vedem imobile de 20 de etaje în cartiere de imobile de 4 etaje (cf. Fig. 1).

Bucarest et le désastre de la planification urbaine

Villages roumains et coopération

Dans le cadre du colloque sur les 20 ans d'OVR, un des thèmes aborda de façon plus précise les nouveaux contextes et les nouvelles ouvertures qui se présentaient à l'association. Le milieu rural reçut la part du lion, bien évidemment, avec les questions relatives à son développement, son intégration souhaitable et souhaitée (ou non !), à la lumière des programmes de l'Union européenne, et la question non moins sensible de l'accès aux soins dans les villages ; différents articles y font allusion. Mais une approche – à première vue plus étonnante – fut présentée par Mariana Celac, architecte et aménagiste urbaine. Maria Pătroescu, professeur à l'Université de Bucarest, membre de la direction du département de Géographie régionale de la Faculté de Géographie – elle y est plus particulièrement responsable de la section des études régionales d'Ecologie –, avait d'abord été pressentie pour aborder ce sujet mais ne put le faire. Egalement spécialisée dans les projets de recherche sur les éléments de changements régionaux de l'environnement où l'homme est plus directement impliqué, Mariana Celac attira l'attention de l'assemblée sur le désastre de la planification du développement urbain de Bucarest... si on peut parler de planification et/ou de développement ! Dans une intervention intitulée « *Villages roumains et coopération* », elle n'hésita pas à établir un parallèle très étroit entre la destruction actuelle du patrimoine de la ville – et de toute la dimension culturelle dont elle est porteuse – avec celle de la destruction planifiée des villages, lors de la politique de systématisation mise en place par Ceaușescu. La destruction de la ville de Bucarest, de son esprit et de ses traditions culturelles, est de même nature que la destruction des villages en ce sens que l'on supprime l'espace bâti et les références culturelles dont il est l'expression. Le combat pour l'identité est donc le même. Et de terminer son intervention par une question ironique et provocatrice à la fois : « *L'OVR, Opération Villages Roumains, ne pourrait-elle entreprendre la même démarche d'indignation et de sauvetage vis-à-vis de la ville de Bucarest ?* »

Devant ce sujet important, dont la cause ne peut nous laisser insensible, et les contacts pris avec Mme Pătroescu n'ayant pas abouti, le Comité d'OVR-Suisse s'est adressé à une association très active dans la lutte contre la disparition progressive de l'âme et de l'esprit de Bucarest. L' « *Asociația Salvați Bucureștiul* » (*Association Sauvez Bucarest*) nous a autorisé à puiser largement dans ses dossiers pour vous présenter cette question délicate de la planification désastreuse de la ville et de la destruction de ses immeubles les plus caractéristiques, les plus riches culturellement parlant, et du désastre de l'urbanisme qui la gangrène actuellement.

Cet article reprend les principaux éléments de la situation auxquels la ville est confrontée (tels que le trafic, les espaces verts, la pollution et la santé publique, l'accroissement exagéré de la densité des constructions, des démolitions de monuments historiques) ; une présentation des mécanismes qui favorisent l'agression urbaine ; quelques solutions et quelques possibilités pour la société civile, ainsi que le rôle des mass-media.

I. Situation

1. Développement urbain et conséquences sur le trafic

a) *Le chaos de l'urbanisme*

La cohérence de l'urbanisme de tout pays civilisé se fonde sur un Plan Directeur de l'Urbanisme (PDU), suivi d'un Règlement local de l'Urbanisme (RLU). Les deux sont à la base de la localisation et de la réalisation de toute construction dans les différentes zones, et assurent le fonctionnement de tout service public, particulièrement des transports. Lorsque le PDU est trop général, l'autorité locale établit un Plan Urbain des Zones (PUZ), qui détaille les paramètres du PDU pour une certaine zone, sans en altérer les paramètres essentiels (le pourcentage de l'occupation des sols – POS, le coefficient d'occupation des sols – COS, la hauteur maximum – Hmax).

Unique en Europe, la loi roumaine de l'urbanisme permet l'élaboration d'un PUZ par des initiatives privées, à la place des autorités locales. Elle permet aussi des changements radicaux des paramètres du PDU. En utilisant ces possibilités, tout investisseur immobilier propose un PUZ pour sa parcelle (parfois inférieure à 100 m²), lui permettant de construire beaucoup plus haut et plus densément que sur les parcelles voisines.

Le Conseil Général de la Municipalité de Bucarest (CGMB) abuse des dérogations du PDU et approuve ces PUZ de façon soumise. Ainsi, les PUZ deviennent le principal instrument de distorsion de la ville et de l'agression du bien-être de ses habitants ! De 200 à 300 PUZ sont approuvés chaque année, modifiant les PUZ ; ainsi quelque 100 PUZ ont été approuvés pour des immeubles très hauts rien qu'en 2007. C'est la raison pour laquelle on peut voir des immeubles de 20 étages dans des quartiers de constructions de 4 étages (cf. Fig. 1).

www.salvatibucurestiul.ro

Figura 1. Imobil de 10 etaje la intersecția str. Rosetti – str. Toamnei, sectorul 2, într-un cartier cu imobile P+1, construite pe suprafețe de 150-200mp cu POT peste 90%.

Figure 1. Immeuble de 10 étages à l'intersection de la rue Rosetti et de la rue Toamnei, secteur 2, dans un quartier avec des immeubles P+1, construit sur une surface de 150-200 m² avec un POS de plus de 90 %.

Fiecare din aceste PUZ-uri are un aviz din partea Direcției Transporturi, Drumuri, Sistematizarea Circulației din cadrul Primăriei Municipiului București, care ar trebui teoretic să estimeze cât de mult afectează traficul zonei construirea unui imobil mai mare. Direcția acordă cu generozitate avize tuturor solicitanților.

Nu numai că actualul plan urbanistic general este anulat de abuzul de PUZ-uri iar Bucureștiul se prezintă oricărui privitor ca un oraș incoerent, dar autorității locale îi lipsește orice strategie de dezvoltare pentru viitor. Asta în condițiile în care România a semnat la 25 mai 2007 “Carta de la Leipzig pentru orașe Europene Durabile”, care prevede “folosirea instrumentului dezvoltării urbane integrate și utilizarea modurilor de administrare adaptate pentru implementarea sa”.

b) Consecința: densificarea locuirii, în special în centru

Bucureștiul are o densitate de 9.009 de locuitori pe kilometru pătrat. În comparație, Berlinul are 3.905, Viena 3.850 iar Budapesta 3.674 locuitori pe kilometru pătrat. Se consideră că nivelul de la care confortul social scade acut este de 3.500 locuitori pe kilometru pătrat.

Cu toate acestea, în București se acordă în neștire autorizații de construcție în locuri deja suprapopulate. Orice teren liber este vânat, fie el parcare, spațiu verde sau loc de joacă pentru copii.

Peste tot în lume, hipermarketurile sunt construite la marginea orașelor, pentru a nu genera trafic suplimentar. În București le-a fost permisă și încă le mai este permisă amplasarea în interiorul orașului, cu efecte devastatoare asupra traficului.

Efectul cel mai grav asupra traficului îl au însă imobilele de birouri construite în centru. Exemplele sunt deja de ordinul sutelor pentru imobile medii și de ordinul zecilor pentru imobile mari și foarte mari. Chiar dacă au parkinguri proprii, mașinile angajaților din aceste imobile intră și ies de obicei la aceeași oră în străzile înguste ale centrului.

c) Consecința: un oraș sufocat de trafic

Viteza medie de deplasare în centrul Bucureștiului a scăzut de la 15 km/oră în 2000 la sub 10 km/oră în 2006. Pe arterele principale, situația este și mai dificilă: viteza medie la o oră de vârf pe bd. I. C. Brătianu între Piața Unirii și str. Colței a fost de 2 km/oră în 2007!

Viteza extrem de redusă provoacă pierderi tuturor sectoarelor economice, pierderi suportate în cele din urmă de clienții finali, locuitorii Bucureștiului. Conform unui studiu realizat de Asociația Română a Antreprenorilor în Construcții, valoarea pierderilor anuale înregistrate în București datorită traficului se ridică la 180 milioane de euro.

Timpul mediu de ajungere al ambulanței la cazurile urgente a urcat de la 12 minute în 2002 la 18 minute în 2005 și la 35 minute în 2006. În consecință, a crescut numărul de decese înregistrate de serviciul de ambulanță: 2.313 persoane au murit în 2006 în intervalul de timp de la primirea apelului de către dispecerat și sosirea ambulanței la caz.

d) Incoerența sistemului de transport în comun

În orice oraș normal cu densitate mare de locuitori, transportul în comun reprezintă principala opțiune de transport a locuitorilor. În București, din cauza deficiențelor transportului în comun pe care le vom enumera, principala opțiune de transport o constituie autoturismul. De aici, sufocarea traficului. (...)

Pistele speciale pentru bicicliști sunt o soluție alternativă de trafic în multe orașe occidentale. Trasate de pe o zi pe alta, cele din București se dovedesc nefuncționale. Ca dovadă, nu vedem pe ele nici un biciclist (cf. Fig. 2) !

2. Sănătatea populației, poluarea, parcurile și locurile de joacă pentru copii

a) Poluarea și starea de sănătate a populației

Deja în 2004, media anuală pentru dioxid de azot (NO₂) în București a fost de 47,5 μg/m³, în vreme ce concentrația

Chacun de ces PUZ a reçu une autorisation de la Direction des Transports, des Routes et de la Régulation du trafic, émanant de la Municipalité de Bucarest, qui devrait – du moins en théorie – évaluer les conséquences sur le trafic de la construction de ces grands édifices. La Direction accorde généreusement des autorisations à toutes les sollicitations.

Non seulement le PDU est constamment invalidé par l'abus des PUZ, et l'incohérence de Bucarest apparaît à tout observateur, mais les autorités locales manquent de toute stratégie de développement pour le futur. Et ceci se passe malgré le fait que la Roumanie a ratifié, le 25 mai 2007, la « Charte de Leipzig pour le Développement durable des villes européennes », qui précise : « l'usage d'instruments pour un développement urbain intégré et son application par des mesures administratives adéquates ».

b) Conséquence: accroissement de la densité des constructions, spécialement dans le centre

Bucarest a une densité de 9 009 habitants au kilomètre carré. En comparaison, Berlin en a 3 905, Vienne 3 850 et Budapest 3 674. On considère 3 500 hab./km² comme le seuil au-delà duquel le confort social décline rapidement.

Malgré cela, à Bucarest, on continue à accorder des permis de construire dans des zones déjà surpeuplées. On se met en chasse pour tout terrain non construit, soit comme zone de parcage, comme espace vert ou comme terrain de jeu pour les enfants.

Partout ailleurs, dans le monde, les hypermarchés sont construits aux périphéries des villes, pour éviter de générer tout trafic supplémentaire. A Bucarest, on permet encore de les construire à l'intérieur de la ville, avec des effets dévastateurs pour le trafic.

Mais l'effet le plus dommageable sur le trafic est causé par la construction des bureaux dans le centre-ville. Des exemples existent par centaines pour des bâtiments de dimension moyenne et par dizaines pour des grands et très grands édifices. Car, même s'ils ont leurs propres places de parc, ces voitures ont l'habitude d'arriver et de partir aux mêmes heures, engorgeant les rues étroites du centre-ville.

c) Conséquence: une ville qui suffoque sous le trafic

La vitesse moyenne de déplacement dans le centre de Bucarest est tombée de 15 km/h en 2000 à moins de 10 km/h en 2006. La situation est même pire sur les artères principales : la vitesse moyenne aux heures de pointe sur le boulevard I.C. Brătianu, entre la Piața Unirii et la rue Colței, était de moins de 2 km/h en 2006 !

La vitesse extrêmement faible provoque des pertes dans tous les secteurs économiques, pertes supportées en fin de parcours

par le client, l'habitant de Bucarest. Une étude réalisée par l'Association roumaine des Entrepreneurs en construction montre que les pertes annuelles causées par le trafic à Bucarest se montent à 180 millions d'euros.

Le temps moyen mis par une ambulance pour arriver sur place en cas d'urgence est passé de 12 minutes en 2002 à 18 minutes en 2005, et à 35 minutes en 2006. Conséquence : le nombre de décès enregistré par le service des ambulances est monté à 2 313 personnes en 2006, entre le moment du premier appel et le moment d'arrivée à destination.

d) Incohérence du système de transport en commun

Dans toute cité normale à haute densité de population, les transports en commun représentent la principale option de transport pour les habitants. A Bucarest, à cause des déficiences du système de transport en commun, la principale option est la voiture individuelle. D'où les habituels engorgements de trafic. (...)

www.salvatibucurestiul.ro

Figura 2. Stâlp în mijlocul pistei pentru biciclete !
Figure 2. Un poteau au milieu d'une piste cyclable !

Des pistes cyclables spécifiques sont une alternative valable dans beaucoup de villes occidentales. A Bucarest, leur tracé a été fait de façon empirique et non professionnelle. Raison pour laquelle on n'y voit pas un seul cycliste (cf. Fig. 2) !

2. Santé publique, pollution, places de parc et terrains de jeu pour les enfants

a) Pollution et état de la santé publique

En 2004 déjà, le niveau moyen de dioxyde d'azote (NO₂) à Bucarest, était de 47,5 µg/m³, alors que la concentration maximum admise pour la santé publique est de 40 µg/m³, et de 30 µg/m³ pour la végétation.

maximă admisă pentru protecția sănătății umane este de 40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, iar pentru protecția vegetației 30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$.

Concentrațiile de benzen din vecinătatea străzilor aglomerate atingeau deja în mai 2003 18 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, în vreme ce concentrația maximă admisă este de 10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, iar directiva 2000/69/EC a Uniunii Europene prevede reducerea acesteia la 5 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Benzenul este corelat cu riscul de apariție a leucemiei mieloid. (...)

Praful depășea și el, deja în 2004, concentrația maximă admisă. Astfel, media anuală pentru PM10 (particule de praf cu diametrul mai mic de 10 μm) pentru București era de 57,5 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, în vreme ce concentrația maximă admisă pentru protecția sănătății umane este de 40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Nivelul de praf din atmosferă este corelat cu apariția bolilor respiratorii acute și a bolilor cardiace. (...)

Poluarea sonoră depășește frecvent pe arterele principale de circulație cu 20-30 dB nivelul admisibil de 70 dB.

b) Un oraș cu puține parcuri, fără locuri de joacă pentru copii, fără baze sportive

În 1989 Bucureștiul avea 3.470 hectare de spațiu verde. În 2004 mai rămăseseră 1.710 hectare. Nu există o cifră oficială pentru 2007, dar aceasta este probabil 1.400-1.500 hectare. Astfel, Bucureștiul are sub 7 metri pătrați de spațiu verde pe cap de locuitor, față de 32 de metri pătrați în Varșovia, 64 mp în Londra sau 83 mp în Stocholm. Organizația Mondială a Sănătății recomandă 50 mp pe cap de locuitor, iar normele europene prevăd 26 mp pe cap de locuitor.

Din 1990 au dispărut 600.000 de copaci din aliniamentele stradale și 1.500.000 de copaci în total, conform Eco Civica.

A fost defrișat cordonul de protecție din jurul Bucureștiului. Conform Eco Civica, în partea de nord a orașului, pădurea Corbeanca 1 a dispărut integral, pădurea Corbeanca 2 este pe cale de dispariție, iar din Pădurea Băneasa s-au defrișat 200 hectare. Refacerea cordonului de protecție se află de câțiva ani în stare de intenție. În consecință, praful din Câmpia Bărganului întră nestingherit în oraș.

Ne-am obișnuit să ne vedem copiii jucându-se pe asfalt, între mașini și containere de gunoi. Conform Eco Civica, din 1990 au

dispărut din București 45 de baze sportive. Deși în tot orașul există doar șase ștranduri, Ștrandul Tineretului, de care vom vorbi în paragrafele 2.3. și 5.2., nu a funcționat în 2007 și are șanse mari de a fi demolat și înlocuit de imobile P+23. Terenul aferent școlilor a fost redus și el în foarte multe cazuri.

De ce ?

c) Politica CGMB și a Guvernului de restituire și înstrăinare a parcurilor, a zonelor verzi și a bazelor sportive

CGMB s-a grăbit să onoreze cererile de restituire pentru parcuri și spații verzi, fără ca legea să îl constrângă. În loc ca, dimpotrivă, să răscumpere de la proprietari spațiile verzi revendicate și alte terenuri virane pe care să le amenajeze ca spații verzi în folosul comunității. Astfel, 7,2 hectare din Parcul Herăstrău și 10 hectare din Parcul Tineretului au fost retrocedate. La fel s-a întâmplat cu 4,5 hectare din Parcul Verdi din cartierul Floreasca, cu 12 hectare din Parcul IOR, cu 7,2 hectare din Parcul Prisaca Dornei, iar exemplele pot continua. (...)

Mulți din cei 1.500.000 de copaci au fost tăiați pentru a extinde construcții sau parcări, iar exemplele sunt nenumărate.

Mulți au dispărut însă din pură prostie, urmare a "toaletărilor" exagerate (peste 30% din coroană) și executate în anotimpuri nepotrivite. Mare păcat: în afară de oxigenul pe care îl produce, un copac matur reține 20 kg de praf.

3. Patrimoniul și identitate. Turism

Specialiștii sunt de acord că agresiunea asupra patrimoniului arhitectural-urbanistic al Bucureștiului înregistrată după 1990 o întrece pe cea a regimului Ceaușescu!

În vreme ce toate orașele civilizate își păstrează și chiar își reconstituie patrimoniul istoric, Bucureștiul se prezintă ca un oraș de lumea a treia, urât, cu o identitate incertă. Se explică astfel de ce Bucureștiul atrage un număr ridicol de turiști străini. În vreme ce numărul turiștilor străini cazați în unități de cazare în Budapesta în 2006 a fost de 1,8 milioane, numărul turiștilor străini cazați în unități de cazare în București în 2005 a fost de 450.000. Dintre aceștia însă, peste 90% îl constituie turismul de

afaceri, deci turismul clasic aduce Bucureștiului mai puțin de 50.000 turiști străini pe an.

www.salvatibucurestiul.ro

Figura 3. Biserica Armenească, monument istoric, sectorul 2, lângă care a fost lipit un turn de 18 etaje. Urmare a presiunii asupra solului, biserica a suferit trei crăpături serioase.

Figure 3. L'église arménienne, monument historique, secteur 2, à côté de laquelle on a construit une tour de 18 étages. A cause de la pression de la tour sur le sol, trois fissures sérieuses se sont déjà produites.

Les concentrations de benzène le long des voies principales de l'agglomération atteignaient déjà $18 \mu\text{g}/\text{m}^3$, alors que le maximum autorisé est de $10 \mu\text{g}/\text{m}^3$, et que la directive européenne 2000/69/EC prévoit sa réduction de $5 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Le benzène est corrélé au risque d'apparition de la leucémie myéloïde. (...)

La poussière dépassait la concentration admise en 2004 déjà. Ainsi, la concentration moyenne annuelle de PM10 (particules de poussière avec un diamètre de moins de $10 \mu\text{m}$) pour Bucarest était de $57,5 \mu\text{g}/\text{m}^3$, alors que le maximum autorisé pour la protection de la santé publique est de $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Le niveau de poussière dans l'atmosphère est corrélé avec l'apparition de difficultés respiratoires aiguës et d'affections cardiaques. (...)

Le long des grands axes de circulation, la pollution sonore dépasse de 20-30 dB le niveau autorisé de 70 dB.

b) Une ville avec peu de places de parc, sans terrain de jeu pour les enfants, sans facilités sportives

En 1989, Bucarest avait 3 470 hectares d'espaces verts. En 2004 ne survivaient plus que 1 710 hectares. Bien qu'il n'existe pas de statistiques officielles pour 2007, la valeur actuelle doit probablement osciller autour de 1 400 – 1 500 hectares. Bucarest a donc moins de 7 m^2 d'espaces verts par habitant, alors que Varsovie en a 32 m^2 , Londres 64 m^2 et Stockholm 83 m^2 . L'Organisation mondiale de la Santé (OMS) recommande 50 m^2 par habitant et l'acquis européen tourne autour de $26 \text{ m}^2/\text{hab}$.

Depuis 1990, 600 000 arbres ont disparu le long des rues et 1 500 000 arbres en tout, selon le rapport de l'ONG Eco Civica.

La ceinture verte de protection autour de Bucarest a été coupée. Selon Eco Civica, les forêts de Corbeanca 1 ont totalement disparu dans la partie nord de la ville, et celles de Corbeanca 2 sont sur le point de connaître le même sort, puisqu'on a déjà défriché 200 hectares des bois de Băneasa. La restauration de la ceinture verte restera au stade des bonnes intentions pendant de nombreuses années, si bien que les vents poussiéreux de la plaine de Bărăgan pourront envahir librement la ville.

Il est très fréquent de voir des enfants jouer sur l'asphalte, entre les voitures et les conteneurs à ordures. Eco Civica rapporte que 45 centres de sports ont disparu à Bucarest depuis

1990.

Bien qu'il n'existe que 6 piscines pour toute la ville, le Strandul Tineretului a été hors-service durant l'année 2007, et il y a de bonnes raisons de penser qu'il sera démolé et remplacé par un édifice de 23 étages. Les écoles et les complexes scolaires ont été réduits de façon drastique dans de nombreux cas.

Pourquoi ?

c) Politique du Conseil Général de la Municipalité de Bucarest (CGMB) et du gouvernement sur la restitution et l'aliénation des zones de parcs, des zones vertes et des complexes sportifs

Au lieu de racheter les zones de parcage et autres terrains vagues aux propriétaires légaux pour en faire des espaces verts au service de la communauté, le CGMB s'est précipité pour approuver les demandes de restitution des terrains pour en faire des parcs et des espaces verts sans la moindre contrainte légale. C'est ainsi que 7,2 hectares du parc Herăstrău et 10 hectares du parc Tineretului ont été rétrocédés à leurs propriétaires. La même situation s'est passée avec les 4,5 hectares du parc Verdi dans le district Florească, et les 7,2 hectares du parc Prisaca Dornei. Des exemples semblables peuvent être donnés sans fin. (...)

De nombreux arbres parmi les 1 500 000 ont été abattus pour permettre l'extension de constructions ou de places de parc

pour les voitures ; de tels exemples sont virtuellement sans fin. Beaucoup de ces arbres ont pourtant disparu par simple stupidité, suite à un « toilettage » excessif (plus de 30 % de la couronne) ou pour avoir été faits en dehors de la saison adéquate. Quelle honte : à côté de l'oxygène qu'il peut produire, un arbre adulte peut retenir jusqu'à 20 kg de poussière.

3. Patrimoine et identité. Tourisme

Les spécialistes s'accordent à dire que l'agression sur le patrimoine architectural de Bucarest enregistré depuis 1990 est pire que celui du régime de Ceaușescu !

Alors que toute ville civilisée entretient et même réhabilite son patrimoine historique, Bucarest se présente comme une ville du Tiers Monde, laide et avec une identité incertaine. C'est pourquoi Bucarest attire un nombre ridiculement bas de touristes étrangers. Alors que Budapest a attiré plus de 1,8 million de touristes étrangers en 2006, Bucarest n'a

Hubert Rossel

Figura 4. Catedrala Sf. Iosif, sectorul 1, lângă care, la o distanță de 6-8 metri, a fost construit un turn de 19 etaje.

Figure 4. La cathédrale St-Joseph, secteur 1, à côté de laquelle on a construit une tour de 19 étages, à 6-8 mètres de distance.

a) Agresiuni asupra monumentelor istorice

Prezentăm mai jos doi exemple din câteva zeci. În fiecare din ele, clădirea nouă este inserată în zona de protecție a monumentului istoric (cf. Fig. 3 și 4).

b) Agresiuni asupra siturilor cu valoare arhitecturală

www.salvatibucurestiul.ro

Figura 5. Sediul secției 1 de Poliție din Bd. Lascăr Catargiu nr. 22, sectorul 1.

Figure 5. Le poste de police de la section 1 au Bvd. Lascăr Catargiu N° 22, secteur 1.

Identitatea unui oraș nu este dată doar de monumentele istorice, ci și de ansambluri cu valoare urbanistic-arhitecturală definite ca zone protejate. În București, coerența arhitecturală a multor astfel de zone a fost grav alterată prin distrugerea unor clădiri valoroase și/sau prin implanturi nepotrivite. Un exemplu de implanturi nepotrivite, mai sus (cf. Fig. 5). (...)

www.salvatibucurestiul.ro

Figura 6. Șos. Kiseleff nr. 35-37, sectorul 1. Monument istoric. Clădire lăsată intenționat în distrugere.

Figure 6. Chaussée Kiseleff, N° 35-37, secteur 1. Monument historique laissé volontairement à l'abandon.

c) Demolări de case de patrimoniu și, mai general, de case cu valoare arhitecturală

După 1990, au fost demolate în București sute de case cu valoare arhitecturală, unele dintre ele monumente istorice. Câteva exemple mai jos (cf. Fig. 6-9).

www.salvatibucurestiul.ro

Figura 7. Str. Jean-Louis Calderon nr. 50, sectorul 2. Clădire abandonată.

Figure 7. Rue Jean-Louis Calderon, N° 50, secteur 2. Bâtisse abandonnée.

d) Agresiunea asupra patrimoniului industrial

Peste tot în lume, obiectele reprezentative ale arhitecturii industriale intră în patrimoniul cultural. În București, Moara lui Assan, Fabrica de Bere Bragadiru sau Atelierele Tipografice "Cartea Românească" ar merita cu prisosință să fie restaurate și să reintre în circuitul cultural. Ele sunt din păcate lăsate să se prăbușească, presiunea dezvoltatorilor imobiliari asupra terenul de sub ele convingând probabil autoritățile mai mult decât valoarea lor culturală.

e) Demolarea piețelor tradiționale

Pentru orice oraș care se respectă, piețele reprezintă un element de identitate. Pentru orice turist, piața veche a orașului este o destinație obligatorie. În mod aberant, marea majoritate a piețelor din România, când n-au devenit mall-uri sau parcuri (vezi Piața Sf. Anton, lângă Curtea Veche) au devenit paralelipede de termopan (cf. Fig. 10).

O explicație vine din incompetența urbanistică și/sau reaua voință a primarilor de sector. Vom găsi o a doua explicație în paragraful II, 1, b & c : autoritățile locale nu sunt obligate de lege să organizeze concurs urbanistic pentru amenajările și construcțiile publice. În consecință, organizează licitații în care prețul minim este principalul criteriu.

compté que 450 000 nuitées en 2005. Et encore, il faut mentionner que plus de 90 % représente un tourisme d'affaires, le tourisme classique représentant moins de 50 000 étrangers par année à Bucarest.

a) Agression des monuments historiques

Nous ne présentons que deux exemples parmi des dizaines d'autres. Dans chaque cas, le nouveau bâtiment est inséré dans une zone de protection d'un monument historique (cf. Fig. 3 & 4).

b) Agression de sites ayant une valeur architecturale

L'identité d'une ville ne repose pas seulement sur ses monuments historiques, mais aussi sur ses sites et ensembles ayant une valeur architecturale, définies comme zone protégée. A Bucarest, la cohérence architecturale de plusieurs de ces zones a été gravement altérée par la destruction d'édifices de valeur et/ou par des implantations inappropriées. Un exemple est représenté à la Fig. 5. (...)

www.salvatibucurestiul.ro

Figure 8. Casa din str. Visarion nr. 8, colț cu Bd. Lascăr Catargiu, sectorul 1. A fost incendiată de câteva ori de proprietarul său, care nu avea aviz de demolare. Se vede cu ochiul liber că imobilul nu este în pericol de prăbușire (decât ajutat). Ordinul Arhitecților din România, filiala București, și Institutul Național al Monumentelor Istorice nu au reușit să convingă Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a Municipiului București includerea acesteia în lista monumentelor istorice. Foto și informații: Cristian Malide.

Figure 8. La maison du N° 8 de la rue Visarion, au coin du Bvd Lascăr Catargiu, secteur 1. Son propriétaire y a mis le feu à plusieurs reprises parce qu'il n'obtenait pas le permis de démolition. Il est facile de voir que cet immeuble ne risque pas de s'écrouler (à moins qu'on ne l'y aide). L'Ordre des Architectes de Roumanie, section de Bucarest, et l'Institut national des Monuments historiques n'a pas pu convaincre la Direction de la Culture, des Cultes et du Patrimoine culturel de la Municipalité de Bucarest d'inclure cet édifice dans la liste des monuments historiques. Photo et informations : Christian Malide.

c) Démolition d'édifices faisant partie du patrimoine et, plus généralement, de maisons à haute valeur architecturale

Depuis 1990, des centaines de maisons ont été démolies à Bucarest, ayant une valeur architecturale ou, pour certaines

Hubert Rossel

Figure 9. Același imobil, câteva luni mai târziu. În continuare fără autorizație de demolare, proprietarul i-a demolat într-o noapte acoperișul. (ndlr: poza făcută în februarie 2009 în timpul zilelor de comemorare a celor 20 de ani OVR)

Figure 9. Le même bâtiment quelques mois plus tard. Toujours sans avoir obtenu le permis de démolition, le propriétaire a démolit la toiture en une nuit. (ndlr : photo prise en février 2009, pendant les journées de commémoration du 20e anniversaire d'OVR)

d'entre elles, relevant du patrimoine historique. Quelques exemples sont présentés aux Fig. 6-9.

d) Agression du patrimoine industriel

Partout dans le monde, des bâtiments ayant une valeur architecturale industrielle dépendent du patrimoine culturel. A Bucarest, le Moulin de Assan, la brasserie Bragadiru ou l'atelier d'impression « Cartea Românească » mériteraient d'être complètement restaurés et inclus dans des circuits culturels. Malheureusement, ils sont laissés à l'abandon. Et la pression mise par les investisseurs immobiliers sur les terrains sera probablement plus forte, aux yeux des autorités, que leur valeur culturelle.

e) Démolition des marchés traditionnels

Pour toute cité qui se respecte, les marchés constituent un élément de leur identité. Le vieux marché de la ville est une destination incontournable pour tout touriste. Mais la grande majorité des marchés de Roumanie ont été transformés, de façon aberrante, en centres commerciaux ou en places de parcs pour les véhicules (comme le marché Saint-Antoine, près du Curtea Veche), à moins qu'ils ne soient devenus des « boîtes parallépipédiques » munies de fenêtres en thermopan (cf. Fig. 10).

Une explication vient de l'incompétence de l'urbanisme et/ou de la mauvaise volonté du maire du secteur. Une seconde explication se trouve dans les paragraphes II, 1, b & c : les autorités ne sont pas légalement tenues d'organiser un concours urbain pour l'aménagement et les constructions publiques. Au

II. Mecanismele și rolul instituțiilor¹

1. Mecanisme legislative

a) Legislația urbanistică în general

Există numeroase lipsuri și incompatibilități în legislația relativă la urbanism din România. O sinteză a acestora se găsește în "Raportul experților francezi referitor la elaborarea codului urbanismului în România". Cele mai importante, unice în Europa, sunt:

- Lipsa unei limitări a derogării de la Planul Urbanistic General (PUG) prin Planul Urbanistic Zonal (PUZ). Astfel, urbanismul unei localități este lăsat, fără posibilitate de control, la îndemâna Consiliului Local, adesea corupt, care poate decide înălțarea unui bloc de 24 de etaje într-o zonă de 4 etaje sau a unor construcții în parcuri.

- Posibilitatea ca o persoană sau o instituție privată să propună un PUZ, când peste tot în lume acesta este atributul autorității locale, responsabilă cu coerența urbanistică a localității. Uzând de această prevedere aberantă, persoana sau instituția privată va elabora un PUZ care să-i optimizeze investiția ulterioară, ignorând necesitățile cetățenilor din zonă.

b) Legislația relativă la patrimoniu

O sinteză a disfuncționalităților legislative și funcționale în protecția monumentelor a fost elaborată de Pro Patrimoniu, România Noastră, Ordinul Arhitecților din România și Uniunea Arhitecților din România. (...)

c) Alte mecanisme²

- Procedura de construcție
- Procedura de demolare
- Concursurile și licitațiile
- Lipsa de transparență

2. Instituțiile

a) Investitorii și autoritățile locale

Investitorii doresc să construiască cât mai dens, cât mai înalt și cât mai ieftin. Cade în sarcina autorităților locale să apere, pentru cetățean, standardele urbanistice (funcționale și estetice). Din păcate, în lipsa unei legislații suficient de precise, autoritățile locale sunt de cele mai multe ori de partea investitorului, care realizează în România ceea ce n-ar visa vreodată să realizeze într-un stat civilizată.

b) Consiliul General al Municipiului București

S-a dovedit a fi, în majoritatea deciziilor sale, împotriva interesului general al cetățenilor. Pentru că activitatea consiliului nu este în atenția mass-media, nu există practic opoziție de

¹ Această cea de-a doua parte e trecută în revistă mai rapid, pentru că are un caracter mai tehnic și se îndepărtează mai mult de preocupările noastre culturale. Detalii legate de anumite elemente pot fi regăsite la sfârșitul articolului, în referințe. (ndlr)

² Citate dar care nu au fost reluate în acest articol. (ndlr)

opinii între consilieri. În deplină armonie, fiecare promovează interese ale grupurilor din spatele său. (...)

c) Alte instituții³

- Primarul General Adriean Videanu
- Politica de cheltuieli a CGMB
- Comisia Tehnică de Urbanism și Amenajarea Teritoriului a CGMB
- Șeful Comisiei Tehnice a CGMB, Viorel Hurduc
- Arhitectul-șef Adrian Bold
- Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a Municipiului București
- Primăriile de sector

III. Soluții și rolul mass-media

1. Soluții

După cum am văzut, problemele sunt multiple. La multe din ele, soluțiile de bun simț reies din însăși expunerea lor. Considerăm însă că societatea civilă și mass-media pot și trebuie să se concentreze în următoarele două direcții extrem de importante (cf. Fig. 11):

a) Limitarea derogării prin PUZ

Ar trebui ca, la fel ca în orice țară europeană, PUZ să detalieze PUG și să îl deroge doar în cazuri excepționale, în care autoritatea locală lansează un proiect de anvergură, prin concurs, după ce în prealabil se consultă cu cetățenii și cu asociațiile profesionale. De asemenea, să se limiteze posibilitatea propunerii unui PUZ doar la autoritățile locale și publice. Astfel, CGMB ar realiza anual câteva PUZ-uri de interes general, și nu 200-300 cum se întâmplă azi. Dispărând posibilitatea derogării prin PUZ, va dispărea atât agresiunea asupra imobilelor de patrimoniu (căci nimeni nu va avea interesul să demoleze o casă cu două etaje pentru a construi una tot de două etaje) cât și agresiunea asupra spațiilor verzi.

b) Aprobarea OUG 114/2007 pentru interzicerea construcțiilor pe spațiile verzi

Guvernul a adoptat pe 17 octombrie 2007 Ordonanța de Urgență 114/2007 de modificare a Legii Mediului, prin care se interzice schimbarea destinației, reducerea suprafețelor sau strămutarea spațiilor verzi.

E de așteptat ca această măsură să fie atacată de către grupuri de interese. Senatul este prima cameră sesizată, iar Camera Deputaților camera decizională. Deși Comisia pentru administrație publică, organizarea teritoriului și protecția mediului din Senat a dat aviz favorabil, plenul Senatului a respins ordonanța prin Legea 738/2007 din 12 decembrie 2007. Discutarea ordonanței în cadrul Comisiei pentru administrație publică, organizarea teritoriului și protecția mediului a Camerei Deputaților a fost succesiv amânată la sedințele din 12

³ Menționate dar care nu au fost reluate aici. (ndlr)

lieu de cela, ils organisent des offres publiques, avec comme critère principal le coût le meilleur marché.

Figura 10. Piața centrală a Bucureștiului, Piața Amzei din sectorul 1 atrăgea, prin arhaicul ei, turiștii străini. A fost înlocuită în perioada 2000-2004 cu această baracă metalică.

Figure 10. Le marché central de Bucarest, place Amzei, secteur 1, attirait les touristes étrangers à cause de son style ancien. Durant la période 2000-2004, il a été remplacé par cette « boîte » métallique.

II. Mécanismes et rôle des institutions⁴

1. Mécanismes législatifs

a) Survol de la législation sur l'urbanisme

Il y a un grand nombre de carences et d'incompatibilités dans la législation relative à la l'urbanisme en Roumanie. On peut en voir une synthèse dans le « Rapport des experts français sur l'élaboration d'un code d'urbanisme en Roumanie ». Les plus importantes, uniques en Europe, sont :

- Absence de limite aux dérogations du Plan urbain des Zones (PUZ) lorsqu'il s'éloigne du Plan Directeur de l'Urbanisme (PDU). Si bien que l'urbanisme d'une localité est laissé, sans aucune possibilité de contrôle, à la discrétion totale du Conseil local, souvent corrompu. Ainsi, il peut approuver la construction d'un immeuble de 24 étages dans une zone prévue pour 4 étages, ou d'une construction dans des parcs.

- Possibilité pour une personne ou une institution privée de proposer un PUZ, alors que partout ailleurs cela relève des autorités locales, seules responsables de la cohérence de l'urbanisme de la ville. Tirant avantage de cette aberration, la

⁴ Cette deuxième partie est passée en revue plus rapidement, car elle est plus technique et s'éloigne davantage de nos préoccupations culturelles. On peut en retrouver les différents éléments de façon complète dans les références qui sont données à la fin de l'article. (ndlr)

personne ou institution privée va développer un tel PUZ pour optimiser ses investissements ultérieurs, délaissant totalement les besoins des voisins de la zone.

b) Législation relative au patrimoine

Une synthèse des dysfonctionnements législatifs et opérationnels de la protection des monuments a été élaborée par des institutions telles que Pro Patrimonio, Romania Nostra [Notre Roumanie], Ordinul Arhitecților din România și Uniunea Arhitecților din România [Ordre des Architectes de Roumanie et Union des Architectes de Roumanie]. (...)

c) Autres mécanismes⁵

- Procédure de construction
- Procédure de démolition
- Concours et enchères
- Manque de transparence

2. Institutions

a) Investisseurs et autorités locales

Les investisseurs veulent construire le plus densément, le plus haut et le moins cher possible. Il tombe sous la responsabilité des autorités locales de défendre les habitants, les normes (fonctionnelles et esthétiques) de la planification urbaine. Malheureusement, en l'absence d'une législation suffisamment précise, les autorités locales travaillent le plus souvent la main dans la main avec les investisseurs, qui obtiennent en Roumanie ce qu'ils ne pourraient pas rêver obtenir dans un Etat civilisé.

b) Le Conseil général de la Municipalité de Bucarest (CGMB)

Il a prouvé que la majorité des décisions prises l'ont été contre l'intérêt général des habitants. Comme l'activité du Conseil n'est pas l'objet de l'attention des mass-media, il n'y a pratiquement pas d'opinion contraire exprimée par les conseillers. Donc, en toute harmonie, chacun défend les intérêts de ses groupes de pression.

c) Autres institutions⁶

- Le maire général, M. Adrian Videanu
- La Politique de dépense du CGMB
- La Commission technique de l'Urbanisme et de l'Aménagement du territoire du CGMB
- L'architecte en chef, Adrian Bold
- Le chef de la Commission technique, M. Viorel Hurduc
- La Direction pour la Culture, les Cultes et le Patrimoine culturel national de la Municipalité de Bucarest
- Les maires de secteur

⁵ Cités mais non repris dans cet article. (ndlr)

⁶ Mentionnées mais non reprises ici. (ndlr)

februarie, 26 februarie, 5 martie și 11 martie 2008, fie la Cererea Ministerului Mediului, fie la cererea comisiei. E în sarcina societății civile și a mass-media să urmărească traseul ordonanței în cadrul Comisiei și mai ales să o apere în momentul dezbaterii sale în plenul Camerei Deputaților.

c) Amendamente la legile asupra monumentelor

Conform studiului efectuat de *Legislația relativă la patrimoniul*, la care s-a făcut referire la punctul II, 1.

d) Punere la punct a unei strategii de dezvoltare pentru oraș

După o mare dezbateră publică cu toate părțile implicate. Actualizarea Planului general de urbanism urmând direcții strategice.

Hubert Rosset

Figura 11. « Societatea civilă » începe deja să se manifeste cu timiditate – ca și în cazul Catedralei Sf. Iosif, menționat mai devreme – dar rămâne tot la stadiul embrionar.

Figure 11. La « société civile » commence déjà timidement à se manifester – comme dans le cas de la cathédrale St-Joseph, signalé précédemment – mais elle est encore à l'état embryonnaire.

2. Rolul mass-media

a) Mesajul

Mass-media a sancționat de multe ori derapajele administrației locale. Nu întotdeauna însă ea a atins și fondul problemei. Spre exemplu, în problema traficului, nu asfaltările defectuoase și schimbarea bordurilor sunt cheia problemei, ci PUZ-urile care se aprobă în fiecare săptămână și care densifică zona centrală, cum am arătat la punctul I, 2, c. Trebuie adus în conștiința publică faptul că derogarea prin PUZ este principalul motiv al sufocării traficului!

În blocajul de trafic cauzat de căderile de zăpadă din ianuarie 2008, mass-media a acuzat autoritățile locale de ineficiența dezapezirilor. Autoritățile locale sunt vinovate, e adevărat, dar

nu dezapezirile sunt problema importantă, ci transportul în comun! În nici un oraș civilizat locuitorii nu merg fiecare cu mașina la serviciu, cum la București pare de la sine înțeles. Pentru sănătatea locuitorilor, ei înțeleg să se deplaseze cu precădere cu transportul în comun, dar pentru asta trebuie ca transportul în comun să fie funcțional!

b) Supravegherea autorităților locale

Din păcate, ONG-urile nu au în acest moment forța să supravegheze coerent activitățile autorităților locale. Ar trebui ca mass-media să suplinească această deficiență. Punctele minimale sunt:

- Ședințele CGMB (săptămânale)
- Ședințele comisiei tehnice a CGMB (săptămânale)
- Activitatea Direcției pentru Cultura, Culte și Patrimoniu Național a Municipiului București.

Urmărirea ședințelor consiliilor generale ale sectoarelor și ale comisiilor tehnice ale acestora, precum și cercetarea diferențelor între autorizațiile de construcție emise de primăriile de sector și construcțiile reale din teren vor da cu siguranță informații foarte interesante, însă sunt mai laborioase.

c) Campania electorală

Campania electorală pentru alegerile locale din 2008 este un bun prilej pentru ca problemele orașului, multe din ele sumarizate în acest raport, să ajungă în conștiința publică.

Există specialiști pe care, din păcate, mass-media nu îi cunoaște suficient. Recomandăm ca specialiștii din ONG-urile reunite în *Platforma pentru București* să fie invitați la dezbaterile radio și tv organizate în timpul campaniei electorale.⁷

„Asociația Salvați Bucureștiul”

Selecționare: Hubert ROSSEL

⁷ Documentul de lucru de unde au fost extrase aceste note datează din martie 2008; deci e anterior alegerilor locale la care face aluzie. "Platforma pentru București" este un document care a fost semnat de 29 de organizații și asociații implicate în dezvoltarea durabilă a orașului București. El reia măsurile minimale care trebuie luate pentru a permite o dezvoltare urbană normală a capitalei. El constituie de asemenea prima acțiune a unei rețele a diferitor actori ai "societății civile" din București care au un cuvânt de spus asupra dezvoltării viitoare a orașului și a locuitorilor săi. Acest document poate fi găsit pe situl : www.bucurestiu meu.ro. Documentul de lucru în integralitate – « București, un dezastru urbanistic » –, precum și numeroasele referințe la care trimite, pot fi consultate pe situl "Asociației Salvați Bucureștiul" : www.salvatibucurestiu.ro. (ndlr)

III. Solutions et rôle des mass-media

1. Solutions

Il y a de nombreux problèmes, comme il a été vu. Pour la plupart d'entre eux, les solutions de bon sens se trouvent en eux. Nous pensons que la société civile et les mass-media pourraient et devraient se focaliser dans deux directions très importantes (cf. Fig. 11) :

a) *Limitation des dérogations par le PUZ*

Comme dans tout pays européen, les PUZ devraient préciser les PDU et n'y déroger que dans des cas exceptionnels, lorsque les autorités locales lancent un projet d'envergure, par mise au concours, et après consultation préalable de la population et des associations professionnelles. De même, il faudrait limiter la possibilité de proposer un PUZ aux seules autorités locales et publiques. Ainsi, le CGMB ne considérerait que quelques PUZ d'intérêt général, au lieu de 200 à 300 comme cela se passe actuellement. Éliminer les dérogations par les PUZ provoquera une diminution de l'agression sur le patrimoine immobilier (parce que personne ne sera intéressé par la démolition d'une maison de deux étages pour en construire une autre de deux étages), mais aussi de l'agression contre les espaces verts.

b) *Approbation de l'OUG 114/2007 sur l'interdiction de la construction des espaces verts*

Le gouvernement a adopté le 17 octobre 2007, l'Ordonnance d'urgence (OUG) 114/2007 qui modifie la Loi sur l'Environnement par l'interdiction du changement d'affectation, de la réduction des surfaces ou du transfert des espaces verts.

On s'attend à ce que cette mesure soit l'objet d'attaque de différents groupes d'intérêts. Le Sénat est la première chambre à l'avoir ratifiée ; la Chambre des Députés doit encore se prononcer. Même si la Commission pour l'Administration publique, l'Aménagement du territoire et la Protection de l'environnement du Sénat a émis un avis favorable, Le Sénat en assemblée a rejeté l'ordonnance, en adoptant la Loi 738/207 du 12 décembre 2007. La discussion de l'ordonnance dans le cadre de la Commission pour l'Administration publique, l'Aménagement du territoire et la Protection de l'environnement de la Chambre des Députés a été repoussée successivement aux séances du 12 février, 26 février, 5 mars et 11 mars 2008, soit à la requête du Ministère de l'Environnement, soit à la sienne propre. Il est de la responsabilité de la société civile et des mass-media de suivre le cheminement de l'ordonnance dans le cadre de la Commission et, surtout, de la défendre au moment des débats publics dans la Chambre des Députés.

c) *Amendements aux lois sur les monuments*

Conformément à l'étude faite par la *Législation relative au patrimoine*, à laquelle il a été fait allusion au point II, 1.

d) *Mettre au point une stratégie de développement pour la ville*

Après avoir tenu un grand débat public avec toutes les parties concernées. Actualiser le Plan général de l'urbanisme en suivant des directions stratégiques.

2. Rôle des mass-media

a) *Le message*

Les mass-media ont sanctionné les dérapages de l'administration locale à de nombreuses reprises. Mais ils n'ont pas été chaque fois au fond du problème. Par exemple, pour la question du trafic, la clef du problème ne se trouve pas dans le revêtement défectueux ni le remplacement des bordures de trottoirs, mais bien dans l'acceptation des PUZ chaque semaine, qui accroissent la densité de la zone centrale, comme le stipule le point I, 2, c. Il faut que le public prenne conscience que c'est la dérogation apportée par les PUZ qui est la cause principale de l'engorgement du trafic !

Durant le blocage du trafic causé par les chutes de neige de janvier 2008, les mass-media ont accusé les autorités locales d'inefficacité. Les autorités locales sont responsables, c'est vrai, mais ce n'est pas l'évacuation de la neige qui est le problème important, mais bien le système de transport en commun. Aucun pays civilisé n'encourage sa population à se rendre au travail avec sa voiture privée, comme cela semble être le cas à Bucarest. Pour leur propre santé, les habitants comprennent qu'ils doivent utiliser en priorité les transports publics, pour autant que ce transport en commun soit efficace !

b) *Supervision des autorités locales*

Malheureusement, les ONG locales n'ont pas, pour l'instant, la force de superviser de façon cohérente les activités des autorités locales. Les mass-media devraient suppléer à cette déficience. Les aspects minimaux devraient être :

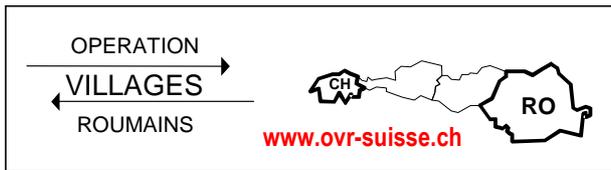
- Rencontres avec le CGMB (hebdomadaires) ;
- Rencontres avec la commission technique du CGMB (hebdomadaires)
- L'activité de la Direction pour la Culture, les Cultes et le Patrimoine national.

La supervision des séances des Conseils généraux des Secteurs et de leurs commissions techniques, tout comme le suivi des permis de construire émis par les maires des secteurs, ainsi que des constructions effectives sur le terrain, fourniraient certainement des informations très intéressantes ; mais c'est un travail très difficile.

c) *Campagne électorale*

La campagne électorale pour les élections locales de 2008 sont une bonne occasion pour mettre en évidence les problèmes de la ville, comme rapporté ci-dessus, et atteindre la conscience publique.

Il y a des spécialistes, mais ils ne sont pas suffisamment connus des mass-media. Nous encourageons les spécialistes

Membrii Comitetului Operațiunea Satele Românești - Elveția (OVR-CH) :

Membres du Comité Opération Villages Roumains - Suisse (OVR-CH) :

- Christiane BÉGUIN, < christiane.beguin@yahoo.fr >
- Alex DÉCOTTE, < decotte@gmail.com >
- Jean-Claude GOY, < jcgoy@yahoo.fr >
- Rose-Marie KOCH, < rosemarie.koch@sunrise.ch >
- Alain NICOLA, < alainnicola@yahoo.com >
- Pascal PRAZ, < pascal-praz@bluewin.ch >
- Hubert ROSSEL, < h.rossel@prossel.com >
- Benedict SERGENT, < bsergent@bluewin.ch >

des ONG regroupées dans la « Platforma pentru București » à s'inviter dans les débats de la radio et de la TV tout au long de la campagne électorale.⁸

« Association Sauvez Bucarest »

Sélection & traduction : Hubert ROSSEL

⁸ Le document de travail d'où ces notes ont été extraites date de mars 2008 ; il est donc antérieur aux élections locales auxquelles il fait allusion. La "Platforma pentru București" est un document qui a été signé par 29 organisations et associations concernées par le développement durable de la ville de Bucarest. Il reprend les mesures minimales qu'il faudrait prendre pour permettre un développement urbain *normal* de la capitale. Il constitue aussi la première action d'un réseau de différents acteurs de la "société civile" à Bucarest qui ont quelque chose à dire sur le développement futur de la cité et de ses habitants. Ce document peut être vu sur le site : www.bucurestiulmeu.ro. L'ensemble du présent document de travail – « Bucarest, une planification urbaine désastreuse » –, ainsi que les nombreuses références auxquelles il renvoie, peut être consulté sur le site de l' "Asociația Salvați Bucureștiul" : www.salvatibucurestiul.ro. (ndlr)

CUPRINS

- **Editorial: un elan de solidaritate care rezistă timpul**
Francisc GIURGIU
 - **Mesajul Președintelui României**
Excelența Sa Traian BĂSESCU
 - **20 de ani OVR**
Comunicat de presă
 - **Distrușgerea satelor românești în arhivele Comitetului Central**
Prof. Mihnea BERINDEI
 - **Agricultura și mediul înconjurător. România de la o agricultură la alta**
Prof. Păun Ion OTIMAN
 - **Satul românesc, argumentul duratei**
Gheorghe VERMAN
 - **Viitorul dinamicii locale în mediul rural românesc. O oportunitate pentru rețeaua OVR ?**
Dacian CIOLOȘ
 - **Roșia Montană. Istoria și protecția mediului față în față cu mirajul aurului și argintului !**
Prof. Mircea SÂNDULESCU
 - **Rezoluția Academiei Române**
Scrisoarea oficială a Conferinței OVR București
 - **București și dezastrul planificării urbanistice**
Maria CELAC și "Asociația Salvați Bucureștiul"
- Autori :* Asociația Salvați Bucureștiul, Mihnea BERINDEI, Dacian CIOLOȘ, Francisc GIURGIU, Păun Ion OTIMAN, Mircea SÂNDULESCU, Hubert ROSSEL, Gheorghe VERMAN
Traduceri : Luminița BRĂILEANU, Liliana și Alain NICOLA, Academia Română, Hubert ROSSEL, Mircea SÂNDULESCU
Fotografii : Asociația Salvați Bucureștiul, Hubert ROSSEL, rumaienien. project-one.de, unterage.com, bucumanii.ro

SOMMAIRE

- **Editorial : un élan de solidarité qui résiste au temps**
Francisc GIURGIU
 - **Message du Président de la Roumanie**
S.E. M. Traian BĂSESCU
 - **Les 20 ans d'OVR**
Communiqué de presse
 - **La destruction des villages roumains dans les archives du Comité Central**
Prof. Mihnea BERINDEI
 - **Agriculture et environnement. La Roumanie d'une agriculture à l'autre**
Prof. Păun Ion OTIMAN
 - **Le village roumain, l'argument de la durée**
Gheorghe VERMAN
 - **L'avenir de la dynamique locale dans le rural roumain. Une opportunité pour le réseau OVR ?**
Dacian CIOLOȘ
 - **Roșia Montană. L'histoire et l'environnement face au mirage de l'or et de l'argent !**
Prof. Mircea SÂNDULESCU
 - **Résolution de l'Académie Roumaine**
Lettre officielle de la Conférence OVR Bucarest
 - **Bucarest et le désastre de la planification urbaine**
Maria CELAC & "Asociația Salvați Bucureștiul"
- Auteurs :* Asociația Salvați Bucureștiul, Mihnea BERINDEI, Dacian CIOLOȘ, Francisc GIURGIU, Păun Ion OTIMAN, Mircea SÂNDULESCU, Hubert ROSSEL, Gheorghe VERMAN
Traductions : Luminița BRĂILEANU, Liliana & Alain NICOLA, Académie Roumaine, Hubert ROSSEL, Mircea SÂNDULESCU
Photos : Asociația Salvați Bucureștiul, Hubert ROSSEL, rumaienien. project-one.de, unterage.com, bucumanii.ro

